

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม เรื่อง วัยใสเข้าใจเพศศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6
  - 1.1 ทำไมต้องเรียนสุขศึกษาและพลศึกษา
  - 1.2 เรียนรู้อะไรในสุขศึกษาและพลศึกษา
  - 1.3 สาระและมาตรฐานการเรียนรู้
  - 1.4 คุณภาพผู้เรียน
  - 1.5 ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6
2. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม
  - 2.1 ความหมายของหลักสูตร
  - 2.2 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร
  - 2.3 กระบวนการพัฒนาหลักสูตร
  - 2.4 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร
  - 2.5 ลักษณะของหลักสูตรที่ดี
  - 2.6 ความหมายของหลักสูตรฝึกอบรม
  - 2.7 องค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรม
  - 2.8 ประเภทของการฝึกอบรม
  - 2.9 กระบวนการฝึกอบรม
  - 2.10 เทคนิคการฝึกอบรม
  - 2.11 ประโยชน์ของการฝึกอบรม
3. วัยใสและเพศศึกษา
  - 3.1 ความหมายของวัยใส
  - 3.2 การแบ่งช่วงอายุของวัยรุ่น
  - 3.3 พัฒนาการของวัยรุ่น
  - 3.4 ปัญหาทางเพศในวัยรุ่น
  - 3.5 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น
  - 3.6 ความหมายของเพศศึกษา

- 3.7 การสอนเพศศึกษา
- 3.8 จุดมุ่งหมายของเพศศึกษา
- 3.9 ข้อดีและข้อเสียของการสอนเพศศึกษาในโรงเรียน
- 4. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
  - 4.1 ความหมายผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
  - 4.2 ประเภทของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
  - 4.3 คุณลักษณะของแบบทดสอบที่ดี
  - 4.4 วิธีวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
- 5. ความพึงพอใจ
  - 5.1 ความหมายของความพึงพอใจ
  - 5.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ
  - 5.3 การวัดความพึงพอใจ
  - 5.4 ความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรม
- 6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 6.1 งานวิจัยภายในประเทศ
  - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ สุขศึกษาและพลศึกษา

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนคนไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพด้านความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง และแสวงหาความรู้ เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตซึ่งได้กำหนดไว้ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 1-5)

1. ทำไมต้องเรียนสุขศึกษาและพลศึกษา

สุขภาพ หรือ สุขภาวะ หมายถึง ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทางปัญญาหรือจิตวิญญาณ สุขภาพหรือสุขภาวะจึงเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเกี่ยวข้องกับทุกมิติของชีวิต ซึ่งทุกคนควรจะได้เรียนรู้เรื่องสุขภาพ เพื่อจะได้มีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง มีเจตคติ คุณธรรมและค่านิยมที่เหมาะสม รวมทั้งมีทักษะปฏิบัติด้านสุขภาพจนเป็นกิจนิสัย อันจะส่งผลให้สังคมโดยรวมมีคุณภาพ

2. เรียนรู้อะไรในสุขศึกษาและพลศึกษา

กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษาเป็นการศึกษาด้านสุขภาพที่มีเป้าหมายเพื่อการดำรงสุขภาพ การสร้างเสริมสุขภาพและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล ครอบครัว และชุมชนให้ยั่งยืน

สุขศึกษา มุ่งเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาพฤติกรรมด้านความรู้ เจตคติ คุณธรรม ค่านิยม และการปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพควบคู่ไปด้วยกัน

พลศึกษา มุ่งเน้นให้ผู้เรียนใช้กิจกรรมการเคลื่อนไหว การออกกำลังกาย การเล่นเกมและกีฬา เป็นเครื่องมือในการพัฒนาโดยรวมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญา รวมทั้งสมรรถภาพเพื่อสุขภาพและกีฬา

สาระที่เป็นกรอบเนื้อหาหรือขอบข่ายองค์ความรู้ ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษาประกอบด้วย

2.1 การเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์ ผู้เรียนจะได้เรียนรู้เรื่องธรรมชาติของการเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์ ปัจจัยที่มีผลต่อการเจริญเติบโต ความสัมพันธ์เชื่อมโยงในการทำงานของระบบต่างๆของร่างกาย รวมถึงวิธีปฏิบัติตนเพื่อให้เจริญเติบโตและมีพัฒนาการที่สมวัย

2.2 ชีวิตและครอบครัว ผู้เรียนจะได้เรียนรู้เรื่องคุณค่าของตนเองและครอบครัว การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ความรู้สึกทางเพศ การสร้างและรักษาสัมพันธภาพกับผู้อื่น สุขปฏิบัติทางเพศ และทักษะในการดำเนินชีวิต

2.3 การเคลื่อนไหว การออกกำลังกาย การเล่นเกม กีฬาไทย และกีฬาสากล ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องการเคลื่อนไหวในรูปแบบต่างๆ การเข้าร่วมกิจกรรมทางกายและกีฬา ทั้งประเภทบุคคล และประเภททีมอย่างหลากหลายทั้งไทยและสากล การปฏิบัติตามกฎกติกา ระเบียบ และข้อตกลงในการเข้าร่วมกิจกรรมทางกายและกีฬา และความมีน้ำใจนักกีฬา

2.4 การสร้างเสริมสุขภาพ สมรรถภาพ และการป้องกันโรค ผู้เรียนจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับหลักและวิธีการเลือกบริโภคอาหาร ผลิตภัณฑ์และบริการสุขภาพ การสร้างเสริมสมรรถภาพเพื่อสุขภาพ และการป้องกันโรคทั้งโรคติดต่อและโรคไม่ติดต่อ

2.5 ความปลอดภัยในชีวิต ผู้เรียนจะได้เรียนรู้เรื่องการป้องกันตนเองจากพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ ทั้งความเสี่ยงต่อสุขภาพ อุบัติเหตุ ความรุนแรง อันตรายจากการใช้ยา และสารเสพติด รวมถึงแนวทางในการสร้างเสริมความปลอดภัยในชีวิต

สรุปว่า กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา มุ่งพัฒนาผู้เรียนในเรื่องของสุขภาพ และคุณภาพชีวิตของบุคคล

3. สารและมาตรฐานการเรียนรู้

สาระที่ 1 การเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์

มาตรฐาน พ 1.1 เข้าใจธรรมชาติของการเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์

สาระที่ 2 ชีวิตและครอบครัว

มาตรฐาน พ 2.1 เข้าใจและเห็นคุณค่าตนเอง ครอบครัว เพศศึกษา และมีทักษะในการดำเนินชีวิต

สาระที่ 3 การเคลื่อนไหว การออกกำลังกาย การเล่นเกม กีฬาไทย และกีฬาสากล

มาตรฐาน พ 3.1 เข้าใจ มีทักษะในการเคลื่อนไหว กิจกรรมทางกาย การเล่นเกม และกีฬา

มาตรฐาน พ 3.2 รักการออกกำลังกาย การเล่นเกม และการเล่นกีฬา ปฏิบัติเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ มีวินัย เคารพสิทธิ กฎ กติกา มีน้ำใจนักกีฬา มีจิตวิญญาณในการแข่งขัน และชื่นชมในสุนทรียภาพของการกีฬา

สาระที่ 4 การสร้างเสริมสุขภาพ สมรรถภาพและการป้องกันโรค

มาตรฐาน พ 4.1 เห็นคุณค่าและมีทักษะในการสร้างเสริมสุขภาพ การดำรงสุขภาพ การป้องกันโรคและการสร้างเสริมสมรรถภาพเพื่อสุขภาพ

สาระที่ 5 ความปลอดภัยในชีวิต

มาตรฐาน พ 5.1 ป้องกันและหลีกเลี่ยงปัจจัยเสี่ยง พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ อุบัติเหตุ การใช้ยาสารเสพติด และความรุนแรง

สรุปได้ว่า กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา ประกอบด้วย 5 สาระ ได้แก่ สาระที่ 1 การเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์ สาระที่ 2 ชีวิตและครอบครัว สาระที่ 3 การเคลื่อนไหว การออกกำลังกาย การเล่นเกม กีฬาไทย และกีฬาสากล สาระที่ 4 การสร้างเสริมสุขภาพ สมรรถภาพและการป้องกันโรค และสาระที่ 5 ความปลอดภัยในชีวิต

4. คุณภาพผู้เรียนหลังจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

4.1 เข้าใจความสัมพันธ์เชื่อมโยงในการทำงานของระบบต่างๆ ของร่างกาย และรู้จักดูแลอวัยวะที่สำคัญของระบบนั้นๆ

4.2 เข้าใจธรรมชาติการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม แรงขับทางเพศของชายหญิง เมื่อเข้าสู่วัยแรกรุ่นและวัยรุ่น สามารถปรับตัวและจัดการได้อย่างเหมาะสม

4.3 เข้าใจและเห็นคุณค่าของการมีชีวิตและครอบครัวที่อบอุ่น และเป็นสุข

4.4 ภูมิใจและเห็นคุณค่าในเพศของตน ปฏิบัติสุขอนามัยทางเพศได้ถูกต้องเหมาะสม

4.5 ป้องกันและหลีกเลี่ยงปัจจัยเสี่ยง พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพและการเกิดโรค
อุบัติเหตุ ความรุนแรง สารเสพติดและการล่วงละเมิดทางเพศ

4.6 มีทักษะการเคลื่อนไหวพื้นฐานและการควบคุมตนเองในการเคลื่อนไหวแบบ
ผสมผสาน

4.7 รู้หลักการเคลื่อนไหวและสามารถเลือกเข้าร่วมกิจกรรมทางกาย เกม
การเล่นพื้นเมือง กีฬาไทย กีฬาสากลได้อย่างปลอดภัยและสนุกสนาน มีน้ำใจนักกีฬา
โดยปฏิบัติตามกฎ กติกา สิทธิ และหน้าที่ของตนเอง จนงานสำเร็จลุล่วง

4.8 วางแผนและปฏิบัติกิจกรรมทางกาย กิจกรรมสร้างเสริมสมรรถภาพ
ทางกายเพื่อสุขภาพได้ตามความเหมาะสมและความต้องการเป็นประจำ

4.9 จัดการกับอารมณ์ ความเครียด และปัญหาสุขภาพได้อย่างเหมาะสม

4.10 มีทักษะในการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสารเพื่อใช้สร้างเสริมสุขภาพ
สรุปได้ว่า คุณภาพผู้เรียนเมื่อจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สามารถเข้าใจ
กระบวนการทำงานของระบบต่างๆ ของร่างกาย การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย เห็นคุณค่าของ
ชีวิตและครอบครัว มีทักษะการเคลื่อนไหว และการจัดการปัญหาสุขภาพได้อย่างเหมาะสม

5. ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6

กระทรวงศึกษาธิการ (2551, หน้า 7-47) ได้กำหนดตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้
แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6
ประกอบด้วยตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง ดังนี้

ตาราง 1 ตัวชี้วัดและสาระแกนกลาง สาระที่ 1 การเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์
มาตรฐาน พ 1.1 เข้าใจธรรมชาติของการเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ป.6	- อธิบายความสำคัญของระบบ สืบพันธุ์ ระบบไหลเวียนโลหิตและ ระบบหายใจ ที่มีผลต่อสุขภาพ การเจริญเติบโตและพัฒนาการ	- ความสำคัญของระบบสืบพันธุ์ ระบบ ไหลเวียนโลหิต และระบบหายใจที่มีผล ต่อสุขภาพ การเจริญเติบโตและ พัฒนาการ
	- อธิบายวิธีการดูแลรักษาระบบ สืบพันธุ์ ระบบไหลเวียนโลหิต และระบบหายใจให้ทำงานตามปกติ	- วิธีดูแลรักษาระบบสืบพันธุ์ ระบบ ไหลเวียนโลหิต และระบบหายใจ ให้ทำงานตามปกติ

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2551, หน้า 9)

ตาราง 2 ตัวชี้วัดและสาระแกนกลาง สาระที่ 2 ชีวิตและครอบครัว มาตรฐาน พ 2.1 เข้าใจและเห็นคุณค่าตนเอง ครอบครัว เพศศึกษา และมีทักษะในการดำเนินชีวิต

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ป.5	<ul style="list-style-type: none"> - อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางเพศและปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม - การอธิบายความสำคัญของการมีครอบครัวที่อบอุ่นตามวัฒนธรรมไทย - ระบุพฤติกรรมที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวและกลุ่มเพื่อน 	<ul style="list-style-type: none"> - การเปลี่ยนแปลงทางเพศ การดูแลตนเอง - การวางตัวที่เหมาะสมกับเพศตามวัฒนธรรมไทย - ลักษณะของครอบครัวที่อบอุ่นตามวัฒนธรรมไทย (ครอบครัวขยาย การนับถือญาติ) - พฤติกรรมที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว
ป.6	<ul style="list-style-type: none"> - อธิบายความสำคัญของการสร้างและรักษาสัมพันธภาพกับผู้อื่น - วิเคราะห์พฤติกรรมเสี่ยงที่อาจนำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์ การติดเชื่อเอดส์ และการตั้งครรรภ์ก่อนวัยอันควร 	<ul style="list-style-type: none"> - ความสำคัญของการสร้างและรักษาสัมพันธภาพกับผู้อื่น - ปัจจัยที่ช่วยให้การทำงานกลุ่มประสบความสำเร็จ <ol style="list-style-type: none"> 1. ความสามารถส่วนบุคคล 2. บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่ม 3. การยอมรับความคิดเห็น และความแตกต่างระหว่างบุคคล 4. ความรับผิดชอบ - พฤติกรรมเสี่ยงที่นำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์ การติดเชื่อเอดส์ และการตั้งครรรภ์ก่อนวัยอันควร

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2551, หน้า 14)

สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวัยใสเข้าใจเพศศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ สุขศึกษาและพลศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ประกอบด้วย สาระที่ 1 การเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์ มาตรฐาน พ 1.1 จำนวน 2 ตัวชี้วัด และสาระที่ 2 ชีวิตและครอบครัว มาตรฐาน พ 2.1 จำนวน 5 ตัวชี้วัด

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

1. ความหมายของหลักสูตร

มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้มากมาย ดังนี้

สังต์ อุทรานันท์ (2538, หน้า 6) กล่าวว่า หลักสูตรหมายถึง ลักษณะหนึ่งต่อไปนี้

1. หลักสูตร คือ สื่อที่สร้างขึ้นในลักษณะของรายวิชา ซึ่งประกอบไปด้วยเนื้อหา สาระที่จัดเรียงลำดับความยากง่าย หรือเป็นขั้นตอนอย่างดีแล้ว

2. หลักสูตร ประกอบด้วยประสบการณ์ทางการเรียนซึ่งได้วางแผนล่วงหน้าเพื่อ มุ่งหวังที่จะให้เด็กเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ต้องการ

3. หลักสูตร เป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นสำหรับให้ประสบการณ์ทางการศึกษาแก่เด็ก ในโรงเรียน

4. หลักสูตร ประกอบด้วยมวลประสบการณ์ทั้งหมดของผู้เรียน ซึ่งเขาได้ทำได้รับ รู้และได้ตอบสนองต่อการแนะนำของโรงเรียน

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า 9) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า คือ SOPEA ประกอบด้วย

S คือ Subject matter ได้แก่ เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอน

O คือ Object ได้แก่ วัตถุประสงค์

P คือ Plans ได้แก่ แผนสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้หรือประสบการณ์แก่นักเรียน ที่คาดหวัง

E คือ Learners Experience ได้แก่ ประสบการณ์ทั้งปวงของผู้เรียนที่จัดโดย โรงเรียน

A คือ Education Activities ได้แก่ กิจกรรมทางการศึกษาที่จัดให้แก่ผู้เรียน

กาญจนา คุณารักษ์ (2540, หน้า 1-4) ได้รวบรวมความหมายของหลักสูตรไว้ดังนี้

1. หลักสูตร คือ รายวิชาหรือรายการเนื้อหาที่สอนในโรงเรียน

2. หลักสูตร คือ ประสบการณ์ที่จัดให้แก่ผู้เรียน

3. หลักสูตร คือ กิจกรรมการเรียนการสอนและวัสดุอุปกรณ์

4. หลักสูตร คือ สิ่งที่โรงเรียน ผู้ปกครอง คาดหมายหรือมุ่งหวังจะให้ผู้เรียนได้รับ หรือมีคุณสมบัติในสิ่งนั้นๆ

5. หลักสูตร คือ พาหนะที่จะนำผู้เรียนไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายของการศึกษา
6. หลักสูตร คือ สิ่งแวดล้อมต่างๆ ทางการเรียนรู้และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน
7. หลักสูตร คือ กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครู นักเรียน และสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้
8. หลักสูตร คือ แผนหรือแนวทางหรือโครงการหรือข้อกำหนดในการจัดการศึกษาของโรงเรียน
9. หลักสูตร คือ เอกสาร หนังสือหลักสูตร และเอกสารประกอบหลักสูตรต่างๆ เช่น แผนการสอน คู่มือครู แบบเรียน เป็นต้น
10. หลักสูตร คือ วิชาความรู้สาขาหนึ่งที่ว่าด้วยทฤษฎี หลักการ และแนวปฏิบัติในการพัฒนาหลักสูตร

ศรีนทิพย์ ภู่อาลี (2542, หน้า 22) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ แผนซึ่งออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดมุ่งหมาย การจัดเนื้อหา กิจกรรมและมวลงประกอบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านต่างๆ ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด

บรรพต สุวรรณประเสริฐ (2544, หน้า 14) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ ดังนี้ หลักสูตร หมายถึง รายวิชาหรือเนื้อหาสาระที่ใช้สอน

หลักสูตร หมายถึง มวลงประกอบการณ์ที่โรงเรียนหรือสถานศึกษาจัดให้แก่ผู้เรียน

หลักสูตร หมายถึง กิจกรรมการเรียนการสอน

หลักสูตร หมายถึง สิ่งที่สังคมคาดหวังหรือมุ่งหวังจะให้ผู้เรียนได้รับ

เอกรินทร์ สีมหาศาล (2545, หน้า 69) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตร มีความหมายหลายนัย เช่น หมายถึงรายวิชาหรือเนื้อหาสาระที่กำหนดไว้ให้ผู้เรียน แผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และมวลงประกอบการณ์ที่ผู้เรียนจะได้รับจากโปรแกรมการศึกษาต่างๆ ตามช่วงระยะเวลาที่จัดเตรียมไว้สำหรับกิจกรรมหนึ่งๆ ตามที่สถานศึกษากำหนด

ปราโมทย์ จันท์เรือง (2548, หน้า 5) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดมุ่งหมาย การจัดเนื้อหา กิจกรรมและมวลงประกอบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่างๆ ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดๆ ไว้

ทั้งนี้ นักการศึกษาและนักพัฒนาหลักสูตรต่างประเทศได้ให้ความหมายและคำจำกัดความของหลักสูตรได้โดยสรุป ดังนี้

ทาบ (Taba, 1962, p.11) ให้คำสรุปเกี่ยวกับหลักสูตรอย่างสั้นๆ ว่า หลักสูตรเป็นแผนการเกี่ยวกับการเรียนรู้

พอสเนอร์ (Posner, 1992, p. 45) ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรไว้ 6 ประการ ดังนี้

1. หลักสูตร หมายถึง ขอบข่ายและลำดับของการเรียนรู้ (scope and sequence) ซึ่งเป็นชุดของการเรียนรู้ที่มีเป้าหมายสำหรับแต่ละระดับการศึกษา
2. หลักสูตร หมายถึง แผนการทั้งหมดของชุดการเรียนรู้ (syllabus) ที่ประกอบด้วยเป้าหมายสำหรับชุดการเรียนรู้ (goals) ประเด็นที่เป็นหัวข้อสำคัญ (topic) ข้อกำหนดในการเรียนรู้ (assignments) การวัดและประเมินผล (evaluation)
3. หลักสูตร หมายถึง โครงสร้างที่เป็นกรอบของเนื้อหาสาระ (content outline) ที่เป็นการกำหนดเนื้อหาสาระของการสอนให้มีความเสมอภาคในการวางแผน หลักสูตรเพื่อให้การจัดการเรียนรู้ดำเนินไปภายในกรอบของเนื้อหาสาระที่กำหนดไว้
4. หลักสูตร หมายถึง เอกสารตำรา (textbooks) เป็นเอกสารสำหรับให้ครูนำไปใช้เป็นแนวทางประกอบการสอนในแต่ละวัน ซึ่งจะนำเสนอให้ทราบถึงจุดประสงค์ และวิธีการที่จะบรรลุจุดประสงค์ (ends and means) ไว้อย่างชัดเจน
5. หลักสูตร หมายถึง ชุดของการศึกษาหรือชุดของการเรียน (course of study) เป็นชุดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ให้ครบชุด เปรียบเสมือนเส้นทางที่นักเดินทางต้องใช้เดินทางเพื่อให้ถึงจุดหมายปลายทางที่กำหนดให้
6. หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ที่ได้รับการวางแผนไว้แล้ว (planned experience) ความหมายตามนัยนี้คือ หลักสูตรประกอบด้วยประสบการณ์ทั้งหมดของผู้เรียนที่ได้รับการวางแผนโดยโรงเรียน

จากการศึกษาความหมายของหลักสูตร ผู้วิจัยสรุปความหมายของหลักสูตรได้ดังนี้ หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ที่โรงเรียนหรือสถานศึกษาจัดให้กับนักเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด

2. ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร

สังต์ อุทรานันท์ (2532, หน้า 30) กล่าวว่า คำว่า “พัฒนา” หรือคำในภาษาอังกฤษว่า “development” มีความหมายที่เด่นชัดอยู่ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก หมายถึง การทำให้ดีขึ้นหรือทำให้สมบูรณ์ขึ้นและอีกลักษณะหนึ่ง หมายถึง ทำให้เกิดขึ้นโดยเหตุนี้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรจึงอาจมีความหมายได้ 2 ลักษณะเช่นเดียวกัน คือ ความหมายแรก หมายถึง การทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นหรือสมบูรณ์ขึ้น และอีกความหมายหนึ่งก็คือเป็นการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย

กาญจนา คุณารักษ์ (2540, หน้า 291) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทุกประเภท เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามความมุ่งหมายและจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

พิสมัย ถีตะแก้ว (2541, หน้า 4) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรมีความหมาย 2 ลักษณะ คือ

1. การปรับปรุงหลักสูตร หมายถึง การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรเดิมที่มีใช้อยู่แล้วให้ดีขึ้น มีความสมบูรณ์และเหมาะสมยิ่งขึ้น
2. การเปลี่ยนแปลงหลักสูตร หมายถึง การสร้างหลักสูตรใหม่ขึ้นมาให้แทนหลักสูตรเดิมซึ่งจะแตกต่างจากหลักสูตรเดิมทั้งระบบ

ริสา ท้าวต้อ (2550, หน้า 9) ได้สรุปความหมายของการพัฒนาหลักสูตรไว้ว่าเป็น การจัดทำหลักสูตร การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรให้ดีขึ้น เพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของบุคคล และสภาพสังคม

ทาบา (Hilda Taba, 1962, p.454) ได้กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงหลักสูตรเดิมให้ได้ผลดียิ่งขึ้นทั้งในด้านการวางจุดหมาย การจัดเนื้อหาวิชาการเรียนการสอนการวัดและการประเมินผลอื่น ๆ เพื่อให้ได้บรรลุถึงจุดหมายอันใหม่ที่วางไว้ การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ หรือเปลี่ยนแปลงทั้งหมดตั้งแต่จุดหมายและวิธีการ และการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรนี้จะมีผลกระทบทางด้านความคิดและความรู้สึกของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ส่วนการปรับปรุงหลักสูตร หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเพียงบางส่วน โดยไม่เปลี่ยนแปลงแนวความคิดพื้นฐานหรือรูปแบบของหลักสูตร

เซอเลอร์, และอเล็กซานเดอร์ (Saylor, & Alexander, 1974, p.4) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การสร้างหลักสูตร (curriculum construction) หมายถึงการสร้างรายวิชาการจัดการเรียนการสอนขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานในการสร้างอยู่เลย
2. การปรับปรุงหลักสูตร (curriculum improvement) คือการดำเนินงานจัดทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้ว ให้มีความหมายเหมาะสมมากยิ่งขึ้น ซึ่งขั้นตอนของการปรับปรุงหลักสูตรจะเป็นเป้าหมายของหลักสูตรมากกว่า กระบวนการจัดทำหลักสูตรเป็นการทำหลักสูตรที่มีอยู่ให้ดีขึ้นหรือสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย

จากที่กล่าวมา ผู้วิจัยสรุปความหมายของการพัฒนาหลักสูตรหมายถึง การปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหลักสูตรเดิมให้ดีขึ้นหรือสมบูรณ์ขึ้น สร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย

3. กระบวนการพัฒนาหลักสูตร

สังต์ อุทรานันท์ (2532, หน้า 37-39) ได้เสนอขั้นตอนกระบวนการพัฒนาหลักสูตร 7 ขั้นตอนดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน
2. การกำหนดจุดมุ่งหมาย
3. คัดเลือกและจัดเนื้อหาสาระ

4. กำหนดมาตรการจัดและการประเมินผล
5. การนำหลักสูตรไปใช้
6. การประเมินผลการใช้หลักสูตร
7. การปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์ (2542, หน้า 88) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร

ไว้ 7 ขั้นตอน คือ

1. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน
2. การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
3. การกำหนดเนื้อหาสาระและประสบการณ์
4. การนำหลักสูตรไปใช้
5. การประเมินหลักสูตร
6. การปรับปรุง แก้ไข และเปลี่ยนแปลงหลักสูตร
7. กระบวนการพัฒนาหลักสูตร

ฉันท ชาติทอง (2552, หน้า 91-98) มีความเห็นว่าการพัฒนาหลักสูตรมีกระบวนการที่ต้องดำเนินการ 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 การสร้างหรือจัดทำหลักสูตร ส่วนที่ 2 การนำหลักสูตรไปใช้ และส่วนที่ 3 การประเมินหลักสูตร โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงาน 8 ขั้นตอน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การสร้างหรือจัดทำหลักสูตร ประกอบด้วย

ขั้นที่ 1 ออกแบบหลักสูตร โดยดำเนินการดังนี้

1.1 ชี้แจงทำความเข้าใจโดยเริ่มจากการนำเข้าสู่ประเด็นการพัฒนาหลักสูตรด้วยการประชุมสัมมนา ประชุมเชิงปฏิบัติการ ชี้แจงทำความเข้าใจ ปรับพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรให้กับผู้บริหาร และครู

1.2 ศึกษาข้อกำหนด ข้อมูลพื้นฐานและความต้องการของท้องถิ่น ได้แก่ สภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นรวมทั้งการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1.2.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540

1.2.2 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

1.2.3 หลักสูตรการศึกษาแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช

2551

1.2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

1.2.5 ศึกษาความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครอง ครู กรรมการสถานศึกษา ผู้นำศาสนาและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร

1.2.6 ศึกษาความต้องการในการพัฒนาหลักสูตร

1.2.7 ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านเนื้อหาและด้านกิจกรรมการเรียนการสอนจากผู้เกี่ยวข้อง

หนึ่งในการออกแบบหลักสูตรควรใช้ความรู้ทั้งด้าน ปรัชญา ศรัทธา การศึกษา จิตวิทยา สังคมวิทยา ระเบียบวิธีการวิจัย เพื่อให้การออกแบบครอบคลุมมิติด้าน คุณธรรม จริยธรรม สังคม วัฒนธรรม ความแตกต่างและพัฒนาการของบุคคลและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

ขั้นที่ 2 จัดทำเอกสารหลักสูตร

2.1 จัดทำเอกสารหลักสูตรและสถานศึกษา โดยกำหนดองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตรสถานศึกษา ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย คุณลักษณะอันพึงประสงค์ โครงสร้างหลักสูตร รูปแบบการจัดเวลาเรียน ตารางการจัดการเรียนรู้รายสัปดาห์ รูปแบบและวิธีการจัดการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้

2.2 ออกแบบการสอนและการจัดทำหน่วยการเรียนรู้ โดยพิจารณามาตรฐานการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เพื่อนำไปกำหนดสาระการเรียนรู้ที่สอดคล้องด้วย การดำเนินการ 8 ขั้นตอน ต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาตัวชี้วัดชั้นปีและสาระการเรียนรู้แกนกลาง

ขั้นตอนที่ 2 ความคิดรวบยอด

ขั้นตอนที่ 3 คำถามสำคัญ

ขั้นตอนที่ 4 การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 5 ความสอดคล้องเชื่อมโยงกับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ

ขั้นตอนที่ 6 เทคนิค และวิธีการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 7 สื่อ และแหล่งการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 8 เกณฑ์การประเมินผลงานผู้เรียน

2.3 จัดเอกสารหลักสูตรระดับห้องเรียน ได้แก่ หน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการดำเนินการต่อเนื่องจากการออกแบบการสอน โดยแผนการจัดการเรียนรู้ มีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

2.3.1 ความคิดรวบยอด

2.3.2 คำถามสำคัญ

2.3.3 จุดประสงค์ปลายทาง

2.3.4 จุดประสงค์นำทาง

2.3.5 ตัวชี้วัดชั้นปี

2.3.6 ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

2.3.7 สาระการเรียนรู้

2.3.8 กิจกรรมการเรียนรู้

2.3.9 สื่อและแหล่งการเรียนรู้

2.3.10 วิธีการประเมินผลระหว่างเรียน

2.3.11 วิธีการประเมินผลเมื่อสิ้นสุดการเรียน

2.3.12 เกณฑ์การประเมินชิ้นงาน (rubric scores)

2.3.13 บันทึกหลังการสอน

2.3.14 อื่น ๆ

อย่างไรก็ตาม การจัดทำเอกสารหลักสูตร จะแสดงออกมาในรูปแบบของเอกสารที่เป็นข้อกำหนด เกี่ยวกับการเรียนการสอน ที่เขียนขึ้นอย่างเป็นทางการเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนรู้ เอกสารหลักสูตรแบ่งได้เป็นสองส่วนคือ 1) เอกสารหลักสูตรที่เป็นตัวหลักสูตรซึ่งกล่าวถึงสาระสำคัญของหลักสูตรโดยตรง และ 2) เอกสารประกอบหลักสูตรเป็นเอกสารที่อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับรายละเอียดต่างๆ ของหลักสูตรเพื่อให้สามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้ โดย สาระสำคัญของ “เอกสารหลักสูตร” อย่างน้อยควรระบุสาระสำคัญดังนี้

1. เหตุผลและหลักการของการจัดทำหลักสูตร เพื่อแสดงให้เห็นให้ผู้ทราบว่าจะทำไมต้องจัดทำหลักสูตร และหลักการสำคัญของหลักสูตรเป็นอย่างไร
2. ความมุ่งหมายของหลักสูตร ได้แก่ จุดมุ่งหมายทั่วไป หรือจุดหมายปลายทางที่มีลักษณะเป็นปรัชญาที่เน้นค่านิยมมากกว่าการปฏิบัติหรือการเรียนการสอน
3. สิ่งที่หลักสูตรกำหนดให้กับผู้เรียน ได้แก่ เนื้อหาสาระ หรือประสบการณ์ที่คาดหวังว่าถ้านำไปจัดให้กับผู้เรียนแล้วจะทำให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะตามจุดมุ่งหมาย
4. แนวทางการนำหลักสูตรไปใช้ได้แก่แนวทางหรือวิธีการที่จะนำหลักสูตรไปจัดการเรียนการสอน เช่น ขอบเขตการใช้ การบริหารหลักสูตร การส่งเสริมสนับสนุนบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ โดยสาระรายละเอียดอาจทำเป็นเอกสารประกอบหลักสูตร
5. การจัดประสบการณ์หรือการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ แนวทางหรือวิธีการจัดการเรียนรู้สอดคล้องกับรูปแบบของการออกแบบหลักสูตรและเนื้อหาสาระที่กำหนดเป็นวิद्यุทธศาสตร์ของการจัดการเรียนการสอนที่หลักสูตรเน้นหรือให้ความสำคัญเป็นพิเศษ
6. การวัดและประเมินผล ได้แก่ แนวทางหรือวิธีการที่จะใช้เป็นเครื่องมือสำหรับแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จ ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เช่น การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ การประเมินผลหลักสูตร เป็นต้น

ส่วนที่ 2 การนำหลักสูตรไปใช้ ประกอบด้วย

ขั้นที่ 3 การบริหารจัดการหลักสูตร ซึ่งเป็นกระบวนการวางแผน และการจัดการ เพื่อนำหลักสูตรไปสู่การจัดการเรียนการสอน ภายหลังจากจัดทำเอกสารหลักสูตรเรียบร้อยแล้ว โดยมีงานหลักที่สำคัญ คือ

3.1 การวางแผนใช้หลักสูตรต้องเร็วที่สุด ผู้เรียนหลักสูตรเดิมได้รับผลกระทบ น้อยที่สุด ไม่เป็นปัญหากับการดำเนินงาน ของหลักสูตรใหม่และหลักสูตรเดิม

3.2 การประชาสัมพันธ์หลักสูตรเพื่อสร้างความเข้าใจให้ผู้เกี่ยวข้องโดยเฉพาะ ส่วนที่เป็นการเปลี่ยนแปลงว่าคืออะไร สำคัญอย่างไร ส่งผลต่อบทบาทหน้าที่ของตนเองและ ผู้อื่น อย่างไร

3.3 การเตรียมบุคลากร เป็นการให้ความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการ ดำเนินงานตามแนวคิดของหลักสูตร

3.4 การจัดสภาพแวดล้อม ต้องจัดให้เอื้อกับการดำเนินงานตามแนวคิดของ หลักสูตรทั้งในระดับสถานศึกษาและชุมชน โดยจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพและ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และระหว่างหน่วยงาน

ขั้นที่ 4 การสนับสนุนส่งเสริมการใช้หลักสูตร จะประกอบด้วยภารกิจสำคัญ คือ การนิเทศติดตามผล เพราะจะทำให้ทราบปัญหา และแก้ไขปัญหาของการใช้หลักสูตรได้ทันการ การจัดระบบการส่งเสริมสนับสนุนด้านต่างๆ เช่น จัดระบบสารสนเทศและแหล่งการเรียนรู้ สำหรับครู นักเรียน ให้การบริการเกี่ยวกับเครื่องมือวัดและประเมินผล การสร้างขวัญกำลังใจ เป็นต้น ทั้งนี้การส่งเสริมสนับสนุนการใช้หลักสูตรคงจะต้องดำเนินการให้ครอบคลุม ทุกกลุ่มเป้าหมาย และต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

ขั้นที่ 5 การจัดการเรียนการสอน สำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีแนวโน้ม ไปตามรูปแบบหลักสูตร เช่น หลักสูตรที่ยืดเนื้อหาเป็นศูนย์กลางจะมุ่งการนำเสนอเนื้อหาโดยครู จะมีบทบาทมาก เน้นการบรรยายและการสาธิต เช่น ถ้าหลักสูตรยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ก็จะต้องตอบสนองต่อความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน โดยผู้เรียนจะมีส่วนร่วม ในกิจกรรมการเรียนการสอนมากกว่าครู เช่น ถ้าหลักสูตรยึดปัญหาเป็นศูนย์กลาง การเรียน การสอนก็เน้นสร้างสภาพแวดล้อมให้ผู้เรียนแก้ปัญหา เช่น การพิจารณาเทคนิค และวิธีการ เรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของสาระการเรียนรู้และผู้เรียน

อย่างไรก็ตามการจัดการเรียนการสอนนับได้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่จะสนอง เจตนารมณ์ของหลักสูตร ต้องพิจารณาถึงจุดหมายของหลักสูตรเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนทำกิจกรรม อะไร กิจกรรมแต่ละอย่างใช้เวลา ทรัพยากรอะไร และอย่างไร การพิจารณาเลือกกิจกรรมจึงเป็น เรื่องสำคัญ ต้องคำนึงถึงการบรรลุเป้าหมายที่รวดเร็วและประหยัดที่สุด และต้องเลือกเฉพาะ กิจกรรมที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด

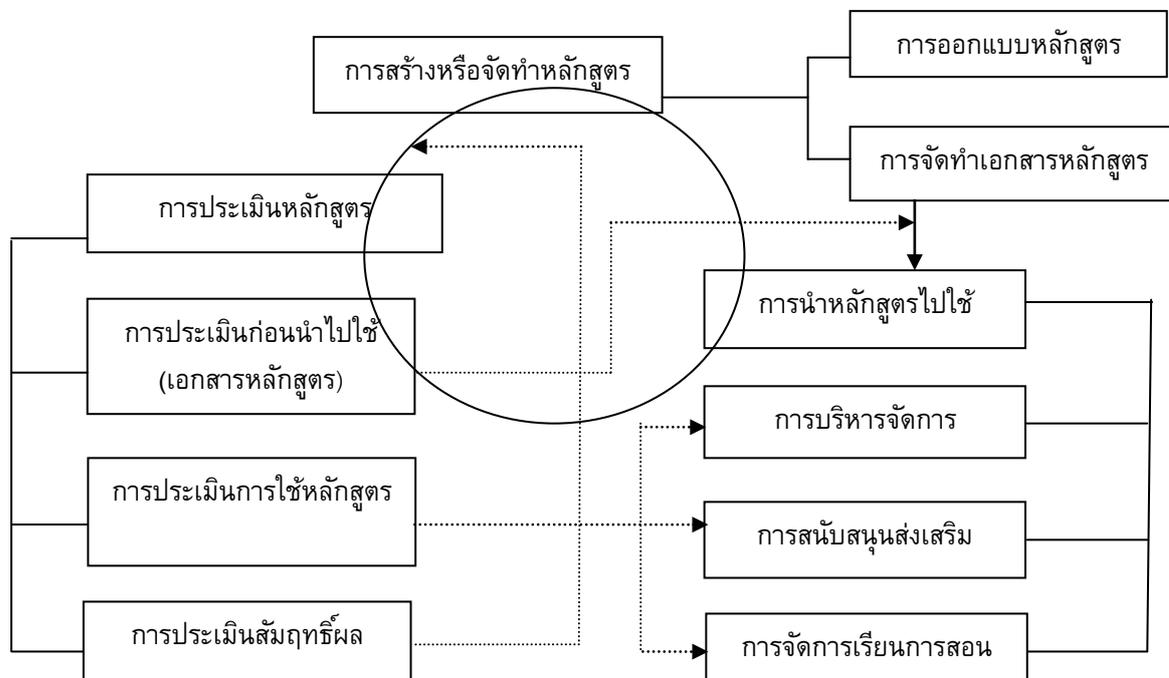
ส่วนที่ 3 การประเมินหลักสูตร เป็นการวัด (measurement) การวิจัยประยุกต์ (applied research) การตรวจสอบความสอดคล้อง (determining congruence) การช่วยตัดสินใจ (assist decision making) และเป็นการตัดสินคุณค่า (determining of worth of value) จากการทำหน้าที่ให้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจประเมินก้าวไปสู่ความเป็นผู้เชี่ยวชาญในการให้เหตุผล และสามารถตัดสินคุณค่าของสิ่งที่ประเมินเป้าหมายของการประเมิน คือ 1) การดูผลสำเร็จ (objectives - oriented) เป็นการดูความสอดคล้องของผลที่ทำกับวัตถุประสงค์ 2) เพื่อช่วยในการตัดสินใจ (decision - oriented) โดยการรวบรวมข้อมูลสารสนเทศสำหรับการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง และ 3) เพื่อตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (judgment - oriented) โดยมีจุดหมายของการประเมินหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อหาข้อบกพร่อง และแนวทางการปรับปรุงแก้ไข ปัญหาที่เกี่ยวกับหลักสูตรเพื่อดูความสอดคล้องระหว่างผลการดำเนินงานกับจุดหมายของหลักสูตร และเพื่อตัดสินใจว่าควรใช้หลักสูตรต่อไปหรือควรยกเลิกการใช้หลักสูตร

ขั้นที่ 6 การประเมินก่อนนำไปใช้ (เอกสารหลักสูตร) เป็นการตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรหลังจากจัดทำหลักสูตรเป็นเอกสารหลักสูตรเพื่อดูความสอดคล้องระหว่างหลักสูตรกับทฤษฎีความสอดคล้องขององค์ประกอบในหลักสูตรความถูกต้องชัดเจนในการสื่อความสอดคล้องกับความต้องการของสังคมเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นที่ 7 การประเมินการใช้หลักสูตร เป็นการตรวจสอบกิจกรรมต่างๆ ที่ดำเนินการตามหลักสูตรว่าสามารถใช้ในสถานการณ์จริงได้เพียงใด มีปัญหาอุปสรรคอะไร เพื่อแก้ไขปรับปรุงให้สามารถใช้หลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลที่ได้จากการประเมิน จะนำมาใช้ดำเนินการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบางส่วนของหลักสูตรที่ยังไม่สมบูรณ์ ให้เป็นหลักสูตรที่สมบูรณ์สามารถนำไปใช้ในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมสนองตอบปัญหาและสอดคล้องความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง

ขั้นที่ 8 การประเมินสัมฤทธิ์ผล เป็นการตรวจสอบผู้เรียนทั้งด้านวิชาการ และที่ไม่ใช่วิชาการ เช่น บุคลิกภาพ ความรับผิดชอบ ความสามัคคี ความซื่อสัตย์ เป็นต้น

แผนภูมิกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นตามกระบวนการดังกล่าวดังภาพ 2

ภาพ 2 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของชนัท ธาตุทอง
ที่มา: ชนัท ธาตุทอง (2552, หน้า 98)

ปราโมทย์ จันท์เรือง (2552, หน้า 52) กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้
 ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเพื่อพัฒนาหลักสูตร ซึ่งจำเป็นต้องคำนึงถึงข้อมูลพื้นฐานด้านประวัติศาสตร์ ปรัชญาการศึกษา ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียน และทฤษฎีการเรียนรู้ ข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรม และข้อมูลเกี่ยวกับธรรมชาติและเนื้อหาวิชา

ขั้นที่ 2 กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เพื่อเป็นการมุ่งแก้ปัญหา และสนองความต้องการที่ได้จากการวิเคราะห์

ขั้นที่ 3 การคัดเลือกและจัดเนื้อหาสาระ และประสบการณ์ การเรียนรู้เป็นเสมือนสื่อกลางที่จะพาผู้เรียนไปสู่จุดหมายที่กำหนดไว้

ขั้นที่ 4 การกำหนดมาตรการวัดและประเมิน เพื่อให้ทราบว่าควรจัดและประเมินอะไรบ้าง

ทาบ (Taba, 1962, p.12) ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรที่เรียกว่า “grass roots approach” หรือวิธีการจากเบื้องล่างสู่เบื้องบนซึ่งทาบเชื่อว่าผู้ที่ทำหน้าที่สอนในหลักสูตรควรได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรด้วย วิธีการพัฒนาหลักสูตรของทาบนี้มีขั้นตอนคล้ายคลึงกับไทเลอร์ แต่ต่างกันตรงที่วิธีการที่ไทเลอร์เสนอนั้นค่อนข้างเป็นวิธีการแบบ “top-down” คือการพัฒนาหลักสูตรที่มาจากข้อเสนอแนะของนักวิชาการให้ครูปฏิบัติและผู้บริหารสั่งการมายังครูผู้สอนอีกทีหนึ่ง สำหรับขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรของทาบ มีดังนี้

ขั้นที่ 1 การสำรวจความต้องการ (diagnosis of needs) ครูหรือผู้ร่างหลักสูตรเริ่มกระบวนการด้วยการสำรวจความต้องการของนักเรียนที่หลักสูตรได้วางแผนไว้

ขั้นที่ 2 การกำหนดจุดมุ่งหมาย (formulation of objectives) หลังจากที่ได้ครูได้ระบุความต้องการของนักเรียนแล้วครูกำหนดจุดมุ่งหมายที่จะให้บรรลุ

ขั้นที่ 3 การเลือกเนื้อหา (selection of contents) จุดมุ่งหมายที่เลือกไว้หรือที่สร้างขึ้นเป็นตัวชี้แนะแนวทางในการเลือกรายวิชาหรือเนื้อหาของหลักสูตรและควรเลือกเนื้อหาที่มีความเที่ยงตรงและสำคัญด้วย

ขั้นที่ 4 การจัดเนื้อหา (organization of contents) เมื่อครูเลือกเนื้อหาได้แล้วต้องจัดเนื้อหาโดยเรียงลำดับขั้นตอนให้ถูกต้องโดยคำนึงถึงวุฒิภาวะของนักเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสนใจของผู้เรียนด้วย

ขั้นที่ 5 การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ (selection of learning experiences) เมื่อได้เนื้อหาแล้วครูเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อและผู้เรียน

ขั้นที่ 6 การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (organization of learning experiences) กิจกรรมการเรียนการสอนควรได้รับการจัดเรียงลำดับขั้นตอนเช่นเดียวกับเนื้อหา แต่ครูต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะกับผู้เรียนด้วย

ขั้นที่ 7 การประเมินผลและวิธีการประเมินผล (evaluation and means of evaluation) ผู้ที่วางแผนหลักสูตรต้องประเมินว่าจุดมุ่งหมายได้บรรลุผลสำเร็จและทั้งครูและนักเรียนควรร่วมกันกำหนดวิธีการประเมินผล

จากการศึกษากระบวนการพัฒนาหลักสูตร มีด้วยกัน 7 ขั้น ดังนี้ 1)ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2)กำหนดจุดมุ่งหมาย 3)เลือกเนื้อหาการเรียนรู้ 4)จัดเนื้อหาการเรียนรู้ 5)เลือกประสบการณ์การเรียนรู้ 6)จัดประสบการณ์การเรียนรู้ 7)ประเมินผลและวิธีการประเมินผล

ผู้วิจัยสรุปการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวัยใสเข้าใจเพศศึกษา หมายถึง การจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่เป็นหลักสูตรฝึกอบรมซึ่งมีกระบวนการพัฒนาหลักสูตร 7 ขั้นตอนประกอบด้วย 1)การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2)การกำหนดจุดมุ่งหมาย 3)การเลือกเนื้อหา 4)การจัดเนื้อหา 5)การเลือกประสบการณ์การเรียนการสอน 6)การจัดประสบการณ์การเรียนการสอน 7)การประเมินผล

4. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร

รูปแบบของการพัฒนาหลักสูตร มีนักวิชาการศึกษาหลายท่านเสนอรูปแบบของการพัฒนาหลักสูตรไว้ ดังนี้

สงัด อุทรานันท์ (2532, หน้า 34) ได้สรุปเนื้อหาของการพัฒนาหลักสูตรโดยแสดงเป็นแผนภูมิระบบการพัฒนาหลักสูตร ดังภาพ 3

ภาพ 3 ระบบการพัฒนาหลักสูตรของ สงัด อุทรานันท์
ที่มา: สงัด อุทรานันท์ (2532, หน้า 34)

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า 7) ได้อธิบายว่าการพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วยสามมิติ (dimensions) คือ มิติที่หนึ่ง การวางแผนจัดทำหรือยกร่างหลักสูตร (curriculum planning) มิติที่สองการใช้หลักสูตร (curriculum implementation) และมิติสุดท้าย การประเมินผลหลักสูตร (curriculum evaluation) การพัฒนาหลักสูตรให้มีคุณภาพได้นั้นย่อมขึ้นอยู่กับว่าแต่ละมิติมีประสิทธิผลมาน้อยเพียงใดนอกจากนี้ยังมีผู้หรือนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวว่ารูปแบบของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรไว้ต่างกัน

กาญจนา คุณารักษ์ (2540, หน้า 313) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วย 1) การศึกษาตัวแปรต่างๆ จากภายนอก ซึ่งได้แก่ภูมิหลังนักเรียน สังคม ธรรมชาติของการเรียนรู้ แผนการศึกษาทรัพยากร และคำแนะนำจากผู้ประกอบอาชีพ 2) การกำหนดความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ 3) การนำหลักสูตรไปใช้ 4) การประเมินผล

ปราโมทย์ จันทร์เรือง (2548, หน้า 42) ได้รวบรวมรูปแบบของการพัฒนาหลักสูตรของเซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ ซึ่งได้ศึกษาแนวคิด รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ และทาบา และนำมาปรับขยายให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นรายบุคคลมากขึ้น โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดเป้าหมาย จุดมุ่งหมายและขอบเขต (goals objectives and domains) ได้แก่ การพัฒนาการส่วนบุคคล (personal development) มนุษยสัมพันธ์ (human relation) ทักษะการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง (continued learning skills) และความชำนาญเฉพาะด้าน (specialization)

2. การออกแบบหลักสูตร (curriculum design) มีการวางแผนออกแบบหลักสูตร ตัดสินใจเลือกและจัดเนื้อหาสาระ การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับเนื้อหาสาระที่ได้เลือกมาแล้ว

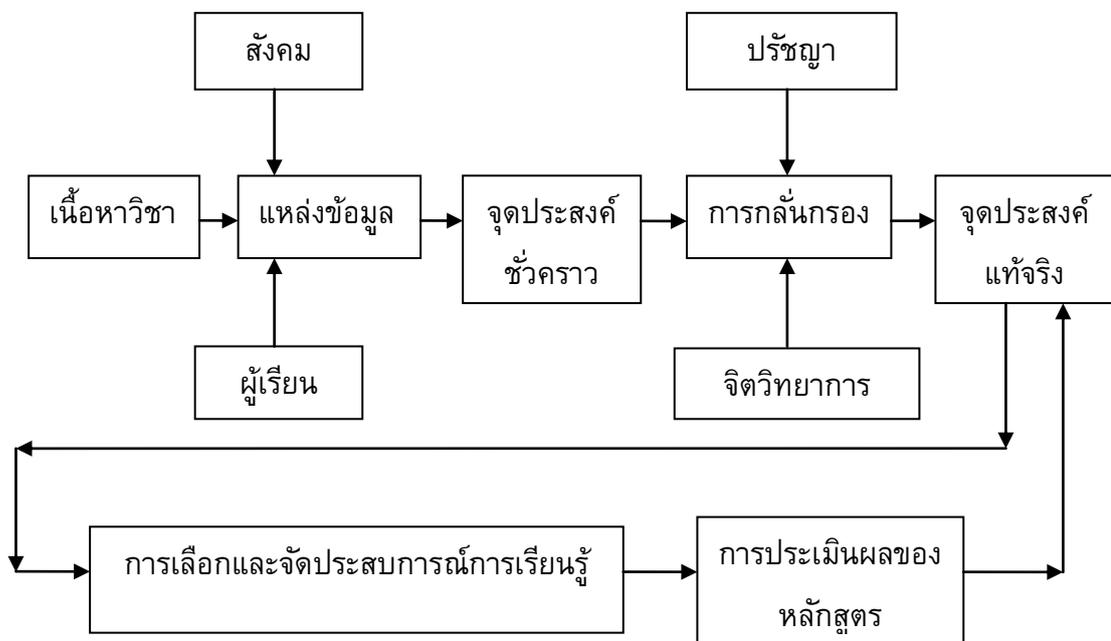
3. การใช้หลักสูตร (curriculum implementation) มีการวางแผนและการจัดทำแผนการสอน (instructional plans) ในรูปแบบต่างๆ ครูผู้สอนและวัสดุสื่อการเรียนการสอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามที่กำหนดไว้

4. การประเมินผลหลักสูตร (curriculum evaluation) การประเมินหลักสูตรจะเป็นขั้นตอนสุดท้ายของรูปแบบนี้ นักพัฒนาหลักสูตรและครูผู้สอนจะต้องตัดสินใจเลือกเทคนิคการประเมินผลที่สามารถตรวจสอบความสำเร็จของหลักสูตรสามารถตัดสินใจได้ว่าจะยังคงใช้หลักสูตรนี้ต่อไป ควรปรับปรุงแก้ไขหรือควรถูกเลิกหลักสูตรดังกล่าว

ไทเลอร์ (Tyler, 1950, p.78) ได้กำหนดปัญหาพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรและการสอน 4 ข้อ ซึ่งนักพัฒนาหลักสูตรจะต้องตอบคำถามให้ครบเรียงลำดับจากข้อ 1 ถึง ข้อ 4 ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่โรงเรียนต้องการให้ผู้เรียนบรรลุมีอะไรบ้าง

2. การที่จะบรรลุตามจุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่กำหนดนั้นจะต้องมีประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้าง
  3. ประสบการณ์ทางการศึกษากำหนดนั้นสามารถจัดให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร
  4. จะทราบได้อย่างไรว่าผู้เรียนได้บรรลุตามจุดมุ่งหมายทางการศึกษานั้นๆ
- จากคำถาม 4 ข้อนี้ ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาหลักสูตร จะต้องคำนึงถึงการกำหนดจุดมุ่งหมายการกำหนดประสบการณ์ทางการศึกษา การจัดประสบการณ์ทางการศึกษาให้ผู้เรียน และการประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรซึ่งอาจแสดงในรูปแผนภูมิได้ ดังภาพ 4

ภาพ 4 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์
ที่มา: ไทเลอร์ (Tyler, 1950, p. 85)

โบแชมป์ (Beauchamp, 1981, pp. 66-67) ได้เสนอรูปแบบของระบบหลักสูตรไว้ดังภาพ 5

ภาพ 5 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของโบแชมป์
ที่มา: โบแชมป์ (Beauchamp, 1981, p.67)

สรุปได้ว่า รูปแบบของการพัฒนาหลักสูตรมีหลากหลายรูปแบบ ผู้วิจัยได้สรุปรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร มีขั้นตอน ดังนี้ 1)การกำหนดจุดมุ่งหมาย 2)การกำหนดประสบการณ์การเรียนรู้ 3)การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ 4) การประเมินผลหลักสูตร

5. ลักษณะของหลักสูตรที่ดี

นักวิชาการทางการศึกษาได้ให้ความหมายของลักษณะของหลักสูตรที่ดีไว้หลากหลาย ดังนี้

สุนีย์ ภูพันธ์ (2546, หน้า 18) กล่าวว่าลักษณะของหลักสูตรที่ดีจะต้องมีลักษณะ ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตรในวิชาต่างๆ เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียน ซึ่งอาจจะสัมพันธ์กับสังคมหรือไม่ก็ได้ มักจะไม่คำนึงถึงผลที่เกิดแก่สังคม

2. โครงสร้างของเนื้อหาวิชา จะแยกเป็นแต่ละวิชาไม่เกี่ยวข้องกัน เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศีลธรรม การจัดการเรียนรู้ และการวัดผลแยกจากกัน เป็นเอกเทศ

3. เนื้อหาวิชาจะประกอบด้วย ความรู้ ความคิดรวบยอด ทักษะ ภูมิ หลักเกณฑ์ คุณธรรม และการปฏิบัติงาน โดยมีการจัดเนื้อหาให้เรียงลำดับอย่างมีระเบียบระบบตามลำดับ เหตุการณ์ หรือตามลำดับความยากง่าย

4. การจัดการเรียนรู้ เป็นการถ่ายทอดเนื้อหาสาระและความรู้ โดยครูผู้สอนเป็นผู้ดำเนินการ ดังนั้นความสามารถของครูจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ไม่ให้ความสำคัญกับความ ต้องการและความสนใจของผู้เรียนมากนัก ผู้เรียนทุกคนเรียนทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนกัน และไม่ถือว่าจิตวิทยาในการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญ

5. การประเมินผลการเรียนรู้ มุ่งในเรื่องความรู้ และทักษะในวิชาต่างๆ ที่เรียนมา เน้นเรื่องการสอน ถ้าผู้เรียนสอบผ่านก็ถือว่า ใช้ได้ ถ้าสอบไม่ผ่านก็ต้องเรียนซ้ำ ต้องซ้ำจนกว่า จะสอบผ่าน

6. การพัฒนาหลักสูตรเน้นที่ผลการเรียนรู้ หลักสูตรจะเปลี่ยนแปลงก็ต่อเมื่อ เนื้อหาวิชาเปลี่ยนแปลงไปไม่ได้ เนื่องจากความต้องการหรือความเปลี่ยนแปลงในสังคม

ปราโมทย์ จันท์เรื่อง (2548, หน้า 54) ได้กล่าวว่า ลักษณะของหลักสูตรที่ดี จะต้องมียุทธศาสตร์ ดังนี้

1. เนื้อหาสาระของหลักสูตรควรครอบคลุมข้อมูลที่ได้มาจากนักเรียน สังคม กระบวนการ เรียนรู้ และความรู้ที่ควรจะได้รับในระหว่างการศึกษา หรือไม่อย่างไร

2. จุดมุ่งหมายของโรงเรียนวางไว้ชัดเจน และเป็นที่น่าสนใจกับผู้เกี่ยวข้องหรือไม่ จุดมุ่งหมายมีความกว้างขวาง มีความสมดุลและจะเป็นจริงได้หรือไม่ มีช่องทางที่จะขยายติดต่อ เพิ่มเติม จุดมุ่งหมายตามที่ต้องการหรือไม่

3. กระบวนการเรียนรู้ ผู้เรียนมีโอกาสก้าวหน้า มีอิสระที่จะพัฒนาตาม ความสามารถ ความสนใจ ตามแนวทางของตนเองได้หรือไม่

4. นักเรียนและครูมีความเข้าใจตรงกัน เกี่ยวกับการวางแผนการเรียนต่างๆ ใน หลักสูตรหรือไม่ นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการเรียนนั้น ตามวุฒิภาวะของเขา ได้หรือไม่ นักเรียนเข้าใจในเหตุผล และสิ่งที่โรงเรียนคาดหวังจากเขาได้หรือไม่

5. มีคณะกรรมการหรือกลุ่มคนที่รับผิดชอบในการพิจารณาปัญหา หรือ รวบรวมปัญหาจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง มีการประสานกับชุมชน ผู้เรียน มีการวางแผนการเรียน การสอน การวัดผล ให้เกิดคุณค่าต่อผู้เรียนและชุมชนอย่างเป็นระบบและทั่วถึง

ฉันท ชาติทอง (2552, หน้า 20-21) กล่าวว่า หลักสูตรที่ดีย่อมส่งผลดีต่อการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียน กล่าวคือ หลักสูตรที่ดีจะเป็นแนวทางให้ผู้บริหารโรงเรียนนำไปปฏิบัติได้ดีมีประสิทธิภาพ ด้านครูสามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้เกิดผลดีต่อผู้เรียนหลักสูตรที่ดีควรมีลักษณะดังนี้

1. หลักสูตรควรมีความคล่องตัวและสามารถปรับปรุงและยืดหยุ่นให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี
2. หลักสูตร เป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้การเรียนการสอนได้บรรลุตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้
3. หลักสูตรควรได้รับการจัดทำหรือพัฒนาจากคณะบุคคลหลายฝ่าย เช่น ครู ผู้ปกครอง ประชาชน นักวิชาการ นักพัฒนาหลักสูตรและผู้บริหาร ได้มีส่วนร่วมและรับรู้ในการจัดทำหลักสูตร
4. หลักสูตรจะต้องจัดได้ตรงตามความมุ่งหมายของการศึกษาแห่งชาติ
5. หลักสูตรควรมีกิจกรรม กระบวนการ และเนื้อหาสาระของเรื่องที่สอน บริบูรณ์เพียงพอที่จะช่วยให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และพัฒนาการเรียนผู้เรียนในทุกๆ ด้าน
6. หลักสูตรควรบอกแนวทางด้านสื่อการสอน การใช้สื่อ การวัด และประเมินผล ไว้อย่างชัดเจน
7. หลักสูตรมีลักษณะที่สนองความต้องการและความสนใจทั้งของนักเรียนและสังคม
8. หลักสูตรควรส่งเสริมความเจริญงอกงามในตัวผู้เรียนทุกด้านรวมทั้งส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
9. หลักสูตรควรชี้แนวทางกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้เพิ่มพูนความรู้ ทักษะและเจตคติได้ด้วยตนเองจากสื่อต่างๆ ที่อยู่รอบตัว
10. หลักสูตรควรจัดทำมาจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านต่าง ๆ อย่างรอบคอบ เช่น ข้อมูลทางด้านปรัชญาการศึกษา จิตวิทยาสังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เป็นต้น
11. เป็นหลักสูตรที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เนื้อหาและกิจกรรมต้องเหมาะสมกับธรรมชาติและความต้องการของผู้เรียน
12. เนื้อหาและประสบการณ์ต้องสอดคล้องกับสภาพการดำรงชีวิตของนักเรียน ประสบการณ์ต้องเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

จากการศึกษาเอกสารดังกล่าว สรุปได้ว่า หลักสูตรที่ดีนั้นต้องตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง ซึ่งหลักสูตรที่ดี จะประกอบด้วย 1)จุดมุ่งหมายของหลักสูตร 2)โครงสร้าง 3)เนื้อหา 4)กระบวนการจัดการเรียนรู้ 5)การประเมินผล

6. ความหมายของหลักสูตรฝึกอบรม

วิจิตรา คำยั้ง (2542, หน้า 15) กล่าวว่า หลักสูตรฝึกอบรมหมายถึง ขอบเขตเนื้อหาวิชา สาระ ที่กำหนดไว้เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เกิดความรู้ ทำความเข้าใจเพื่อพัฒนาตนเอง ให้มีความรู้ ความสามารถ นำไปปฏิบัติงานและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตนเองให้บังเกิดผลดีต่อตนเองและหน่วยงาน

อ้อม ประนอม (2543, หน้า 9) กล่าวว่า หลักสูตรฝึกอบรมหมายถึงหัวข้อต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อให้บุคลากรที่เข้าอบรมได้มีความรู้ความเข้าใจและทักษะใดมีทัศนคติอย่างไรจึงถือว่าหลักสูตรการอบรมเป็นหัวใจสำคัญของการจัดฝึกอบรมเป็นเครื่องมือให้เห็นแนวทางการพัฒนาบุคลากรว่าเน้นเรื่องใดอย่างไร

พัฒนา สุขประเสริฐ (2545, หน้า 33) กล่าวว่า หลักสูตรฝึกอบรมคือความรู้และประสบการณ์ การเรียนรู้ที่จะให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรม เพื่อบรรลุถึงวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ

กิตติพรธน์ จันทร์หลง (2545, หน้า 32) กล่าวว่า หลักสูตรฝึกอบรมหมายถึงรูปแบบหรือแบบแผนการจัดเนื้อหา ประสบการณ์ และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับผู้เข้ารับการอบรม

จากความหมายของนักวิชาการดังกล่าวสรุปได้ว่า หลักสูตรฝึกอบรม หมายถึง มวลประสบการณ์ เนื้อหา สาระ กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้กับผู้เข้ารับการฝึกอบรมเพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ

7. องค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรม

พจนีย์ มั่งคั่ง (2548, หน้า 96) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรมประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่

1. หลักการและเหตุผลของหลักสูตรฝึกอบรม
2. วัตถุประสงค์ของหลักสูตรฝึกอบรม
3. โครงสร้างของหลักสูตรฝึกอบรม
4. กิจกรรมการฝึกอบรม
5. สื่อการฝึกอบรม
6. การวัดและประเมินผลการฝึกอบรม

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์ (2542, หน้า 50-52) กล่าวว่า การกำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรมี 4 ประการคือ

1. จุดมุ่งหมาย และจุดประสงค์ของหลักสูตร

1.1 จุดมุ่งหมายเป็นสิ่งที่กำหนดไว้กว้าง ๆ เน้นคุณลักษณะที่คาดหวังของผู้เรียน มักจะไว้ในส่วนแรกของหลักสูตร อันเป็นจุดเริ่มต้นทำให้เป็นโครงสร้างหลักสูตร

1.2 จุดประสงค์ของหลักสูตร เป็นสิ่งที่กำหนดเฉพาะเรื่องในระดับกลุ่มวิชา กลุ่มประสบการณ์และรายวิชาที่มีอยู่ในโครงสร้างของหลักสูตร จุดประสงค์จะเน้นตัวบ่งชี้ให้จัดเนื้อหาสาระ ซึ่งจะต้องจัดให้สอดคล้อง

2. เนื้อหาสาระประสบการณ์

2.1 เนื้อหาสาระที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ตามจุดประสงค์ แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ประเภทแรก คือ ข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา ประเภทที่สอง คือ ความคิดรวบยอดและหลักการ ประเภทที่สาม คือ การแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ ประเภทที่สี่ คือ เจตคติและค่านิยม

2.2 ประสบการณ์ เป็นการกำหนดคุณลักษณะเจตคติและค่านิยมอันพึงปรารถนาให้ผู้สอนได้นำไปพิจารณาตัดสินใจสร้างเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสภาพผู้เรียนและชั้นเรียน

3. การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องปรับปรุงตลอดเวลาของการใช้หลักสูตรต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในหน่วยงานต่างๆ และมีการติดตามผลเป็นระยะๆ องค์ประกอบที่สำคัญของการนำหลักสูตรไปใช้คือ

3.1 การเตรียมครูผู้สอน หลักสูตรการผลิตครูเป็นหลักสูตรที่ยึดสมรรถภาพเป็นหลักเน้นด้านความรู้ ด้านเทคนิค ด้านคุณลักษณะ และเจตคติ

3.2 การบริหารโรงเรียน มีบทบาทเกี่ยวข้องกับหลักสูตรไปใช้โดยให้ความสำคัญสนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาหลักสูตรระดับโรงเรียน ซึ่งมีหลักสูตรแกนกลางเป็นแม่บทกำหนดแนวปฏิบัติด้านการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตร

3.3 ครูผู้สอนต้องมีคุณภาพ ซึ่งส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับกระบวนการผลิตครู แต่เมื่อเข้าสู่วิชาชีพแล้วต้องได้รับการส่งเสริมให้พัฒนาสมรรถภาพในความเป็นครูอยู่เสมอๆ อย่างต่อเนื่อง เช่น การอบรมระยะสั้น การประชุมสัมมนา การฟังหรือพูดปาถกฐา การเป็นวิทยากร การแสดงผลงาน การทำผลงานทางวิชาการ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้นอกจากจะพัฒนาครูผู้สอนโดยตรงแล้ว ในทางอ้อมยังเกิดผลดีต่อผู้เรียนเพราะครูผู้สอนมีการศึกษา ค้นคว้าเรียนรู้ให้เกิดความมั่นใจในการสอนเพิ่มมากขึ้น

4. การประเมินผล เป็นการตรวจสอบผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตร เช่น

4.1 ช่วยทำให้เกิดจุดหมายและจุดประสงค์ระดับต่างๆ มีความกระจ่างชัดเจนขึ้นเพราะที่คลุมเครือก็ไม่สามารถประเมินผลได้

4.2 ข้อมูลที่ได้จากการประเมินผล มีผลไปสู่การปรับปรุงหลักสูตร

4.3 ข้อมูลที่ได้จากการประเมินผล หลักสูตรจะเป็นตัวบ่งชี้บอกในการพิจารณาตัดสินใจเปลี่ยนหลักสูตรใหม่

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า องค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรม ประกอบด้วย หลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้างของหลักสูตร เนื้อหาสาระ กิจกรรม สื่อ และการประเมินผล

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สรุป หลักสูตรฝึกอบรมวัยใสเข้าใจเพศศึกษา หมายถึง แนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพศศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ประกอบด้วย 1)หลักการ 2)จุดมุ่งหมาย 3)โครงสร้าง 4)ขอบข่ายเนื้อหาสาระ 5)กิจกรรมในการฝึกอบรม 6)สื่อประกอบการฝึกอบรม 7)ระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรม 8)แผนการจัดการฝึกอบรม 9)เอกสารประกอบหลักสูตร 10)การวัดประเมินผล

8. ประเภทของการฝึกอบรม

นงลักษณ์ สินสีบล (2542, หน้า 34-36) การฝึกอบรมมีหลายประเภทที่สำคัญ ดังนี้

1. การอบรมปฐมนิเทศ (orientation) สำหรับผู้ปฏิบัติงานใหม่ มีจุดมุ่งหมายสำคัญ เช่น แนะนำให้รู้จักสถานที่ทำงานใหม่ แนะนำให้รู้จักระเบียบข้อบังคับต่างๆ แนะนำให้รู้จักการจัดองค์การโดยทั่วไปเกี่ยวกับหน่วยงานต่างๆ สร้างเสริมขวัญในการปฏิบัติงานให้มีความมั่นใจในการปฏิบัติงาน ส่งเสริมปริมาณผลิตผลของงานให้สูงขึ้น สร้างความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมขององค์การนั้นๆ ให้รู้จักคุ้นเคยกับผู้ร่วมงาน

2. การให้ทดลองทำงาน (on-the-job-training) หรือการสอนงาน เป็นวิธีที่นิยมกันมากเพราะได้มีการทำงานจริงๆ ในสถานทำงานจริงๆ ซึ่งหัวหน้าหน่วยงานโดยตรงจะเป็นผู้ทำการฝึกโดยจะอธิบายให้ทราบถึงหลัก และวิธีการทำงานโดยทั่วไป และสาธิตให้ดูพร้อมทั้งอธิบายแนะนำและให้ผู้รับการฝึกอบรมทดลองปฏิบัติ หากมีข้อบกพร่องก็จะทำการแก้ไข และทดลองทำใหม่ ซ้ำๆ หลายๆ ครั้ง จนแน่ใจว่าสามารถทำได้

3. การฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนทักษะในการปฏิบัติงาน (skill training) คือการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนทักษะเป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาการ และเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ก่อให้เกิดทฤษฎีการจัดการใหม่ๆ มีเครื่องจักร เครื่องมือ และวิธีการทำงานใหม่ๆ ซึ่งพนักงานจำเป็นต้องพัฒนาทักษะเพื่อสนองความต้องการขององค์กร

4. การฝึกอบรมระดับหัวหน้างาน (supervisory training) การฝึกอบรมประเภทนี้ เนื่องจากธุรกิจขององค์กรเติบโตขึ้น งานก็ขยายขึ้น และเจ้าหน้าที่ก็ต้องเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ความจำเป็นที่ต้องมีหัวหน้างานมีมากขึ้นด้วย

5. การฝึกอบรมระดับการจัดการ (managerial training) การฝึกอบรมระดับการจัดการนี้ หมายถึงผู้จัดการระดับรอง หรือหัวหน้างานที่มีภาระความรับผิดชอบสูงกว่าหัวหน้างานทั่วไป หลักสูตรที่ใช้ในการฝึกอบรมระดับนี้เป็นวิชาเฉพาะเป็นส่วนใหญ่ซึ่งเกี่ยวกับการบริหาร เช่น วิชาจิตวิทยาการบริหาร ภาวะผู้นำ การวินิจฉัยสั่งการ เป็นต้น

6. การฝึกฝนตนเอง (self - training) การฝึกฝนตนเองเป็นปัจจัยสำคัญในยุคปัจจุบันเพราะมีสื่อ มีแหล่งความรู้มากมายที่จะศึกษาฝึกฝนตนเองได้ วิธีการฝึกฝนอบรมด้วยตนเอง เช่น การตั้งใจฝึกตนเองให้ทันกับเหตุการณ์ แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นแบบกันเอง ศึกษาหาความรู้จากเอกสารวิชาการอื่นๆ ติดตามความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับเหตุการณ์ภายใน

และภายนอกประเทศ ศึกษาจากระบบวิชาที่เกี่ยวข้องกับงาน และความรู้อื่นๆ เข้าร่วมประชุมสัมมนาเมื่อมีโอกาส เป็นสมาชิกของสมาคมทางวิชาการ ศึกษาดูงานทั้งในและต่างประเทศ

สุภาพร พิศาลบุตร, และยงยุทธ เกษสาคร (2545, หน้า 74-75) ได้จำแนกประเภทของการฝึกอบรมโดยให้หลักเกณฑ์ดังนี้

1. การฝึกอบรมโดยยึดจุดประสงค์เป็นเกณฑ์ จำแนกได้ 2 ประเภท คือ

1.1 การฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับงาน เหมาะอย่างยิ่งสำหรับองค์กรที่มีการปรับเปลี่ยนลักษณะงาน ระเบียบ ข้อบังคับ นโยบาย วิธีการปฏิบัติต่างๆ หรือมีการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ในการทำงาน

1.2 การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพ บุคลากรในแต่ละระดับขององค์กร อาจต้องใช้ทักษะในการทำงานหรือต้องการทักษะเพิ่มขึ้นในการปฏิบัติหน้าที่

2. การฝึกอบรมโดยยึดระยะเวลาการทำงานเป็นเกณฑ์ จำแนกได้ 2 ประเภท คือ

2.1 การฝึกอบรมก่อนเข้าทำงาน เป็นความต้องการขององค์กรที่มุ่งเสริมสร้างความรู้ความสามารถ ความชำนาญเกี่ยวกับงานในหน้าที่บุคคลจะต้องรับผิดชอบก่อนที่จะเริ่มการปฏิบัติงาน

2.2 การฝึกอบรมเมื่อได้เข้าทำงานแล้ว เป็นการฝึกอบรมตั้งแต่แรกเริ่มที่บุคคลเข้าทำงานในองค์กร เป็นการฝึกอบรมสำหรับผู้ที่กำลังปฏิบัติงานให้เกิด การเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และเจตคติของผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้เป็นไปตามจุดประสงค์ที่ต้องการนอกจากฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะเฉพาะเรื่องให้กับบุคลากรแล้วยังมีการอบรมในลักษณะอื่นๆ เช่น การอบรมเพื่อฟื้นความรู้ใหม่ หรือการฝึกอบรมในลักษณะที่เป็นการศึกษาต่อเนื่อง ซึ่งรูปแบบของการอบรมจะแตกต่างกันไปตามความจำเป็นและลักษณะของงานซึ่งหากจะกล่าวอย่างกว้างๆ แล้วอาจแบ่งการฝึกอบรมออกเป็น 2 ประเภท คือ การฝึกอบรมที่เป็นทางการ และการฝึกอบรมอย่างไม่เป็นทางการ

ชูชัย สมิทธิไกร (2548, หน้า 7) กล่าวว่า การฝึกอบรมบุคลากรมีอยู่ด้วยกันหลายประเภท ดังนี้

1. แหล่งของการฝึกอบรม บอกถึงแหล่งของผู้รับผิดชอบการฝึกอบรมซึ่งแบ่งตามลักษณะ คือ

1.1 การฝึกอบรมภายในองค์กร การฝึกอบรมแบบนี้เป็นที่องค์กรจัดขึ้นเองภายในสถานที่ทำงาน

1.2 การซื้อการฝึกอบรมจากภายนอก การฝึกอบรมประเภทนี้มีได้เป็นสิ่งที่องค์กรจัดขึ้น แต่เป็นการจ้างองค์กรฝึกอบรมภายนอกให้เป็นผู้จัดการฝึกอบรมแทน

2. การจัดประสิทธิภาพการฝึกอบรม การฝึกอบรมได้รับการจัดขึ้นในขณะที่ผู้รับการอบรมกำลังปฏิบัติงานอยู่ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 การฝึกอบรมในขณะที่ทำงาน การอบรมประเภทนี้ จะกระทำโดยการให้ ผู้รับการอบรมลงมือปฏิบัติงานจริงๆ ในสถานที่ทำงานจริง ภายใต้การดูแลเอาใจใส่ของพนักงาน ซึ่งทำหน้าที่พี่เลี้ยง

2.2 การฝึกอบรมนอกที่ทำการ ผู้รับการฝึกอบรมประเภทนี้จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในสถานที่ฝึกอบรมโดยเฉพาะและต้องหยุดพักการปฏิบัติงานภายในองค์การไว้เป็นเวลา ชั่วโมงจนกว่าการฝึกอบรมจะเสร็จสิ้น

3. ทักษะที่ต้องฝึก หมายถึง สิ่งที่การฝึกอบรมต้องการเพิ่มพูนหรือสร้างขึ้นในตัว ผู้รับการอบรม แบ่งเป็น 3 ประเภท

3.1 การฝึกอบรมทักษะด้านเทคนิค

3.2 การฝึกอบรมทักษะด้านการจัดการ

3.3 การฝึกอบรมทักษะด้านการติดต่อสัมพันธ์

4. ระดับชั้นของพนักงานที่เข้ารับการอบรม หมายถึง ความรับผิดชอบในงานของผู้เข้ารับการอบรม แบ่งเป็น 4 ประเภท

4.1 การฝึกอบรมระดับพนักงานปฏิบัติการ

4.2 การฝึกอบรมระดับหัวหน้างาน

4.3 การฝึกอบรมระดับผู้จัดการ

4.4 การฝึกอบรมผู้บริหารระดับสูง

จากแนวคิดของนักวิชาการที่กล่าวมาแล้วนั้น สามารถสรุปประเภทของการฝึกอบรมได้เป็นประเภทใหญ่ๆ ดังนี้ คือ การฝึกอบรมก่อนการปฏิบัติงาน ฝึกอบรมระหว่างการปฏิบัติงาน การฝึกอบรมจะจัดขึ้นได้นั้นต้องขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาและความต้องการของหน่วยงานนั้นๆ ว่าจะต้องพัฒนาบุคลากรไปในทิศทางใด

9. กระบวนการฝึกอบรม

กระบวนการฝึกอบรมได้มีนักวิชาการด้านการฝึกอบรมหลายท่านได้แสดงรูปแบบ กระบวนการฝึกอบรมต่างๆ ไว้ดังนี้

สมชาติ กิจยรรยง (2545, หน้า 15) ได้กล่าวว่ากระบวนการฝึกอบรมประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก คือ 1) การหาความต้องการจำเป็นในการฝึกอบรม 2) การสร้างโครงการหรือหลักสูตรฝึกอบรม 3) การดำเนินการจัดฝึกอบรม 4) การประเมินผลการฝึกอบรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี (2546, หน้า 35-50) กล่าวถึงกระบวนการฝึกอบรม ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

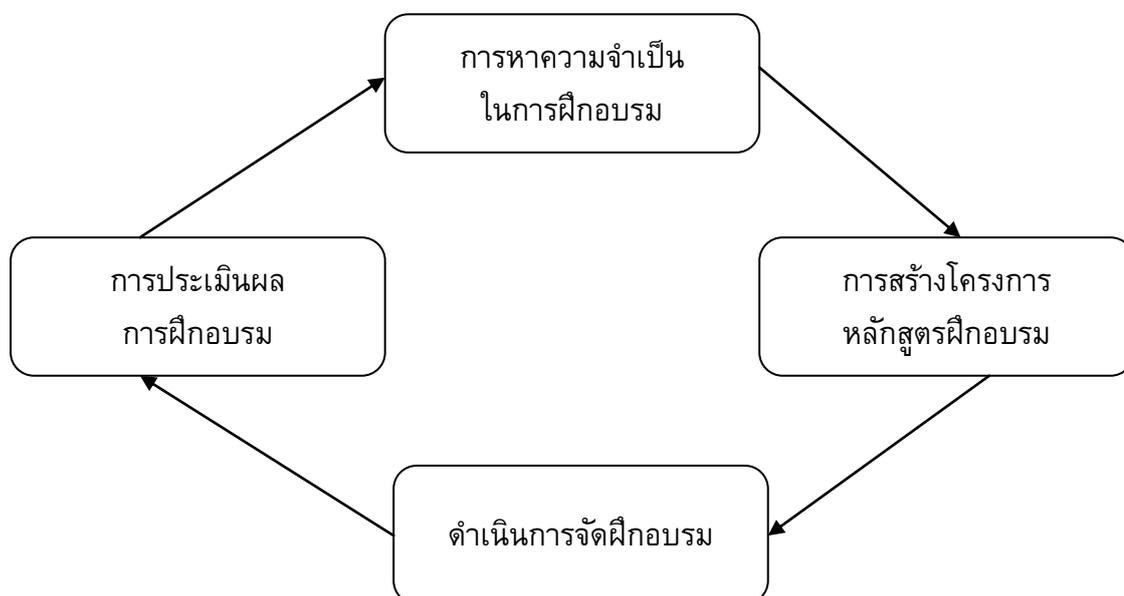
1. การหาความต้องการ ความจำเป็นในการฝึกอบรม

2. การสร้างโครงการหรือหลักสูตรฝึกอบรม

3. การดำเนินการฝึกอบรม

4. การประเมินผลการฝึกอบรม

เขียนเป็นภาพ 6 ดังนี้

ภาพ 6 กระบวนการฝึกอบรมของมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
ที่มา: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี (2546, หน้า 35)

นิรันดร์ จุลทรัพย์ (2547, หน้า 169) ได้กล่าวว่าโดยทั่วไปแล้วกระบวนการฝึกอบรมมักนิยมจัดแบ่งออกเป็น 3 ระยะด้วยกันคือ

ระยะก่อนอบรม (preparation phase pre-training)

ระยะดำเนินการฝึกอบรม (training phase)

ระยะหลังอบรม (pose training phase, follow-up)

สัมฤทธิ์ ยศสมศักดิ์ (2549, หน้า 192) ได้กล่าวว่าการจัดฝึกอบรมที่มีประสิทธิผลประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การประเมินความต้องการในการฝึกอบรม ซึ่งจะต้องมีการวิเคราะห์องค์การ การวิเคราะห์บุคคล และการวิเคราะห์ภาระการงานแล้วนำผลการวิเคราะห์มาเป็นตัวกำหนดวัตถุประสงค์ในการฝึกอบรม

ขั้นตอนที่ 2 การเตรียมพนักงานให้พร้อมในการฝึกอบรม ได้แก่ การทำให้เกิดความมั่นใจว่าพนักงานพร้อมที่จะได้รับการฝึกอบรม เช่น เป็นผู้ที่มีความสามารถและสื่อสารได้ มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและสร้างให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถเรียนรู้ได้มากที่สุด

ขั้นตอนที่ 4 การถ่ายทอดการฝึกอบรม จะต้องสร้างบรรยากาศของการถ่ายทอด การฝึกอบรม เป็นวิธีการบรรยาย การประชุม การสาธิต การแสดงบทบาทสมมติ การสร้าง สถานการณ์จำลอง การใช้กรณีศึกษา โปรแกรมการเรียนรู้ การใช้ทัศนูปการและการใช้ คอมพิวเตอร์เป็นหลักนอกจากนี้ยังมีการฝึกอบรมขณะปฏิบัติงานและขั้นตอนสุดท้าย การประเมินผล

จากการศึกษากระบวนการฝึกอบรมดังกล่าว สรุปได้ว่า กระบวนการฝึกอบรม ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1)หาความจำเป็นในการฝึกอบรม 2)การสร้างหลักสูตร 3)ดำเนินการฝึกอบรม 4)ประเมินผลการศึกษา

10. เทคนิคการฝึกอบรม

เทคนิคการฝึกอบรม คือ การถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และการเปลี่ยนแปลง ทัศนคติให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นเรื่องสำคัญ จะต้องใช้เทคนิควิธีการต่างๆ ประกอบกัน หลายประการ เนื่องจากผู้เข้ารับการอบรม ส่วนใหญ่มักไม่ค่อยสนใจต่อการจะรับความรู้ใหม่ๆ เหตุเพราะเป็นผู้ใหญ่แล้ว ดังนั้น การศึกษาเทคนิคการฝึกอบรมจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่ง

สมคิด บางโม (2544, หน้า 85) กล่าวว่า เทคนิคการฝึกอบรมก็คือวิธีการ ถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และทัศนคติเพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เรียนรู้มากที่สุดในเวลาจำกัด

กรีซ อัมโกชนัน (2545, หน้า 55-57) ได้กล่าวว่า เทคนิคการฝึกอบรม (training technique) หมายถึง วิธีการที่ใช้ในการสื่อสาร หรือถ่ายทอดความรู้ ความคิดเห็น ข้อเท็จจริง ประสบการณ์ หรือข้อมูลต่างๆ ระหว่างผู้ให้การอบรมและผู้เข้ารับการอบรมเพื่อให้เกิดการ เรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่ได้กำหนดไว้ และได้แบ่งองค์ประกอบของเทคนิคการ ฝึกอบรมไว้ดังนี้

1. ประเภทของเทคนิคการฝึกอบรม โดยทั่วไปแบ่งประเภทของเทคนิคการ ฝึกอบรมเป็น 4 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

1.1 ประเภทการบรรยายและอภิปรายโดยผู้ทรงคุณวุฒิ เทคนิคการฝึกอบรม ประเภทนี้ได้แก่ การบรรยายหรือปาฐกถา การบรรยายเป็นชุด การอภิปรายเป็นคณะ เป็นต้น

1.2 ประเภทให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีบทบาทร่วม เช่น การสัมมนา การ อภิปรายกลุ่ม การประชุม การระดมความคิด การแสดงบทบาทสมมติ การประชุมถกเถียง การศึกษาเฉพาะกรณี การสัมภาษณ์ การสาธิต การประชุมเชิงปฏิบัติการ การทัศนศึกษา เป็นต้น

1.3 ประเภทพัฒนาเฉพาะตัวบุคคล ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมสามารถปรับให้ เข้ากับระดับความสามารถในการเรียนรู้และความสะดวกของตนได้ เช่น การสอนแบบสำเร็จรูป

1.4 ประเภทใช้สื่อในการฝึกอบรม เช่น การใช้สไลด์ประกอบเสียง การใช้ ภาพยนตร์ประกอบ

2. การเลือกใช้เทคนิคการฝึกอบรม การเลือกใช้เทคนิคการฝึกอบรมให้เหมาะกับโครงการฝึกอบรมในแต่ละครั้งนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะการใช้เทคนิคการฝึกอบรมที่เหมาะสมนั้นสามารถช่วยให้เกิดการเรียนและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ ความรู้ ทักษะ และทัศนคติของผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ตามวัตถุประสงค์ สถานการณ์ และปัจจัยอื่นๆ ของโครงการฝึกอบรมนั้นๆ การเลือกใช้เทคนิคการฝึกอบรมต้องคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ดังนี้

2.1 วัตถุประสงค์ของโครงการฝึกอบรม เทคนิคการฝึกอบรมจะต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของโครงการฝึกอบรมว่าต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ เจตคติ หรือทั้ง 3 ด้านไปพร้อมๆ กัน ถ้าต้องการให้เกิดความรู้ เฉพาะอย่างยิ่งความรู้ระดับความจำ ความเข้าใจ และมีผู้เข้ารับการอบรมจำนวนมาก อาจจะใช้เทคนิคการบรรยายได้ แต่ถ้าต้องการให้ผู้เข้าฝึกอบรมจำได้แม่นยำและจำได้นานและเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นนั้น อาจจะต้องใช้กิจกรรม หรือสื่อทัศนูปกรณ์ต่างๆ ประกอบการบรรยายด้วย น่าจะเป็นประโยชน์ได้อย่างมาก และน่าจะเป็นการส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้มีโอกาสใช้ประสาทสัมผัสทุกด้านซึ่งจะช่วยให้การฝึกอบรมในแต่ละครั้งได้รับความสำเร็จตามวัตถุประสงค์อย่างแน่นอน

2.2 สอดคล้องกับเนื้อหาสาระ ในการเลือกเทคนิคการฝึกอบรมต้องสอดคล้องกับเนื้อหาสาระในหลักสูตร เพราะเนื้อหาสาระนั้นจะต้องมีความยากง่ายพอเหมาะกับความรู้ความสามารถและต้องมีความต่อเนื่องกับพื้นฐานเดิมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมโดยปกติแล้วเนื้อหาสาระของหลักสูตรให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการฝึกอบรมแล้วมักจะแบ่งเนื้อหาออกได้เป็นเนื้อหาประเภทข้อเท็จจริง ความรู้ทั่วไป แนวคิดและหลักการ การแก้ปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ ทักษะและทัศนคติ ซึ่งในทำนองเดียวกันก็ไม่อาจแยกเนื้อหาสาระของวิชาใดวิชาหนึ่งออกจากกิจกรรมวิธีการหรือเทคนิคการฝึกอบรมได้แต่อย่างใด และถ้าหากจะถือหลักการเรียนรู้โดยการกระทำด้วยแล้ว จะเห็นได้ชัดเจนมากขึ้นว่า ไม่สามารถจะแยกเนื้อหาสาระหลักสูตรออกจากเทคนิคการฝึกอบรมได้เลย เพราะว่าการกระทำนั้นเป็นทั้งเนื้อหาสาระและเทคนิคการฝึกอบรมพร้อมๆ กันนั่นเอง

2.3 ผู้เข้ารับการอบรม ในการใช้เทคนิคการฝึกอบรมต้องคำนึงถึงผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นสำคัญ อันได้แก่

2.3.1 ความรู้ความสามารถ ระดับความสามารถและความฉลาดสูงมากๆ ชอบที่จะเรียนรู้ และเรียนได้ดีในบรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตยและเป็นกันเอง แต่มุ่งที่จะเรียนโดยกระบวนการกลุ่มน้อยและเน้นการเรียนรู้ตามลำพังมากกว่าจึงเห็นได้ว่าเทคนิคการฝึกอบรมที่นำมาใช้นั้นต้องเปิดโอกาสให้ผู้เข้าฝึกอบรมนั้นๆ ก็ต้องเอื้ออำนวยให้บุคคลเหล่านี้ได้เรียนรู้ตามลำพังให้มากกว่าผู้มีความสามารถและความเฉลียวฉลาดไม่ค่อยมากนัก ผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีความสามารถและมีความฉลาดพอสมควรนั้นค่อนข้างจะได้รับผลประโยชน์และสามารถเรียนได้ดี

2.3.2 ระดับการศึกษา ต้องคำนึงถึงระดับการศึกษาหรือประสบการณ์เดิมของเขาด้วย กล่าวคือ เทคนิคที่ใช้ต้องไม่ยุ่งยากซับซ้อนมากเกินไปจนเกินแก่การทำ ความเข้าใจให้แก่ผู้เข้ารับการอบรมที่มีระดับการศึกษาไม่สูงนัก และหากใช้เทคนิคการฝึกอบรมที่ง่ายเกินไปกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีระดับการศึกษาสูงๆ ก็จะทำให้เกิดความเบื่อหน่าย และไม่ก่อให้เกิดผลดีต่อการเรียนรู้แต่อย่างใดเลย

2.3.3 อายุและวัย อายุหรือวัยของผู้เข้ารับการฝึกอบรมก็มีความสำคัญที่ต้องคำนึงถึงเพราะธรรมชาติของการเรียนรู้ของเด็กแตกต่างจากธรรมชาติของการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ วิธีการ กิจกรรม สื่อทัศนูปกรณ์ และเทคนิคการฝึกอบรมก็ต้องแตกต่างกันไปด้ว ในการใช้เทคนิคการฝึกอบรมและการจัดกิจกรรมนั้นจะต้องให้สอดคล้องกับความแตกต่างดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นความต้องการที่จะรู้ถึงเหตุผลที่ว่าทำไมจะต้องเรียนรู้ การมีความเข้าใจในตนเองบทบาทของประสบการณ์ ความรู้เพื่อจะเรียนรู้ แนวโน้มของการเรียนรู้และรวมถึงแรงจูงใจที่ต้องการจะเรียนรู้อีกด้วย

2.4 ความรู้ความสามารถของวิทยากรเพราะถ้าวิทยากรขาดความรู้ความสามารถและทักษะในการใช้เทคนิคการฝึกอบรมบางประเภทเสียแล้ว จะทำให้การฝึกอบรมขาดประสิทธิภาพ

วินูลย์ บุญยชรโรกุล (2545, หน้า 89) ได้กล่าวว่า เทคนิคการฝึกอบรมก็คือวิธีการที่วิทยากรใช้ในการนำเสนอเนื้อหาสาระความรู้ แนวคิด วิธีการ ค่านิยม รวมทั้งกิจกรรมการเรียนรู้อื่นๆ ที่วิทยากรนำมาใช้เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้ ทักษะ หรือปรับเปลี่ยนทัศนคติตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมนั้น

ชูชัย สมितिไกร (2548, หน้า 172) กล่าวว่า วิธีการฝึกอบรม หมายถึง เครื่องมือหรือกิจกรรมต่างๆ ที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร และถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ระหว่างผู้ฝึกอบรมและผู้รับการอบรม และระหว่างผู้รับการอบรมด้วยกันเอง เพื่อให้ผู้รับการอบรมมีความรู้ ทักษะ ความสามารถ และทัศนคติตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม

นอกจากเทคนิคการฝึกอบรมที่กล่าวมายังมีเทคนิคการฝึกอบรมอื่นๆ อีก ดังนี้
ธีระชัย บำรุงศิลป์ (2557, หน้า 3)

การบรรยาย (lecture)

การบรรยาย เป็นเทคนิควิธีที่ใช้ในการถ่ายทอดความคิดเห็น ความรู้ ตลอดจนข้อมูล ข้อเท็จจริงให้แก่ผู้ฟัง เป็นเทคนิคที่แพร่หลายและสามารถใช้ประกอบกับเทคนิคอื่นๆ ได้ แต่มีจุดโดยตรงที่ลักษณะของการบรรยายจะเป็นระบบสื่อสารทางเดียว ยิ่งถ้ามีเวลาจำกัด โอกาสที่จะให้ผู้ฟังได้มีส่วนร่วมในการซักถาม หรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่บรรยายจะไม่มี ผู้บรรยายไม่สามารถประเมินได้ว่าเมื่อจบการบรรยายแล้วผู้ฟังมีความรู้ ความเข้าใจ ในสิ่งที่บรรยายมากน้อยเพียงใด ซึ่งอาจจะต้องพิจารณาจากผลกระทบที่เกิดจากการบรรยาย ความสำเร็จของการบรรยายจะขึ้นอยู่กับความสามารถและประสบการณ์ของผู้บรรยาย กล่าวคือ

ผู้บรรยายบางคนสามารถบรรยายเรื่องที่ยากต่อการทำความเข้าใจให้ผู้ฟังเกิดความสนใจเกิดความกระจำงเกิดเป็นรูปธรรม นำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ถ้าจะพิจารณาอย่างผิวเผินแล้วอาจคิดว่าการบรรยายเป็นสิ่งที่ย่าง สามารถใช้ได้ทุกโอกาส ซึ่งโดยข้อเท็จจริงแล้วถ้าจะให้การบรรยายเกิดประสิทธิภาพ และประสบความสำเร็จ มีส่วนที่ต้องดำเนินการ 2 ส่วน คือ การเตรียมตัวในการบรรยาย กับ การบรรยาย

ข้อดี

1. การบรรยายเป็นเทคนิคที่ย่างต่อการใช้ ผู้ที่มีประสบการณ์จะใช้เวลาในการเตรียมตัวน้อยลง

2. เนื้อหาสาระที่ผู้เข้ารับการอบรมจะได้รับมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับการใช้เวลาในการอบรมด้วยวิธีอื่น

3. สามารถให้การอบรมคนเป็นจำนวนมากๆ ในแต่ละครั้ง

4. สะดวกและช่วยลดภาระงานด้านการจัดการของฝ่ายฝึกอบรม

5. สามารถเน้นเนื้อหาสาระได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการอบรม

6. การบรรยายนอกจากจะใช้เป็นเทคนิคเฉพาะแล้ว ยังสามารถนำไปเป็นเครื่องมือในการฝึกเทคนิคอื่นๆ เช่น การฝึกปฏิบัติงานจริงจำเป็นต้องใช้การบรรยายนำก่อน จึงอาจกล่าวได้ว่า การบรรยายเป็นเทคนิคพื้นฐานของเทคนิคพื้นฐานของเทคนิคอื่นๆ

ข้อจำกัด

1. ประสิทธิภาพของการบรรยายขึ้นอยู่กับความสามารถและประสบการณ์ของวิทยากร

2. การบรรยายเป็นลักษณะการสื่อสารทางเดียว ถ้าไม่เปิดโอกาสให้มีการซักถาม จะไม่สามารถประเมินได้ว่า ผู้ฟังมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่บรรยายเพียงใด

3. การบรรยายไม่อาจใช้กับทุกเรื่องได้ เช่น เรื่องที่ต้องการข้อสรุปเพื่อการนำไปปฏิบัติการ

4. ช่วงความสนใจในการฟังของบุคคลแต่ละวัย แต่ละระดับบุคคลในองค์การมีขีดจำกัด หากใช้เวลาในการบรรยายมากเกินไป จะไม่เกิดผลตามความมุ่งหมายที่กำหนด

สรุป

การบรรยายที่มีการซักถาม เป็นเทคนิคการฝึกอบรมที่เหมาะสมกับการฝึกอบรมที่มีวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้ความรู้ ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การยอมรับของผู้ที่มีส่วนร่วม การเปลี่ยนทัศนคติ ทักษะการแก้ปัญหา แต่ไม่เหมาะสมสำหรับความรู้ที่ได้จากการอบรมเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ในแนวใหม่

การอภิปราย (discussion)

การอภิปราย คือ การที่กลุ่มคนที่มีความสนใจในปัญหาหรือเรื่องเดียวกัน ต้องการที่จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อหาข้อสรุปร่วมกันด้วยวิธีการวิเคราะห์ และพิจารณาโดยอาศัยความคิดเห็นร่วมกัน

1. การอภิปรายเป็นคณะ (panel discussion) เป็นการการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีประสบการณ์มาให้ความคิดเห็นหรือทรรศนะในเรื่องเดียวกัน จำนวนผู้อภิปรายอาจจะมีประมาณ 3-5 คน ในการอภิปรายผู้ทรงคุณวุฒิจะอภิปรายในลักษณะที่สนับสนุนหรือให้เหตุผลโต้แย้งผู้ทรงคุณวุฒิด้วยกัน เพื่อให้ความคิดกว้างไกลออกไป และตอนท้ายผู้ดำเนินการอภิปราย (moderator) จะเป็นผู้สรุปความคิดเห็นของผู้สรุปความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

2. การอภิปรายแบบชุมนุมปาฐกถา (symposium discussion) เป็นการอภิปรายที่เชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาให้ความรู้ในเรื่องที่สนใจในแต่ละด้าน มาร่วมเป็นองค์ปาฐก ผู้ฟังหรือผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะมีความรู้ความเข้าใจตามเรื่องและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ข้อดี

1. การอภิปรายช่วยเปลี่ยนบรรยากาศในการฟังของผู้ฟังหรือผู้เข้ารับการอบรม โดยได้สัมผัสกับแนวและวิธีการพูดของผู้อภิปรายในลักษณะหลากหลาย โดยเฉพาะการพูดโต้แย้งในการอภิปรายเป็นคณะ

2. การอภิปรายเป็นคณะช่วยสร้างแนวคิดให้แก่ผู้ฟังในทรรศนะที่ต่างกัน ทำให้เกิดความความรอบคอบในการตัดสินใจเลือกแนวทางที่ดีที่สุด ส่วนการอภิปรายแบบชุมนุมปาฐกถา ผู้ฟังจะรับความรู้จากผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะทาง ทำให้รู้จริง ได้ประโยชน์เต็มที่

3. การอภิปรายเป็นการแสวงหาข้อสรุปและแนวทางในการแก้ปัญหาของผู้ที่มีความสนใจร่วมกันในลักษณะที่มีความเป็นไปได้ออกไปใช้ เพราะความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่มาอภิปรายบางเรื่องผู้ฟังรับได้ บางเรื่องต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมซึ่งสามารถทำได้ในได้ในช่วงของคาบการอภิปราย (forumperiod)

4. การอภิปรายทั้งสองแบบสามารถใช้ได้กับคนกลุ่มใหญ่

ข้อจำกัด

1. ผู้ดำเนินการอภิปรายจะต้องเป็นผู้มีความสามารถและประสบการณ์เกี่ยวกับการอภิปราย จึงจะสามารถควบคุมการอภิปรายให้ดำเนินไปสู่เป้าหมาย และเวลาของการอภิปรายที่กำหนดไว้

2. การพิจารณาเลือกเชิญผู้อภิปรายมีความสำคัญมาก หากได้ผู้มีความรู้และประสบการณ์สูงจะทำให้การอภิปรายเกิดผลดีและให้การอภิปรายเกิดผลดีและให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง

3. แม้จะมีส่วนร่วมในคาบของการอภิปราย แต่จัดว่ายังมีส่วนร่วมน้อยบางครั้ง บรรยายภาพไม่ส่งเสริมทำให้ผู้ฟังไม่กล้าแสดงความคิดเห็นเท่าที่ควร

การสาธิต (demonstration)

การสาธิตเป็นการแสดงให้เห็นให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เห็นการปฏิบัติจริงซึ่ง การกระทำหรือปฏิบัติจริง ซึ่งการกระทำหรือปฏิบัติจริงจะมีลักษณะคล้ายการสอนงาน การสาธิตนิยมใช้กับหัวข้อวิชาที่มีการปฏิบัติ เช่น การฝึกอบรมเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือหรือ อุปกรณ์ต่างๆ นาฏศิลป์ และวิธีการขับร้อง วิทยากรทำให้ดูแล้วผู้เข้ารับการฝึกอบรมทดลอง ทำตาม

ข้อดี

เกิดความรู้ความเข้าใจเร็ว และมีความน่าเชื่อถือสูง เพิ่มทักษะของผู้เข้ารับการ ฝึกอบรมได้ดี ไม่เบื่อหน่าย สามารถปฏิบัติได้หลายครั้ง

ข้อจำกัด

ต้องใช้เวลาเตรียมการมาก เหมาะกับการฝึกอบรมกลุ่มเล็กๆ วิทยากรต้องมีความ ชำนาญจริงๆ และต้องไม่พลาด

การสอน (coaching)

การสอนเป็นการแนะนำให้รู้วิธีปฏิบัติงานให้ถูกต้อง โดยปกติจะเป็นการสอนหรือ อบรมในระหว่างการปฏิบัติงาน อาจสอนเป็นรายบุคคลหรือสอนเป็นกลุ่มเล็กๆ ซึ่งผู้สอนต้องมี ประสบการณ์และทักษะในเรื่องที่สอนจริงๆ วิธีการ หัวหน้างานสอนการทำงาน

ข้อดี

เน้นเนื้อหาตามความเหมาะสมของแต่ละคน

ข้อจำกัด

คุณค่าขึ้นกับผู้สอนงานซึ่งส่วนใหญ่คือหัวหน้างาน

การระดมสมอง (brainstorm)

การระดมสมองเป็นการประชุมกลุ่มเล็กไม่เกิน 15 คน เปิดโอกาสให้ทุกคนแสดง ความคิดเห็นอย่างเสรีโดยปราศจากข้อจำกัดหรือกฎใดๆ ในหัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง หรือปัญหาใด ปัญหาหนึ่ง โดยไม่คำนึงว่าจะถูกหรือผิด ดีหรือไม่ดี ความคิดหรือข้อเสนอทุกอย่างจะถูกจดไว้ แล้วนำไปถกเถียงกันอีกขั้นหนึ่ง ดังนั้นพอเริ่มประชุมต้องมีการเลือกประธานและเลขานุการของ กลุ่มเสียก่อนวิธีการ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมทุกคนเสนอความคิดเห็นแล้วช่วยกันสรุป

ข้อดี

ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีส่วนร่วมโดยตรง ช่วยกันคิด ช่วยกันเสนอ ทำให้เกิด ความคิดสร้างสรรค์ สามารถแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ได้ ทำให้ความคิดหลากหลายในเวลาจำกัด สามารถสร้างความสนใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ดี บรรยากาศเป็นกันเอง

ข้อจำกัด

ได้ความคิดเห็นจำนวนมากแต่คุณค่าน้อย และต้องจำกัดกลุ่มผู้เข้ารับการฝึกอบรมเพื่อให้ทุกคนได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ปัญหาที่นำมาระดมสมองควรเป็นปัญหาเดียว

การประชุมกลุ่มย่อย (buzz session)

การประชุมกลุ่มย่อยเป็นการแบ่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นกลุ่มย่อยจากกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อยละ 2-6 คน เพื่อพิจารณาประเด็นปัญหา อาจเป็นปัญหาเดียวกันหรือต่างกัน ในช่วงเวลาที่กำหนด มีวิทยากรคอยช่วยเหลือทุกกลุ่ม แต่ละกลุ่มต้องเลือกประธานและเลขานุการของกลุ่มเพื่อดำเนินการ แล้วนำความคิดเห็นของกลุ่มเสนอต่อที่ประชุมใหญ่ วิธีการ กลุ่มช่วยกันวิเคราะห์ปัญหาที่ได้รับมอบหมายข้อดีข้อจำกัด

ข้อดี

เปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็น บรรยากาศเป็นกันเอง

ข้อจำกัด

การประชุมกลุ่มย่อยในให้ในห้องเดียวกันอาจทำให้เกิดเสียงรบกวนกัน ประธานที่เลือกได้อาจไม่มีลักษณะผู้นำ ดำเนินการประชุมไม่ดีทำให้ผู้ร่วมการประชุมขาดการแสดงความคิดเห็น บางกลุ่มอาจได้ความคิดเห็นน้อย บางกลุ่มอาจใช้เวลามากทำให้ควบคุมเวลาได้ยาก

กรณีศึกษา (case study)

กรณีศึกษาเป็นเทคนิคการฝึกอบรมที่นำเอาเรื่องราวหรือกรณีที่เป็นปัญหาเกิดขึ้นจริง ๆ เสนอในกลุ่มผู้เข้ารับการอบรม สมาชิกของกลุ่มจะใช้หลักวิชาการและประสบการณ์ที่ได้จากการปฏิบัติงานมาผสมผสานเพื่อวิเคราะห์กรณีที่ยกมา โดยมีที่ปรึกษาคอยให้คำแนะนำและให้แนวทางเพื่อช่วยสมาชิกกลุ่มวิเคราะห์ปัญหาได้ตรงวัตถุประสงค์ขั้นตอนของการศึกษาจนเริ่มด้วยหลักการ และการให้ภาพต่าง ๆ ที่จะเป็ประโยชน์ต่อการพิจารณาแก้ไขปัญหา จากนั้นผู้เข้าฝึกอบรมจะศึกษา อภิปราย และค้นคว้าตามหลักวิชาการ ซึ่งบางครั้งข้อมูลที่ต้องการอาจเป็นข้อมูลสำเร็จอยู่แล้ว แต่บางครั้งจำเป็นต้องค้นคว้าหาข้อมูลบ้าง และในขั้นตอนสุดท้ายผู้เข้ารับการอบรมจะต้องพิจารณาตัดสินใจแก้ปัญหาหรือกรณีที่น่าเสนอภายใต้สภาพการณ์ที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด และเพื่อช่วยให้การตัดสินใจของผู้เข้ารับการอบรมดีขึ้น การนำเสนอกรณีหรือปัญหา จะต้องมียุทธศาสตร์ที่พอที่จะทำให้ผู้ศึกษาได้เห็นจุดสำคัญของปัญหาและได้ข้อที่เป็นแนวทางนำไปสู่การตัดสินใจการแก้ปัญหา กรณีศึกษาเหมาะสำหรับการฝึกอบรมทางด้านกฎหมาย ด้านการเงิน และการฝึกอบรมเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญของมนุษย์ ประเภทบุคคลที่เข้าฝึกอบรมที่เหมาะสมที่จะใช้เทคนิควิธีนี้ คือผู้บริหาร ผู้จัดการและผู้ที่เข้าสู่ระดับมืออาชีพ ส่วนเรื่องการสอนตอบวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมจะใช้ได้ดีกับการฝึกอบรมที่ต้องการเปลี่ยนทัศนคติและสร้างเสริมทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ข้อดี

ช่วยให้ผู้รับการฝึกอบรมได้วิเคราะห์ตัดสินปัญหาในเรื่องที่เหมือนจริงและสามารถนำไปปรับใช้กับการปฏิบัติงานได้ กรณีศึกษาเป็นกิจกรรมที่มีบรรยากาศเป็นกันเอง เพราะทุกคนมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์

ข้อจำกัด

สมาชิกบางคนอาจครอบงำความคิดของผู้อื่นเพราะบุคลิกภาพ วิทยุฒิหรือคุณวุฒิ กรณีศึกษาที่เป็นเรื่องจริงหาได้ยาก โดยเฉพาะเรื่องที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้รับการฝึกอบรมและเหมาะสมกับเวลา การสร้างกรณีศึกษาเป็นงานที่ต้องใช้เวลาและงบประมาณ ตอนสรุปผลการกรณีศึกษาวิทยากรมักไม่ให้ความสำคัญและรีบสรุปจบ

การประชุมแบบฟอรัม (forum)

การประชุมแบบฟอรัมเป็นเทคนิคที่ใช้กับการประชุมกลุ่มใหญ่ ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการฝึกอบรม โดยการซักถามแสดงข้อเท็จจริง ปรีกษาหรือแสดงความคิดเห็นกับวิทยากรวิธีการ วิทยากรพูดให้ฟังแล้วผู้ฟังสอบถามและแสดงความคิดเห็นได้

ข้อดี

ผู้รับการฝึกอบรมมีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา เป็นการกระตุ้นให้ผู้รับการฝึกอบรมต้องเตรียมตัวให้ดียิ่งขึ้น และมีบรรยากาศเป็นกันเอง

ข้อจำกัด

เวลาอาจไม่พอถ้าเป็นเนื้อหาที่ผู้รับการฝึกอบรมสนใจกันทุกคน พิธีกรและวิทยากรต้องมีความรู้ความสามารถดี ผู้รับการฝึกอบรมบางคนอาจไม่กล้าแสดงความคิดเห็น หรือบางคนพูดนอกประเด็น

เกมการบริหาร (management games)

เกมการบริหารเป็นการแข่งขันระหว่างกลุ่มบุคคลตั้งแต่ 2 กลุ่มขึ้นไป โดยแข่งขันเพื่อดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างหนึ่ง เป็นการให้ปฏิบัติเหมือนเหตุการณ์จริง อาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับการสื่อสาร การตัดสินใจ การวางแผน การเป็นผู้นำ มนุษย์สัมพันธ์ ฯลฯ ขนาดของกลุ่มในการแข่งขันขึ้นอยู่กับเกมการแข่งขันวิธีการ ทุกคนในกลุ่มร่วมกันแข่งขันตามเกม

ข้อดี

เป็นการย่อสถานการณ์จริงให้ฝึกในช่วงสั้นๆ ผู้รับการฝึกอบรมมีส่วนร่วมช่วยกันคิดช่วยกันทำ ทำให้มีบรรยากาศเป็นกันเอง ได้รับความรู้โดยไม่รู้ตัว

ข้อจำกัด

การเลือกเกมที่ไม่เหมาะสมจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ การแบ่งกลุ่มมากเกินไปจะเป็นอุปสรรคในการแข่งขัน และเกมบางชนิดต้องใช้อุปกรณ์และเวลา

การแสดงบทบาทสมมติ (role playing)

การแสดงบทบาทสมมติ เป็นเทคนิคที่นำเอาเรื่องที่เป็นกรณีตัวอย่างมาเสนอในรูปแบบการแสดงบทบาทให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เห็นภาพชัดเจน ได้สัมผัสกับประสบการณ์และความรู้สึกที่แท้จริงเกี่ยวกับปัญหาที่เป็นกรณีตัวอย่าง การแสดงบทบาทสมมติช่วยให้ผู้เข้ารับการอบรมได้รับทราบข้อมูลและเรื่องราวที่ตรงกับเนื้อเรื่องที่ใช้ในการศึกษาแนวเดียวกัน ซึ่งต่างจากกรณีศึกษาที่ผู้เข้ารับการอบรมอ่านเนื้อหาแล้วต้องจินตนาการและตีความหมายของปัญหาในบางครั้งอาจจะทำให้เกิดความเข้าใจไขว่ไขว่ได้ นอกจากนี้หลังการแสดงบทบาทสมมติแล้วผู้เข้ารับการอบรมสามารถวิเคราะห์ปัญหาได้ พร้อมกันทั้งกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มย่อยได้ทำให้ได้ข้อสรุปเพื่อการแก้ปัญหาการแสดงบทบาทสมมติ ผู้ให้การฝึกอบรมจะต้องเตรียมเรื่องเนื้อหา และบทบาทข้อตัวละครไว้ล่วงหน้า ส่วนผู้แสดงบทบาทจะใช้วิธีอาสาสมัครจากสมาชิกผู้เข้าอบรม เพื่อให้การแสดงบทบาทได้สมจริง และในการแสดงผู้ให้การอบรมเป็นเพียงแต่ให้ข้อมูลพร้อมทั้งชี้แจงได้เข้าใจเนื้อเรื่องและบทบาทของตน ผู้แสดงจะแสดงออกตามความรู้สึกนึกคิดของตนในบทที่ได้รับมอบหมาย สมาชิกที่ได้เข้ารับการอบรมเป็นผู้ที่จะได้รับการบอกเล่าเรื่องราวและปัญหาอย่างย่อๆ ส่วนรายละเอียดให้สังเกตจากพฤติกรรมของผู้แสดง หลังการแสดงบทบาท ผู้เข้ารับการอบรมจะอภิปรายโดยใช้ประสบการณ์เรียนรู้มาวิเคราะห์ปัญหาจากพฤติกรรมที่แสดงบทบาทสมมติ พร้อมทั้งแสดงแนวทางในการแก้ปัญหา

ข้อดี

1. การใช้บทบาทสมมติช่วยกระตุ้นให้สมาชิกผู้เข้ารับการอบรมเกิดความสนใจเรื่องที่อบรม
2. ส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการอบรมได้แสดงออกด้วยกรปฏิบัติจริง ทำให้ประสิทธิภาพของการเรียนรู้เพิ่มขึ้น
3. เปิดโอกาสให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ทดลองแสดงบทบาทตามแนวคิด และสามารถแสดงบทบาทซ้ำได้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและหาข้อสรุปได้
4. เป็นเทคนิคที่สามารถใช้ได้ทั้งในกรณีที่มีการวางแผนล่วงหน้าและไม่ได้วางแผนล่วงหน้า
5. ส่งเสริมความคิดริเริ่มของผู้เข้ารับการอบรม

ข้อจำกัด

1. การใช้เทคนิคนี้ผู้ให้การอบรมอาจมีความยุ่งยากเกี่ยวกับการเตรียมการล่วงหน้า
2. การแสดงบทบาทสมมติต้องใช้เวลามาก ซึ่งมีผลต่อระยะเวลาการฝึกอบรม
3. การหาอาสาสมัคร เพื่อแสดงบทบาทเป็นอุปสรรค เพราะบางคนไม่กล้าแสดงออก

4. ผู้ให้การฝึกอบรมต้องเป็นผู้มีความสามารถในการเชื่อมโยงความคิดของสมาชิกที่เข้าอบรมไปสู่ข้อสรุปได้

การสัมมนา (seminar)

การสัมมนาเป็นการประชุมของผู้ที่ปฏิบัติอย่างเดียวกันหรือคล้ายกันแล้วพบปัญหาเหมือนๆ กัน เพื่อร่วมกันแสดงความคิดเห็นหาแนวทางปฏิบัติในการแก้ปัญหาทุกคนที่ไปร่วมการสัมมนาต้องช่วยกันพูดช่วยกันแสดงความคิดเห็น ปกติจะบรรยายให้ความรู้พื้นฐานก่อนแล้วแบ่งกลุ่มย่อย จากนั้นนำผลการอภิปรายของกลุ่มย่อยเสนอที่ประชุมใหญ่วิธีการ ทุกคนร่วมกันอภิปรายเสนอความคิด

ข้อดี

เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีโอกาสมีส่วนร่วมมาก ผลสรุปของการสัมมนานำไปเป็นแนวทางแก้ปัญหาได้ดี

ข้อจำกัด

ที่ปรึกษากลุ่มหรือสมาชิกบางคนอาจครอบงำความคิดของผู้อื่นได้เพราะวิสัยทัศน์หรือคุณวุฒิหรือตำแหน่งหน้าที่การงาน ถ้าเวลาจำกัดรีบสรุปผลอาจได้ข้อสรุปที่ไม่หน้าพอใจ

การศึกษาดูงานนอกสถานที่ (field trip)

การศึกษาดูงานนอกสถานที่เป็นการนำผู้เข้ารับการฝึกอบรมไปศึกษายังสถานที่อื่นนอกสถานที่ฝึกอบรม เพื่อให้พบเห็นของจริงซึ่งผู้จัดต้องเตรียมการเป็นอย่างดีวิธีการนำผู้เข้ารับการฝึกอบรมไปศึกษาดูงานนอกสถานที่

ข้อดี

เพิ่มความรู้ความเข้าใจได้เห็นการปฏิบัติจริง สร้างความสนใจและความกระตือรือร้น สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้ารับการฝึกอบรม

ข้อจำกัด

ต้องใช้เวลาและเสียค่าใช้จ่ายมาก ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายโดยเฉพาะเจ้าของสถานที่ที่จะไปศึกษา

การประชุมเชิงปฏิบัติการ (workshop)

การประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นรูปแบบของการฝึกอบรมที่ส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการเรียนรู้ทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติ สามารถนำสิ่งที่ได้รับไปปฏิบัติงานในสถานการณ์จริงที่ผู้เข้าอบรมปฏิบัติอยู่ ลักษณะของการประชุมเชิงปฏิบัติงานจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. เป็นการให้ความรู้ของวิทยากร เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้เข้ารับการอบรม ให้สามารถแก้ไขข้อขัดข้องในการทำงาน กำหนดแนวทางในการปฏิบัติและปรับปรุงงาน

2. เป็นการปฏิบัติการของผู้เข้ารับการอบรมที่จะหาหรือ อภิปราย ให้ได้แนวทางแก้ปัญหาหรือวิธีการปฏิบัติงาน โดยอาจจะดำเนินการทั้งกลุ่มใหญ่หรือแ่งเป็นกลุ่มย่อย ซึ่งการดำเนินการของส่วนที่สอง จะอาศัยหลักวิชาการหรือหลักการที่วิทยากรได้บรรยายหรืออภิปราย มาใช้ประกอบเป็นแนวทาง

ข้อดี

1. การประชุมปฏิบัติการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เข้ารับการอบรมทุกคน
2. ผู้เข้าอบรมมีอิสระในการคิดและปฏิบัติงานกลุ่ม
3. ผู้เข้ารับการอบรมสามารถนำผลการประชุมปฏิบัติการไปใช้ในการดำเนินงาน และปฏิบัติงานในหน่วยงานของตน

ข้อจำกัด

1. จะต้องใช้เจ้าหน้าที่จำนวนมากเพื่ออำนวยความสะดวกต่อผู้เข้ารับการอบรมในแต่ละกลุ่ม รวมทั้งการจัดวิทยากรประจำกลุ่ม
2. ต้องใช้เวลามากโดยเฉพาะเวลาสำหรับการปฏิบัติงานกลุ่ม

การอบรมด้านความรู้สึก (sensitivity training)

การอบรมด้านความรู้สึกเป็นการอบรมในลักษณะของผู้เข้ารับการอบรมจะเรียนรู้พฤติกรรมของกลุ่มผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมกับกลุ่ม ประสบการณ์ทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นความสำเร็จ ความผิดหวังและความคับข้องใจของกลุ่ม จะได้รับการแก้ไขปัญหากันเองภายในกลุ่ม การแสดงออกทางความรู้สึกของคนในกลุ่มอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนมากกว่าการเรียนรู้ จุดประสงค์ที่สำคัญของการอบรมด้านความรู้สึก เป็นการสอนให้เข้าใจในเรื่องของประสิทธิภาพของกลุ่มพลวัตร และพฤติกรรมของกลุ่มที่ขาดประสิทธิภาพ โดยแจ้งว่าสิ่งที่เรียนรู้จากกลุ่มจะได้รับการนำกลับไปสู่การปฏิบัติงานของแต่ละคน

ข้อดี

1. เปิดโอกาสให้สมาชิกที่เข้ารับการอบรมแสดงออกด้านความรู้สึก และรู้จักควบคุมความรู้สึกที่อาจมีผลกระทบต่อผู้อื่น
2. ผู้เข้ารับการอบรมได้มีส่วนร่วมในการแสดงออกอย่างทั่วถึง
3. ส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เปลี่ยนพฤติกรรมไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนาขององค์การ

ข้อจำกัด

1. ไม่สามารถใช้ได้กับบุคลากรทุกระดับขององค์การ
2. จำนวนผู้เข้าอบรมจะจำกัดเพียงกลุ่มเล็กๆ ประมาณ 6 - 8 คน
3. ผู้ให้การอบรมจะต้องเป็นผู้มีความรู้ในเรื่องกลุ่มพลวัตรเป็นอย่างดี

จากการศึกษาเทคนิคการฝึกอบรมตามที่นักการศึกษาได้กำหนดไว้ข้างต้น พอสรุปได้ว่า เทคนิคการฝึกอบรม หมายถึง วิธีการที่จะใช้ในการฝึกอบรมเพื่อสื่อความหมาย ถ่ายทอดความรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นระหว่างวิทยากรกับผู้เข้ารับการฝึกอบรม หรือผู้เข้ารับการฝึกอบรมด้วยกัน ซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้ในการสื่อสาร หรือถ่ายทอดความรู้ ความคิดเห็น ข้อเท็จจริง ประสบการณ์ หรือข้อมูลต่างๆ ระหว่างผู้ให้การอบรมและผู้เข้ารับการอบรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่ได้กำหนด ซึ่งงานวิจัยนี้มีเทคนิคการฝึกอบรม คือ การใช้วิทยากรบรรยายหรืออภิปราย ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีบทบาทร่วม เทคนิคการฝึกอบรมที่พัฒนาเฉพาะตัวบุคคล เทคนิคการฝึกอบรมที่ใช้สอดแทรกอุปกรณ์ การสาธิต การสอน การระดมสมอง การประชุมกลุ่มย่อย กรณีศึกษา การแสดงบทบาทสมมติ การสัมมนา การประชุมเชิงปฏิบัติการ

11. ประโยชน์ของการฝึกอบรม

สายสวางค์ แก้วเกษตรกรณ์ (2544, หน้า 60-61) การฝึกอบรมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับองค์กรเพราะการฝึกอบรมช่วยพัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพ ทำให้บุคลากรสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยให้การดำเนินงานขององค์กรเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ คุณค่าของการฝึกอบรมสรุปเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

1. ช่วยให้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ได้มากขึ้นโดยใช้เวลาน้อยลงเนื่องจากวิทยากรส่วนใหญ่เป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเป็นอย่างดีในเรื่องการฝึกอบรม
2. ช่วยให้ผลผลิตมีคุณภาพสูงขึ้น เนื่องจากการฝึกอบรมแต่ละครั้งจะมีจุดหมายที่ชัดเจนและสอดคล้องกับงานที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะต้องปฏิบัติ การที่บุคลากรได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่จำเป็นต่อการทำงานจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานได้เป็นอย่างดี
3. ช่วยให้ผู้บุคลากรได้พัฒนาตัวเอง ทำให้บุคลากรมีความรู้ความสามารถมากขึ้น ช่วยให้บุคลากรเห็นคุณค่าของตนเอง ในขณะที่เดียวกันหน่วยงานก็เห็นคุณค่าของบุคลากร จึงเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงาน
4. ตอบสนองความต้องการด้านแรงงานของหน่วยงานได้เป็นอย่างดี การพัฒนาในด้านต่างๆ ในสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการศึกษา ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาบางส่วนว่างงานเนื่องจากสิ่งที่ศึกษาไม่สอดคล้องกับตลาดแรงงาน ในขณะที่เดียวกัน หน่วยงานบางแห่งก็ไม่สามารถหาผู้ที่มีคุณสมบัติตรงตามที่หน่วยงานต้องการบางหน่วยงานจึงรับสมัครบุคลากรโดยกำหนดคุณสมบัติไว้กว้างๆ เมื่อได้บุคลากรที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับข้อกำหนดแล้ว ก่อนที่จะปฏิบัติงานจริงจะต้องผ่านการฝึกอบรมเกี่ยวกับงานที่จะปฏิบัติ
5. ช่วยให้ผู้บุคลากรมีทัศนคติที่ดีต่องาน องค์กร และเพื่อนร่วมงานกระบวนการฝึกอบรมจะช่วยให้บุคลากรเกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับงานที่ทำช่วยให้เกิดความรักสามัคคีในหน่วยงาน ช่วยลดความเครียดในการทำงาน ทำให้บุคลากรมีสุขภาพจิตที่ดี

ชาญชัย อาจินสมอาจารย์ (2548, หน้า 23-24) กล่าวว่าประโยชน์ของการฝึกอบรมมี 6 ประการ ดังนี้ 1)ลดเวลาเรียนรู้ 2)ปรับปรุงการปฏิบัติงาน 3)การสร้างเจตคติ 4)ช่วยเหลือการแก้ปัญหาการปฏิบัติงาน 5)สนองความต้องการของแรงงาน 6)เป็นประโยชน์กับตัวพนักงาน

จากแนวคิดของนักวิชาการที่กล่าวมาแล้วนั้น สามารถสรุปประโยชน์ของการฝึกอบรม ดังนี้ เพื่อช่วยพัฒนาความรู้ ทักษะ ความสามารถและเจตคติของบุคลากร ช่วยลดค่าใช้จ่ายด้านแรงงานเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่บุคลากรทำให้บุคลากรทำงานเต็มความสามารถ ซึ่งส่งผลให้องค์กรมีประสิทธิภาพและความมั่นคงสูงขึ้น

วัยใสและเพศศึกษา

1. ความหมายของวัยใส

วัยใส คือ คำที่ใช้เรียกแทนวัยรุ่น ซึ่งวัยรุ่นมาจากภาษาอังกฤษว่า adolescence มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า adolescere มีผู้ให้ความหมายของวัยรุ่นไว้ดังนี้

วัยรุ่น คือ ผู้ที่อยู่ระหว่างวัยเด็กกับวัยผู้ใหญ่ มีอายุระหว่าง 12-21 ปี ส่วนมากเรียนในระดับมัธยมศึกษา และมีพัฒนาการส่วนสูงและน้ำหนักแบบพุ่งขึ้น มีอารมณ์แบบพายุ บุกแคม ยึดกลุ่มเพื่อนเป็นหลัก และเริ่มมีความสัมพันธ์กับเพื่อนต่างเพศ และมีสติปัญญาแบบเหตุผลเชิงนามธรรม (สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532, หน้า 10)

พรพิมล เจียมนาครินทร์ (2539, หน้า 11-12) กล่าวว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่มีพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ไปด้วยพร้อมๆ กันอย่างไรก็ตาม ทั้งสองเพศจะเข้าสู่วุฒิภาวะทางเพศไม่พร้อมกัน โดยที่เด็กหญิงจะเข้าสู่วัยรุ่นก่อนเด็กชาย ประมาณ 1-2 ปี และการเข้าสู่วุฒิภาวะทางเพศของแต่ละคนแม้จะเป็นเพศเดียวกันก็อาจจะไม่พร้อมกันได้ บางคนอาจจะเริ่มเร็ว บางคนอาจจะเริ่มช้า แม้เป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น อาหาร ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม อากาศ และสภาพแวดล้อมอื่นๆ

นิกร ดุสิตสิน, วีระ นิยมวัน, และไพลิน ศรีสุขโข (2545, หน้า 78-79) กล่าวว่า วัยรุ่นเป็นช่วงชีวิตที่อยู่ในระหว่างการเปลี่ยนแปลงจากวัยเด็กไปเป็นผู้ใหญ่ วัยนี้จะเป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายและรวดเร็วกว่าในช่วงต้น ทั้งร่างกาย อารมณ์ และสังคม การเข้าสู่วัยรุ่นจะแตกต่างกันไปในแต่ละเพศและแต่ละคน เด็กผู้หญิงจะเข้าสู่วัยรุ่นเร็วกว่าเด็กผู้ชายโดยเฉลี่ยประมาณ 2 ปี และการเข้าสู่วัยรุ่นนั้นจะแตกต่างกันตามลักษณะของเด็กเอง อันมีส่วนประกอบมาจากพื้นฐานทางพันธุกรรมทางเศรษฐกิจ ฐานะทางสังคม วัฒนธรรม และการศึกษา

สุวัทธา อารีพรรค (2550, หน้า 125) กล่าวว่า วัยรุ่นเป็นช่วงระหว่างวัยเด็กกับวัยผู้ใหญ่ จะเริ่มตั้งแต่อายุ 9 ปี ในผู้หญิง และ 11 ปี ในผู้ชาย จนถึงอายุประมาณ 20 ปี ช่วงชีวิตวัยนี้มีความสำคัญมาก เพราะเป็นระยะเวลาที่พวกเขาต้องค้นหาตนเองให้พบว่าเขาเป็นใคร เป็นผู้ชายหรือผู้หญิง และอยู่ตรงไหนของสังคม ต้องประลองชีวิตเพื่อการเป็นอิสระและพึ่งพาตนเองได้รวมทั้งต้องค้นหาใครสักคนที่เขามีความรู้สึกผูกพันอย่างแน่นแฟ้นฉันทักตั้งนั้น วัยรุ่น จึงเป็นวัยรุ่น เพราะเต็มไปด้วยความสับสนระหว่างความจริงกับความเพ้อฝัน ความอยากรู้อยากลองกับความกลัว ความอยากเป็นตัวกับความต้องการพึ่งพา และการอยากอยู่กับครอบครัวกับการออกไปเป็นอิสระนอกบ้าน

จากการศึกษาเอกสารดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า วัยใส หมายถึง ช่วงของวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงจากเด็กไปสู่ผู้ใหญ่ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เป็นการเข้าสู่ภาวะทางเพศโดยสมบูรณ์ จึงเป็นวัยแห่งการปรับตัว และก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาได้ง่าย ช่วงอายุโดยเฉลี่ยของวัยรุ่นโดยทั่วไปอยู่ระหว่าง 10-19 ปี

2. การแบ่งช่วงอายุของวัยรุ่น

สำหรับการแบ่งช่วงอายุของวัยรุ่น ได้มีผู้กำหนดช่วงอายุไว้ต่างๆ กัน ดังนี้

สุพัตรา สุภาพ (2536, หน้า 9) กล่าวถึงการแบ่งช่วงอายุของวัยรุ่นออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 วัยรุ่นตอนต้น อายุระหว่าง 10-12 ปี จะเริ่มตั้งแต่ระยะใกล้แตกเนื้อหนุ่มเนื้อสาว ซึ่งมีการเจริญเติบโตของร่างกายอย่างรวดเร็ว อันเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาเป็นวัยเริ่มต้นของการแตกเนื้อหนุ่มเนื้อสาว แต่วัยนี้จะไม่รับรู้ต่อการเปลี่ยนแปลงเท่าใดนัก ยังมีลักษณะหลายอย่างของวัยเด็ก เช่น ยังอยู่ในกลุ่มเพื่อนเพศเดียวกัน

ระยะที่ 2 วัยรุ่นตอนกลาง อายุระหว่าง 13-16 ปี เป็นระยะที่สนใจเพศตรงข้าม ทำให้ความสนใจเพื่อนเพศเดียวกันเริ่มห่างเหินไป เป็นช่วงคล้อยตามกลุ่มเพื่อนเขาจะเริ่มสำรวจเพศมากขึ้น และทดสอบความสามารถทางเพศของตนมากกว่าจะมีความสนิทแน่นแฟ้นกับใคร

ระยะที่ 3 วัยรุ่นตอนปลาย อายุระหว่าง 17-21 ปี เป็นช่วงที่ใกล้สู่ความเป็นผู้ใหญ่ จะเริ่มหันมาสนใจอนาคตตนเองมีการเลือกอาชีพคู่ครอง มีความสนิทกับเพศตรงข้าม

ศรีเรือน แก้วกังวาล (2549, หน้า 329) กล่าวว่า ช่วงความเป็นวัยรุ่นในปัจจุบันได้ขยายออกจากอายุ 12-18 ปี เป็น 12-25 ปี เนื่องจากเด็กต้องอยู่ในสถานศึกษานานขึ้น การเป็นผู้ใหญ่ที่พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจต้องยึดระยะเวลาออกไป รวมทั้งรูปแบบชีวิตสมัยใหม่ทำให้เด็กมีวุฒิภาวะทางจิตใจ (maturity) ซ้ำกว่ายุคสมัยที่ผ่านมา โดยปัจจุบันนี้สามารถแบ่งช่วงวัยรุ่นได้เป็น 3 ระยะ โดยใช้เกณฑ์ความเป็นเด็ก-ผู้ใหญ่ตัดสิน ได้แก่

1. ระยะวัยแรกรุ่น อายุประมาณ 12-15 ปี มีพฤติกรรมค่อนข้างไปทางเด็กอยู่มาก
2. ระยะวัยรุ่นตอนกลาง อายุประมาณ 16-17 ปี มีพฤติกรรมก้ำกึ่งระหว่างความเป็นเด็กกับผู้ใหญ่
3. ระยะวัยรุ่นตอนปลาย อายุประมาณ 18-25 ปี กระบวนการพฤติกรรมค่อนข้างไปทางผู้ใหญ่

สกล วรเจริญศรี (2550, หน้า 21) ได้กำหนดช่วงอายุของวัยรุ่นไว้เป็น 3 ช่วงดังนี้

1. ช่วงวัยรุ่นตอนต้น เป็นช่วงอายุระหว่าง 11-14 ปี
2. ช่วงวัยรุ่นตอนกลาง เป็นช่วงอายุระหว่าง 15-18 ปี
3. ช่วงวัยรุ่นตอนปลาย เป็นช่วงอายุระหว่าง 18-21 ปี

จากการศึกษาช่วงอายุของวัยรุ่นดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า ช่วงอายุของวัยรุ่นแบ่งเป็น 3 ช่วง ได้แก่ วัยรุ่นตอนต้น วัยรุ่นตอนกลาง และวัยรุ่นตอนปลาย การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ซึ่งมีอายุระหว่าง 11-12 ปี จัดเป็นวัยรุ่นตอนต้น

3. พัฒนาการของวัยรุ่น

พัฒนาการ (development) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านโครงสร้าง และแบบแผนของร่างกายทุกส่วน การเปลี่ยนแปลงนี้จะพัฒนาไปเรื่อยๆ เป็นขั้นๆ จากระยะหนึ่งไปอีกระยะหนึ่ง ทำให้เด็กมีลักษณะและความสามารถใหม่ๆ เกิดขึ้น ซึ่งมีผลทำให้เจริญเติบโตตามลำดับทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สติปัญญา และสังคม (สุชา จันทน์เอม, 2538, หน้า 40) ซึ่งโดยทั่วไปพัฒนาการที่สำคัญของวัยรุ่นแบ่งออกได้ดังนี้

1. พัฒนาการทางด้านร่างกาย

แสงดาว วัฒนาสกุลเกียรติ (2549, หน้า 16) กล่าวถึง พฤติกรรมทางเพศของเด็กวัยรุ่นไว้ว่า เมื่อเด็กเข้าสู่วัยหนุ่มสาวหรือเข้าสู่วัยแรกรุ่นจะมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายทุกด้าน และในระยะนี้จะมีความสามารถทางด้านเพศเกิดขึ้น คือ สามารถให้กำเนิดบุตรได้ สัญลักษณ์แห่งความเป็นหนุ่มสาวโดยสมบูรณ์ของทั้งสองเพศนั้นได้แก่ การมีประจำเดือนในเพศหญิง และการหลั่งอสุจิในเพศชาย และการเพิ่มขึ้นของแรงขับทางเพศ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายนั้น สุรางค์ โค้วตระกูล (2541, หน้า 86-87) ได้กล่าวว่า พัฒนาการทางร่างกายของเด็กวัยนี้เป็นไปอย่างรวดเร็ว วัยรุ่นบางคนอาจจะไม่ได้เตรียมตัวสำหรับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดความวิตกกังวลในบางครั้ง และนำไปสู่ปัญหาต่างๆ พัฒนาการทางร่างกายของเด็กวัยนี้มีดังนี้

เมื่อเด็กหญิงอายุย่างเข้า 13-15 ปี หรือเด็กชายมีอายุย่างเข้า 14-17 ปี มักกล่าวได้ว่าย่างเข้าสู่วัยรุ่นหรือเข้าสู่วัยแตกเนื้อหนุ่มสาว ซึ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่สำคัญดังนี้

1.1 วัยรุ่นจะเริ่มต้นมีการเจริญเติบโตทางด้านร่างกาย มีการเปลี่ยนแปลงทาง ความสูงและน้ำหนักอย่างรวดเร็วมาก การเปลี่ยนแปลงนี้将有ความแตกต่างระหว่างเพศ เด็กหญิงจะเริ่มเมื่ออายุเฉลี่ยประมาณ 11 ปี ซึ่งเร็วกว่าเด็กชายประมาณ 2 ปี การเปลี่ยนแปลง ทางร่างกายอย่างรวดเร็วของเด็กชายอายุเฉลี่ยประมาณ 13 ปี

1.2 การเปลี่ยนแปลงของอวัยวะสืบพันธุ์ ก็จะมีเริ่มในวัยแรกเริ่มเนื่องจาก ฮอรโมนเกี่ยวกับการเจริญเติบโตที่ต่อมพิทูอิทารี (pituitary gland) หรือต่อมใต้สมองได้สร้างขึ้น เด็กหญิงจะมีการเปลี่ยนแปลงของรังไข่ และมีการตกไข่ (ovulation) และการเพิ่มฮอรโมน ที่เรียกว่า เอสโตรเจนส์ (estrogens) ในสายเลือด สำหรับเด็กชายจะมีการเพิ่มขนาดของอวัยวะ สืบพันธุ์และมีการสร้างเซลล์สืบพันธุ์และฮอรโมนของผู้ชายที่เรียกว่า แอนโดรเจนส์ (androgens)

1.3 การเปลี่ยนแปลงทุติยภูมิทางเพศ (secondary sex characteristics) จะ ปรากฏเป็นระยะการแตกเนื้อหนุ่มสาว เด็กหญิงจะเพิ่มขนาดของหน้าอก สะโพก มีรูปร่าง อวบขึ้นและมีเอว เด็กชายจะมีไหล่กว้างขึ้น มีกล้ามเนื้อที่แข็งแรง การเปลี่ยนแปลงของเสียง จะเห็นได้ชัดในเด็กชาย คือ เสียงห้าวและแปร่ง นอกจากนี้ ยังมีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับ ผิวหนัง โดยเฉพาะหน้า เด็กหญิงวัยรุ่นบางคนจะมีสิวเต็มหน้า เด็กชายบางคนก็จะมีสิว เหมือนกัน ทั้งชายและหญิงจะมีขนขึ้นตามร่างกาย แขน ขา และรอบอวัยวะสืบพันธุ์ และหน้า เป็นต้น

1.4 อัตราการเจริญเติบโตของส่วนต่างๆ ของร่างกาย อาจจะเกิดขึ้นไม่พร้อม กัน หรือเวลาเดียวกัน เด็กวัยรุ่นมักจะมีควมวิตกกังวลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย และมักจะรู้สึกตัวอยู่เสมอว่าร่างกายของตนกำลังเปลี่ยนแปลง

1.5 เด็กหญิงจะมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างรวดเร็วสุดยอตราวๆ 12 ปี ส่วนเด็กชายจะมีระยะสุดยอตราวๆ 14 ปี หลังจากนั้นการ เจริญเติบโตจะเริ่มช้าลงแต่ทั้งชายหญิงจะยังคงเจริญเติบโตต่อไป ทั้งด้านความสูงและน้ำหนัก

2. พัฒนาการทางด้านอารมณ์

ศรีเรื่อน แก้วกั้ววาล (2549, หน้า 336) ได้กล่าวถึง ลักษณะอารมณ์ของวัยรุ่น ไว้อย่างละเอียดว่า ความเปลี่ยนแปลงและความเจริญเติบโตทางร่างกายภายในและภายนอก กระทบกระเทือนแบบแผนอารมณ์ของวัยรุ่นแรกเริ่มและวัยรุ่น อารมณ์เปลี่ยนแปลงง่าย สับสน อ่อนไหว มีความเข้มของอารมณ์สูง ไม่มีมั่นคง นักจิตวิทยาได้เรียกการแสดงออกของอารมณ์ ในวัยนี้ว่า วยพายุบุแคม (storm and stress) ระดับความเข้มของอารมณ์แต่ละอย่างนั้นขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพดั้งเดิมของวัยรุ่น ขึ้นอยู่กับตัวเร้าที่ทำให้วัยรุ่นเกิดอารมณ์ วัยรุ่นแต่ละคนเริ่ม แสดงบุคลิกอารมณ์ประจำตัวออกมาให้ผู้อื่นทราบได้อย่างเด่นชัดแล้วในขณะนี้ เช่น อารมณ์ร้อน อารมณ์วิตกกังวล อารมณ์อ่อนไหวง่าย เจ้าอารมณ์ อัจฉา เป็นต้น มีความรู้สึกต้อย เต้นในแง่ ะไร วัยรุ่นก็สามารถรู้และรับทราบได้และยิ่งทวีขึ้นในระยะปลายวัยรุ่น อารมณ์ที่เกิดกับวัยรุ่น

นั้นมีทุกประเภท เช่น รัก ชอบ โกรธเกลียด อิจฉาริษยา หงุดหงิด เป็นต้น ไม่ว่าจะอารมณ์ประเภทใด มักมีความรุนแรงอ่อนไหวง่าย เปลี่ยนแปลงง่าย ควบคุมอารมณ์ยังไม่สู้ดี ไม่ค่อยเข้าระดับพอดี บางครั้งพลุ่งพล่าน บางครั้งเก็บกด บางครั้งมั่นใจสูง บางคราวไม่แน่ใจ บางคราวเห็นแก่ตัว บางคราวเห็นใจผู้อื่นเป็นพิเศษ บางครั้งยอมอะไรง่าย ๆ บางครั้งดีร้ายดิ่งด้น เอาแต่ใจตัวเอง อาจเนื่องมาจากการปรับตัวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย ความไม่ชอบหรือไม่พอใจในการเปลี่ยนแปลง พัฒนาการทางอารมณ์ของวัยรุ่น มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางร่างกาย ถ้าเด็กวัยรุ่นมีวุฒิภาวะเกี่ยวกับพัฒนาการทางร่างกายเร็ว จะช่วยพัฒนาการทางอารมณ์และสังคมให้เร็วขึ้นด้วย (สุรางค์ โคว์ตระกูล, 2541, หน้า 89)

ส่วนการพัฒนาทางด้านอารมณ์นั้น ปรีชา คัมภีรปรกรณ์ (2547, หน้า 114) กล่าวว่า การพัฒนาทางด้านอารมณ์ให้นักเรียนวัยรุ่นเป็นผู้ที่มีอารมณ์ที่มั่นคง สามารถควบคุมอารมณ์และแสดงอารมณ์ออกมาอย่างเหมาะสมนั้น เป็นสิ่งที่นักเรียนวัยรุ่นต้องเรียนรู้ ถึงแม้ว่าการปรับตัวทางอารมณ์ของวัยรุ่นนั้นเป็นเรื่องยาก แต่การควบคุมอารมณ์ถือเป็นสิ่งสำคัญสำหรับช่วงวัยรุ่นซึ่งทางสถานศึกษาอาจส่งเสริมได้โดยจัดกิจกรรมหลายอย่าง เช่น การแสดงละคร การแสดงบทบาทสมมติ การศึกษากฎบัตรตัวอย่าง การอภิปราย การจัดกิจกรรมพัฒนา ค่านิยม การเชิญวิทยากรบรรยายพิเศษ การเรียนรู้กลวิธีระบายความเครียด เป็นต้น เพื่อช่วยให้นักเรียนวัยรุ่นมีโอกาสที่จะศึกษาวิธีการระบายความรู้สึกและแสดงพฤติกรรมได้เหมาะสมยิ่งขึ้น

3. พัฒนาการทางด้านสังคม

ศรีเรือน แก้วกังวาน (2549, หน้า 337-340) กล่าวว่า วัยรุ่นให้ความสำคัญกับเพื่อนร่วมวัยมากกว่าในระยะเด็กตอนกลาง จับกลุ่มกันได้นาน แน่นแฟ้น และผูกพันกับเพื่อนในกลุ่มมากขึ้น เพื่อนร่วมวัยมีความสำคัญต่อวัยรุ่นมาก วัยรุ่นมักจะคบเพื่อนที่มีความสนใจและมีค่านิยมร่วมกัน การคบเพื่อนของวัยรุ่นหญิงมักจะจริงจัง และมีเพื่อนสนิทที่จะปรับทุกข์สุขกันได้ ส่วนวัยรุ่นชายอาจจะจะเป็นเพื่อนที่ร่วมสนุก แต่มักจะไม่สนิทเหมือนวัยรุ่นหญิง (สุรางค์ โคว์ตระกูล, 2541, หน้า 90) กลุ่มของวัยรุ่นไม่มีเฉพาะเพื่อนเพศเดียวกันเท่านั้น แต่มีเพื่อนต่างเพศเข้ามาด้วย วัยรุ่นที่สามารถเข้ากลุ่มได้และมีกลุ่มในระยะวัยเด็กตอนกลางจะเข้ากลุ่มและมีชีวิตทางสังคมที่สนุกสนานดีกว่าที่ไม่สู้มีพัฒนาการดังกล่าวในช่วงวัยที่ผ่านมา วัยรุ่นเริ่มลดความเอาใจใส่กับบุคคลต่างวัยไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่หรือเด็กกว่า ระยะนี้จึงเริ่มต้นชีวิตกลุ่มที่แท้จริง วัยรุ่นจะชอบรวมกลุ่มเพราะสามารถร่วมสุขร่วมทุกข์แก้ไขและเข้าใจปัญหาของกันและกันดีกว่าคนต่างวัยและมีพัฒนาการทางสังคมระหว่างเพศ และการเรียนบทบาททางเพศ โดยสัมพันธ์ภาพระหว่างวัยรุ่นหญิงและวัยรุ่นชายแปลกไปจากวัยเด็กตอนปลาย ความเจริญเติบโตของลักษณะบุคลิกภาพทางเพศเป็นแรงกระตุ้นให้วัยรุ่นชายหญิงเริ่มสนใจซึ่งกันและกัน มีความพอใจพบปะสังสรรค์ ร่วมเล่น เรียน ทำงาน พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เมื่อวัยรุ่นชายหญิง

เริ่มสนใจกันและกันแล้ว ทั้งสองฝ่ายเริ่มให้ความสำคัญต่อการประพฤติตามบทบาททางเพศของตน

4. พัฒนาการทางด้านสติปัญญา

ในระยวัยรุ่นเด็กมีความเจริญเติบโตทางสมองถึงขีดเต็มที่ จึงสามารถคิดได้ในทุก ๆ แบบและทุก ๆ แบบของวิธีคิด หากเด็กได้รับการศึกษาอบรมมาตามขั้นตอนด้วยดี ระยะเวลาเป็นระยะที่เด็กจะแสดงความปราดเปรื่องอย่างชัดเจน และเห็นความแตกต่างของเด็กวัยนี้กับวัยอื่นๆ ได้ชัด การเรียนรู้เรื่องยากๆ เรื่องที่เป็นนามธรรมซับซ้อน เด็กก็สามารถเข้าใจได้ (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2549, หน้า 347) อย่างไรก็ตาม แม้ในช่วงวัยรุ่นนี้จะมีระดับสติปัญญาที่พัฒนาเต็มที่ สมองมีความจำดี การมีเหตุผลก็พัฒนามากขึ้นจะสนใจทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัว อยากรู้ อยากรูเห็น มีความคิดที่จะแก้ไขปัญหาการคิดได้หลายแง่มุม แต่วัยรุ่นก็ยังเป็นวัยที่พึ่งผ่านพ้นจากวัยเด็ก แม้จะมีสติปัญญาดีแต่ยังขาดประสบการณ์ ขาดความรับผิดชอบ ขาดการไตร่ตรองที่ดี จึงทำให้พฤติกรรมบางอย่างของวัยรุ่นผิดพลาดไปได้ (โสภกา สปิณินันท์, 2543, หน้า 115)

สมร ทองดี (2533, หน้า 244) ได้กล่าวถึง การพัฒนาความสามารถทางสติปัญญาไว้ว่า สถานศึกษามีบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาความสามารถทางสติปัญญาของนักเรียน โดยการฝึกให้เป็นผู้มีเหตุผล สามารถตัดสินใจและแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม และควรสนับสนุนให้เด็กวัยรุ่นใช้ความสามารถของตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมด้วย

5. พัฒนาการทางเพศ

พัฒนาการทางเพศ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแรงผลักดันทางเพศ บทบาททางเพศ และพฤติกรรมทางเพศ ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่ ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ได้แก่ ลักษณะประจำตัวของคนๆ นั้น อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม และประสบการณ์ (เอนก อารีพรรค, และสุวิทนา อารีพรรค, 2525, หน้า 87)

จากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่ศึกษาถึงความแตกต่างของกระบวนการพัฒนาของทั้งเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายยังเป็นสิ่งที่ยังไม่สมส่วน กล่าวได้ว่าเด็กผู้ชายจะมีความเสี่ยงทางด้านจิตใจมากกว่าเด็กผู้หญิงในช่วงตลอดเวลาของวัยเด็ก และเด็กผู้หญิงก็จะมี ความเข้มแข็งและการฟื้นฟูทางด้านจิตใจมากกว่าเด็กผู้ชายในช่วงวัยเด็ก ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นความเสี่ยงอย่างมากในพัฒนาการของวัยรุ่น ต่อมาเด็กผู้ชายจะมีการเผชิญกับความซึมเศร้า การพัฒนาการเรียนรู้ที่ผิดปกติและการขาดความควบคุมตนเองมากกว่าเด็กผู้หญิง

จากพัฒนาการของวัยรุ่น สรุปได้ว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางเพศ ร่างกายมีความพร้อมที่จะสืบพันธุ์ได้ จึงเริ่มมีความรักและความต้องการทางเพศ ซึ่งอาจนำไปสู่พฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม เช่น การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ดังนั้นการเข้าใจถึง

พัฒนาการเหล่านี้จะช่วยให้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่จำเป็นเพื่อช่วยในการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ดีที่เหมาะสมในวัยผู้ใหญ่ต่อไป

4. ปัญหาทางเพศในวัยรุ่น

ปัญหาทางเพศและการคบเพื่อนต่างเพศ เด็กวัยรุ่นเป็นวัยที่ร่างกายมีการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะทางเพศชั้นที่ 2 เกิดขึ้น ต่อมาไร้อ่างต่างๆ ทำงานเพิ่มขึ้น การทำงานเพิ่มขึ้นของต่อมเพศเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้วัยรุ่นมีความต้องการใหม่ ๆ และเริ่มสนใจเพศตรงข้าม แรงขับในทางเพศเบื้องต้นจะนำไปสู่การจูงใจในทางเพศชั้นสูงๆ ขึ้น จริตกริยาต่างๆ อาจขว้างหวางตาผู้ใหญ่บ้าง เช่น การวางท่า การเดิน การพูด การแต่งกาย ซึ่งนับว่ามีมูลเหตุมาจากการกระตุ้นด้วยแรงขับทางเพศเป็นสำคัญ โสภณ นุชนาถ (2542, หน้า 246) กล่าวถึงการสำรวจของรามเซย์ (Ramsay) และฮามิลตัน (Hamilton) ไว้ว่า เด็กได้รับความรู้เรื่องเพศตั้งแต่อายุประมาณ 6 ขวบขึ้นไป แหล่งที่เด็กได้รับความรู้ทางเพศเหล่านี้ ได้แก่ เพื่อน วรรณคดีผู้ใหญ่ ภาพยนตร์ ภาพวาด การสืบพันธุ์ของสัตว์และการพัฒนาการทางร่างกายการที่เด็กได้รับความรู้เรื่องเพศจากแหล่งเหล่านี้ทำให้เกิดอันตรายได้ เพราะอาจจะได้รับความรู้หรือทัศนคติที่ผิดๆ เกี่ยวกับเรื่องเพศ

ดังนั้นการให้การศึกษาทางด้านเพศกับเด็กวัยรุ่นจึงมีความจำเป็นต่อการรับรู้ของเด็กมาก ปัญหาทางเพศส่วนใหญ่ของวัยรุ่นไทยมักมาจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ

1. ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องเพศ

2. วัฒนธรรมประเพณีที่ถือว่าเรื่องเพศเป็นเรื่องที่ต้องปิดบังไม่สมควรจะนำมาพูดจากันอย่างเปิดเผย วัยรุ่นในแต่ละสังคมจะเกิดความเครียดทางจิตใจ เกี่ยวกับเรื่องเพศอันเนื่องมาจากกรอบกำหนดของธรรมเนียม และวัฒนธรรมแตกต่างกันออกไป ในสังคมประเทศตะวันตกวัยรุ่นของเขามีอิสระในการแสดงออกทางเพศ และการคบเพื่อนต่างเพศมากกว่าวัยรุ่นในประเทศแถบตะวันออก โดยเฉพาะวัยรุ่นไทย วัยรุ่นหญิงไทยถูกขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมควบคุมในการแสดงออกไว้มาก ซึ่งมีความกดดันทางด้านจิตใจสูงกว่าวัยรุ่นชาย ในสังคมไทยเมื่อเด็กหญิงกระทำความผิดทางเพศจะได้รับการประณาม และลงโทษทางสังคมสูงมาก ซึ่งแตกต่างจากเด็กผู้ชายที่เป็นผู้ร่วมกระทำความผิดด้วยกัน แทบจะไม่ได้รับการลงโทษใดๆ จากสังคมเลย ค่านิยมของสังคมแบบนี้จะปลูกฝังให้ผู้ชายขาดความรับผิดชอบต่อการกระทำผิดทางเพศมากขึ้นโดยคิดว่าการกระทำที่ไม่ถูกต้องของตนนั้นเป็นความเก่งกาจ เป็นวีรบุรุษ หรือเป็นกำไรชีวิต ซึ่งความคิดเช่นนี้ควรได้รับการแก้ไขจากครอบครัวและสังคมต่อไป ในการให้การอบรมเลี้ยงดูบุตรชาย

ปัญหาทางเพศที่วัยรุ่นพบอีกอย่างหนึ่ง คือ การตั้งครรรค์ก่อนสมรส ซึ่งแน่นอนที่สุด ผู้ที่จะต้องรับผิดชอบต่อปัญหานี้ก็คือ ฝ่ายหญิง สำหรับฝ่ายชายนั้นมักจะตีตนออกห่างหรือทอดทิ้งไปเมื่อฝ่ายหญิงตั้งครรรค์แล้ว โสภณ นุชนาถ (2542, หน้า 247) ได้กล่าวถึงผลของการศึกษาวิจัยหลายฉบับสอดคล้องกันว่า วัยรุ่นที่มีความโน้มเอียงที่จะตั้งครรรค์ก่อนการสมรส จะมี

ลักษณะดังต่อไปนี้ 1) เป็นเด็กที่เรียนไม่ดี มีผลการเรียนต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ย 2) มีแรงบันดาลใจในการเรียนและการประกอบอาชีพต่ำ 3) มีการแยกตัวจากสังคมและมีทัศนคติไม่ไว้วางใจผู้อื่น 4) มีความสัมพันธ์ภายในใจครอบครัวไม่ดี 5) ขาดกิจกรรมที่มีความหมายต่อชีวิตและ 6) ขาดความมั่นคงทางจิตใจและมีความรู้สึกนึกคิดต่อตนเองในทางที่ไม่ดี บิ๊กเนอร์ ยังได้กล่าวอีกว่าการที่เด็กตั้งครุภรณ์นั้นเป็นเพราะความผิดพลาดในการคุมกำเนิด เป็นวิธีการที่ผิดธรรมชาติและอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพได้ บางคนก็คิดว่าตนเองยังเด็กเกินไปที่จะตั้งครุภรณ์ได้เมื่อวัยรุ่นเกิดปัญหา การตั้งครุภรณ์ก่อนสมรสขึ้นมาแล้ว มักจะแก้ปัญหาด้วยตนเองมากกว่าที่จะปรึกษาพ่อแม่ เนื่องจากเกรงว่าจะถูกพ่อแม่ลงโทษ หรือเสียใจและผิดหวังในตนเอง เด็กจึงหันไปหาวิธีการทำแท้งโดยไปพึ่งหมอเถื่อนซึ่งก่อให้เกิดอันตรายอย่างใหญ่หลวงกับวัยรุ่นทั้งทางชีวิต ร่างกายและจิตใจ โสภณ นุชนาถ (2542, หน้า 255) กล่าวว่า ปัจจุบันหญิงไทยนิยมทำแท้งมากขึ้น แต่ยังคงอยู่ในลักษณะการลักลอบทำกันโดยบุคคลที่ไม่ใช่แพทย์ ผู้มารับบริการ ได้แก่ ข้าราชการ นักศึกษา หญิงบริการ นักร้อง ชาวไร่ ชาวนา ส่วนใหญ่เป็นสตรีที่ไม่เคยผ่านการแต่งงาน สำหรับผู้ที่แต่งงานแล้วมักจะมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ กล่าวโดยสรุปหญิงโสดจะทำแท้งร้อยละ 50.4 ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี จะทำแท้งร้อยละ 18 จากปัญหาเรื่องการทำแท้งนี้ รัฐบาลควรได้ตระหนักและให้การช่วยเหลือในรูปแบบของการเปิดคลินิกรับปรึกษาปัญหาทางเพศ ในโรงพยาบาลของรัฐที่อยู่ทั่วทุกจังหวัด โดยจัดให้มีแพทย์ พยาบาล จิตแพทย์ นักจิตวิทยา และนักสังคมสงเคราะห์ไว้คอยให้ความช่วยเหลือแนะนำเด็กวัยรุ่นที่มีปัญหา ซึ่งจะช่วยลดความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินของวัยรุ่นลงไปได้มากนอกจากนี้ปัญหาทางเพศของวัยรุ่นไทยที่พบมากในสังคมปัจจุบันอีกรูปแบบหนึ่ง คือ การมีพฤติกรรมผิดเพศ คือ ชายแสดงพฤติกรรมคล้ายหญิงและหญิงแสดงพฤติกรรมคล้ายชาย การมีพฤติกรรมผิดเพศเราเรียกว่าลักเพศหรือกระเทยนี้ โสภณ นุชนาถ (2542, หน้า 248) ได้กล่าวถึงการเป็นกระเทยไว้ว่ามี 2 ลักษณะด้วยกันคือ 1)กระเทยแท้ 2)กระเทยเทียม ทั้ง 2 แบบมีสาเหตุเกิดจากความผิดปกติทางด้านร่างกายหรือพันธุกรรม ซึ่งสาเหตุของความผิดปกติหรือลักเพศอันเป็นผลทางด้านจิตใจ ในแบบที่ 2 เพราะเป็นสิ่งที่ พ่อแม่ผู้ปกครองหรือครูสามารถแก้ไขและให้ความช่วยเหลือได้ การเป็นกระเทยหรือลักเพศนี้เป็นผลที่เกิดมาจากสภาวะทางด้านจิตใจ ซึ่งอาจจะมีสาเหตุมาจากสิ่งต่อไปนี้คือ

1. การอบรมเลี้ยงดู ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่บิดามารดาปรารถนาจะได้ลูกเพศหนึ่งแต่กลับได้อีกเพศหนึ่ง
2. สิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมในบ้าน เด็กชายที่มีพี่น้องเป็นผู้หญิงทั้งหมด และใกล้ชิดกับแม่มากกว่าพ่อ หรือเป็นเด็กที่กำพร้าพ่อ ก็จะเลียนแบบพฤติกรรมต่างๆ จากพี่สาว น้องสาว และแม่ของตน ทำให้เกิดลักษณะความเป็นหญิงได้มาก
3. การได้รับความบีบคั้นทางด้านจิตใจ สืบเนื่องมาจากปัญหาในการเข้าสังคมของเด็กวัยรุ่น เด็กวัยรุ่นบางคนไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนฝูงเพศเดียวกันได้ เช่น เด็กชายที่

ไม่อาจเล่นกีฬาอย่างโลดโผน หรือทำตนให้เข้มแข็งเหมือนๆ กับกลุ่มเพื่อนผู้ชายของตนได้ ถ้าตนยังถือเพศของตนอยู่ก็อาจจะไม่ประสบผลสำเร็จ จึงต้องปรับตัวด้วยการแสดงพฤติกรรมของเพศหญิงคบหาสมาคมกับเพศหญิงแสดงกิริยาวาจางแต่งกายเลียนแบบเพศหญิง ที่เราเรียกว่า “ตุ๊ด”

ปัญหาหลักเพศนี้หรือรักร่วมเพศนี้ ส่วนใหญ่จะมีสาเหตุมาจากทางบ้าน เป็นสำคัญดังนั้นในการป้องกันและช่วยเหลือความผิดปกติเหล่านี้ พ่อแม่จึงเป็นผู้ที่ต้องมีบทบาทเป็นอย่างมากและนอกจากทางบ้านแล้วผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญต่อมาก็คือ ครู โดยช่วยเหลือส่งเสริมให้เด็กรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์โดยการทำกิจกรรมต่างๆ มีการสอนเรื่องเพศศึกษาให้เหมาะสมกับพัฒนาการแต่ละวัยของเด็ก และวางตัวเป็นแบบอย่างที่ดีนอกจากนี้ ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนก็เป็นปัญหาหนึ่งที่ต้องให้ความสนใจเพราะ ปัญหาดังกล่าวจะเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมากอีก เช่น

1. การเกิดโรคเพศสัมพันธ์โดยผ่านการมีเพศสัมพันธ์ (อวัยวะเพศ ทวารหนัก และช่องปาก) เชื้อโรคทางเพศสัมพันธ์เหล่านี้จะเจริญเติบโตได้ดีในที่มือ นุ่มและอับชื้น แม้ว่าเชื้อโรคเหล่านี้จะไม่สามารถทำอันตรายร่างกายได้โดยการสัมผัสกับผิวหนังปรกติ แต่หากได้เข้าไปอยู่ในร่างกายแล้วจะเจริญเติบโตได้อย่างรวดเร็ว โรคที่ติดต่อกับทางเพศสัมพันธ์ที่พบบ่อย เช่น ซิฟิลิส หนองใน เริม และเอดส์

2. การตั้งครรรณ์นอกสมรสของวัยรุ่น เป็นปัญหาที่พบบ่อยในสถานศึกษา โดยเฉพาะระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและระดับอุดมศึกษา และส่วนใหญ่ปัจจุบัน ปัญหาดังกล่าวมักถูกแก้โดยการทำแท้ง โดยเฉพาะการทำแท้งที่ผิดกฎหมาย ซึ่งเป็นผลร้ายต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตตามมา สาเหตุที่ทำให้วัยรุ่นเกิดการตั้งครรรณ์อันไม่พึงประสงค์นั้นมีปัจจัยเข้ามาเกี่ยวข้องของหลายประการ คือ

- 2.1 ความไม่เข้าใจเรื่องการคุมกำเนิด

- 2.2 สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ คือ เด็กที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจในระดับต่ำมีแนวโน้มจะตั้งครรรณ์นอกสมรสสูงที่สุด

- 2.3 ความมุ่งหวังส่วนตัวของเด็ก พบว่าเด็กที่ตั้งครรรณ์มักมีความมุ่งหวังในชีวิตต่ำไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเรียนและอาชีพ

สุชา จันท์เอม (2538, หน้า 57-59) ได้นำเสนอว่าวัยมัธยม เป็นวัยที่มีปัญหายุ่งยากและหลากหลาย เด็กอาจจะอยากรู้ อยากรูเห็นในเวลาอันไม่ควรหมกมุ่น หรือแม้กระทั่งมีประสบการณ์ก่อนวัย การแก้ไขในกรณีปัญหาจากจิตทั่วไป เช่น อยากรู้ หมกมุ่น กระบวนการที่จะช่วยได้คือการสอนการแบ่งเวลา โดยใช้ทำที่ที่สอนเสมือนหนึ่งเป็นเรื่องธรรมดาตามาก อากาเรตลอกอกใจของผู้ใหญ่จะทำให้เด็กยิ่งอยากรู้ อยากรูเห็น และบางรายกลับรู้สึกสนุก ให้เด็กรู้จักแบ่งเวลาในการทำกิจกรรมต่างๆ การเรียนรู้เรื่องเพศไม่ใช่เรื่องผิดแต่ก็มีกาลเทศะของมันเอง อารมณ์แรกที่ต้องควบคุม คือ อารมณ์ที่อยากลอง กำหนดขอบเขตให้ชัดว่าในวัยนี้ กิจกรรม

ทางเพศเป็นเรื่องส่วนตัวกับตนเองเท่านั้น ไม่ควรทำกับเพื่อน ในเด็กชายการจัดให้มีกิจกรรมที่หนักที่ใช้กำลังมากๆ จะช่วยลดความรู้สึกและความต้องการได้ เด็กหญิงต้องสอนไม่ให้พาตัวเองเข้าสู่จุดอันตราย เพราะอารมณ์หนุ่มสาวนั้นต่างกัน ในหญิงจะมีความรักแบบโรแมนติก ส่วนชายจะเป็นอีโรติก ซึ่งถ้าพบกันจะเกิดปัญหาได้ เด็กหญิงไม่ควรให้มีการสัมผัสเนื้อตัวกับชายเมื่ออยู่ตามลำพัง เพราะเมื่อเกิดอารมณ์ขึ้นแล้ว การหักห้ามนั้นเป็นเรื่องห้ามยาก ด้วยเหตุนี้จึงพบว่าวัยรุ่นอาจมีเพศสัมพันธ์ก่อนเวลาอันควร ซึ่งน่าจะเป็นผลมาจากอารมณ์มากกว่าที่จะเป็นคุณธรรมหรือจริยธรรม ทั้ง ๆ ที่วัยรุ่นรู้ว่าสิ่งใดผิด สิ่งใดถูกแต่เนื่องจากแรงกดดัน 3 ด้าน ได้แก่

ปัจจัยด้านชีววิทยา อิทธิพลของฮอร์โมนเพศมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของวัยรุ่น เกิดแรงขับทางเพศ (sex drive) โดยธรรมชาติ ทำให้สนใจอยากรู้ อยากเห็น จนถึงขั้นอยากทดลองมีเพศสัมพันธ์ในที่สุด

ปัจจัยด้านจิตวิทยา จิตสำนึกของความเป็น หญิง ชาย ที่ทำให้เกิดความรู้สึกต้องการมีบทบาทเป็นสามีหรือภรรยา จะผลักดันให้วัยรุ่นเกิดมีเพศสัมพันธ์ได้ และหากวัยรุ่นนั้นมีประสบการณ์ในวัยเด็ก หรือปัจจุบันขาดความรัก ความอบอุ่นในครอบครัว ก็ย่อมทำให้ต้องแสวงหาสิ่งชดเชย และมีเพศสัมพันธ์ตามมาได้

ปัจจัยทางด้านสังคมวิทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมเป็นตัวกำหนดการแสดงออกทางเพศว่าควรเป็นอย่างไร อะไรคือความถูกต้อง เช่นเพศหญิงควรรักนวลสงวนตัว ไม่ข้องแวะกับเรื่องเพศ แต่ในปัจจุบันอารยธรรมตะวันตกได้เข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทย ชายหญิงมีอิสระเสรีในการคบหาติดต่อกันมากขึ้น การแสดงออกทางด้านการรักนวลสงวนตัวน้อยลง ประกอบกับแรงขับทางเพศทำให้วัยรุ่นต้องการและพยายามแสวงหาทางออกเพื่อตอบสนองต่อความอยากรู้ อยากเห็นในเรื่องเพศ สังคมไทยกำหนดว่าเรื่องเพศเป็นเรื่องไม่ควรพูดเปิดเผย ทำให้วัยรุ่นไม่กล้าพูดหรือปรึกษาปัญหาทางเพศกับบุคคลที่ควรปรึกษา เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ จึงหันไปแสวงหาความรู้และประสบการณ์จากสื่อมวลชนและกลุ่มเพื่อนวัยเดียวกัน ซึ่งมีความรู้และประสบการณ์น้อยจึงทำให้เกิดพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ขึ้น คือการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ก่อให้เกิดปัญหาการทำแท้ง การสูญเสียอนาคตทางการศึกษา และที่สำคัญอาจนำมาซึ่งปัญหาเป็นโรคติดต่อทางเพศชนิดต่างๆ

ในสังคมไทยเรื่องเพศยังถือว่าเป็นเรื่องลับและหยาบคาย ทั้ง ๆ ที่ความจริงเราทุกคนมีโอกาสที่จะพบกับปัญหาที่เกิดจากเรื่องเพศอยู่เสมอ การศึกษาทำความเข้าใจเรื่องเพศจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ เพราะการรู้อย่างเท่าทันจะดีกว่าการไม่รู้ไม่ใส่ใจในเรื่องนั้น ๆ ทำให้เกิดปัญหาในที่สุด

5. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น

พฤติกรรมทางเพศ ได้มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย ดังนี้

ณัฐฤดี สินทรัพย์สมบูรณ์ (2541, หน้า 6) ให้ความหมายว่า พฤติกรรมทางเพศ เป็นพฤติกรรมชนิดหนึ่งของมนุษย์ เช่นเกี่ยวกับการพูด การเดิน การเรียนรู้ เป็นการแสดงออกของความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายและเพศหญิงตามแรงขับทางชีววิทยา ได้แก่ ความต้องการทางเพศ การมีเพศสัมพันธ์ รวมถึงการมีค่านิยม ทศนคติและความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศ

จิราวรรณ แทนวัฒนกุล (2544, หน้า 2) ให้นิยามพฤติกรรมทางเพศว่า หมายถึง ลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออกภายนอกและพฤติกรรมภายใน ได้แก่ ความคิดเห็นและเหตุผลที่แสดงออกต่อพฤติกรรมทางเพศ 6 ด้าน ได้แก่ การมีความรัก การถูกเนื้อต้องตัวของชายหญิง การมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก การสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง การใช้วิธีคุมกำเนิด การอยู่ร่วมกับคนรัก และการเลือกคู่ครอง

รัตนา พุ่มสวรรค์ (2544, หน้า 21) กล่าวว่า พฤติกรรมทางเพศ หมายถึง เรื่องที่เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติ หรือมีกิจกรรมทางเพศอันเนื่องมาจากค่านิยม ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอด และเรียนรู้จากสังคม รวมถึงแนวทางในการปฏิบัติต่อเรื่องเพศ ทั้งในด้านกายวิภาค และด้านพฤติกรรมการแสดงออกทั้งด้านจิตวิทยา สุขวิทยา และสังคมวิทยา

สุชาติ โสมประยูร, และวรรณ โสมประยูร (2544, หน้า 62) มีความเห็นว่า วัยรุ่นมีความอยากรู้ อยากรูเห็น และอยากทดลอง เรื่องเพศเป็นเรื่องสำคัญมากที่วัยรุ่นมีความสนใจและต้องการทราบข้อเท็จจริงต่างๆ ร่างกายเริ่มเจริญเติบโต ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางเพศมากขึ้น จิตใจก็เริ่มสนใจเพศตรงข้ามจึงมีการกระตือรือร้น เพื่อแสวงหาข้อเท็จจริง วัยรุ่นบางคนจึงไปลองกับหญิงอาชีพพิเศษ เรื่องร้ายที่ตามมานอกจากจะเสียเวลาเสียเงินแล้ว ยังติดคามโรค และโรคเอดส์จากหญิงอาชีพพิเศษอีกด้วย

อนงค์ ธีระพันธุ์, และคนอื่นๆ (2544, หน้า 29) กล่าวถึง พฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นว่า หมายถึง การเคยมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นในลักษณะต่างๆ ได้แก่ การคบหาเป็นแฟนกับเพศตรงข้าม การนัดพบกับเพศตรงข้าม และการทำกิจกรรมทางเพศกับเพศตรงข้าม

วรรณวิมล สุรินทร์ศักดิ์ (2546, หน้า 9) กล่าวว่า พฤติกรรมทางเพศ หมายถึง ลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อดึงดูดความสนใจจากเพศตรงข้าม การมีความรัก การนัดพบกับเพื่อนต่างเพศ มีการถูกเนื้อต้องตัว การสำเร็จความใคร่ และการมีเพศสัมพันธ์

พฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น หมายถึง ลักษณะการแสดงออกของพฤติกรรมระหว่างเพศชายและหญิง ได้แก่ การเลือกคบเพื่อนต่างเพศที่ดี การช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างเพศ การให้เกียรติ การวางตัว

จากการศึกษาเอกสารพฤติกรรมทางเพศ ผู้วิจัยสรุปได้ว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศในวัยรุ่น หมายถึง การแสดงทัศนคติเกี่ยวกับพฤติกรรมระหว่างเพศชายและหญิง ซึ่งวัดจากแบบประเมินความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศในวัยรุ่น โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

6. ความหมายของเพศศึกษา

เพศศึกษา มีความหมายตรงกับภาษาอังกฤษว่า sex education ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

นางลักษณ์ เอ็มประดิษฐ์, และคนอื่น ๆ (2540, หน้า 13) กล่าวว่า เพศศึกษา หมายถึง กระบวนการศึกษา ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจถึงเรื่องราวทางเพศในด้านกลไกการทำงาน การเปลี่ยนแปลง ความต้องการและผลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงและความต้องการทางเพศ ในทุก ๆ ด้าน เกี่ยวกับทางด้านกายวิภาค และสรีรวิทยาของร่างกาย สุขภาพจิตและพัฒนาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเพศ การอยู่ร่วมกันและการเรียนรู้บทบาทระหว่างชายหญิง

รุจิรา แมตสสถาน (2546, หน้า 13-14) ได้สรุปความหมายของเพศศึกษาไว้ว่า “เพศศึกษา” หมายถึง กระบวนการให้ความรู้ที่เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตายและให้ความเข้าใจแก่ผู้เรียนในเรื่องเพศ ที่เกี่ยวกับทางด้านกายวิภาค และสรีรวิทยาของร่างกาย สุขภาพ และพัฒนาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องเพศอย่างถูกต้อง การอยู่ร่วมกันและการเรียนรู้บทบาทระหว่างชาย หญิง ทั้งด้านสังคมวิทยาและการปรับตัวให้เข้ากับบุคคล ตลอดจนเป็นกรรมวิธีที่จะให้บุคคลได้เรียนรู้ธรรมชาติ ความเป็นจริงของชีวิต และสังคม เพื่อจะได้มีทัศนคติและพฤติกรรมที่ถูกต้อง จนสามารถปรับตัวตามพัฒนาการของชีวิตได้อย่างเหมาะสม และดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต

องค์กรแพธ (2547, หน้า 13) กล่าวว่า เพศศึกษา เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับเพศ (sexuality) ที่ครอบคลุมพัฒนาการทางร่างกาย จิตใจ การทำงานของสรีระ และการดูแลสุขอนามัย ทัศนคติ ค่านิยม สัมพันธภาพพฤติกรรมทางเพศ มิติทางสังคม และวัฒนธรรมที่มีผลต่อวิถีชีวิตทางเพศ เป็นกระบวนการพัฒนาทั้งด้านความรับผิดชอบและสมดุล

จันทร์วิภา ดิลกสัมพันธ์ (2548, หน้า 10) กล่าวว่า เพศศึกษา หมายถึง กระบวนการทางการศึกษาที่จะช่วยให้บุคคลมีประสบการณ์เรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศในทุก ๆ ด้าน ตั้งแต่การเจริญเติบโต โครงสร้างและหน้าที่ของระบบสืบพันธุ์ พัฒนาการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม บุคลิกภาพ พฤติกรรมระหว่างเพศ และมนุษย์สัมพันธ์อันดีงาม อันจะทำให้บุคคลเกิดความรู้ ความเข้าใจ ทัศนคติและการปฏิบัติตนเกี่ยวกับเรื่องเพศ ได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสมในการดำเนินชีวิต

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ (2549, หน้า 1-2) เพศศึกษา มีผู้ให้คำจำกัดความและความหมายไว้หลากหลายทัศนะ เช่น เสนอ อิศรสุขศรี ให้ความหมายในเรื่องของ “เพศศึกษา” หมายถึง การศึกษาที่จะให้รู้และเข้าใจในเรื่อง

1. ธรรมชาติของชีวิตนับแต่เกิดจนตาย
2. “ความรัก” ที่คนเราจะพึงมีต่อกัน
3. วิธีการคบหาสมาคมระหว่างเพศเดียวกัน และต่างเพศ
4. ประเพณี มารยาท และขนบธรรมเนียมของสังคม
5. ชีวิตของครอบครัวอันประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก
6. จิตวิทยาเรียนรู้เกี่ยวกับเพศของตนเอง และเพศตรงข้าม
7. การสร้างฐานะอันมั่นคง เพื่อเตรียมสร้างครอบครัวใหม่ของตนเอง
8. การเลือกคู่ครองที่ถูกต้อง
9. การปฏิบัติตน และการใช้ชีวิตสมรสให้เป็นสุข
10. การเลี้ยงดูอบรมทารกและเด็กเพื่อพัฒนาความเจริญของเด็กและสังคม
11. สภาพปกติ และผิดปกติทางเพศ
12. การวางแผนครอบครัว
13. การปฏิบัติตนเพื่อใช้ชีวิตในวัยสูงอายุให้มีความสุขในบั้นปลายชีวิต

จากนิยามข้างต้น สรุปได้ว่า เพศศึกษา หมายถึง การสอนเพื่อให้ผู้เรียนรู้และเข้าใจในพัฒนาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ ความแตกต่างระหว่างเพศ การอยู่ร่วมกันและการเรียนรู้บทบาทระหว่างชายหญิง การปรับตัวให้เข้ากับบุคคล การปลูกฝังความรับผิดชอบในการแสดงออกเกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษาที่มีต่อสังคม การรู้จักหน้าที่ที่ดีของตนเอง เข้าใจถึงเรื่องราวทางเพศในด้านกลไกการทำงาน การเปลี่ยนแปลง ความต้องการและผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลง

7. การสอนเพศศึกษา

จันทร์วิภา ดิลกสัมพันธ์ (2548, หน้า 227) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการสอนเพศศึกษาไว้ดังนี้

1. เพศศึกษาเป็นการเรียนการสอนแบบสัมพันธวิชาในรูปแบบสหวิทยาการ 4 ด้าน คือ สุขวิทยา สรีรวิทยา จิตวิทยาและสังคมวิทยา

2. การจัดกระบวนการเรียนการสอน มุ่งเน้นพฤติกรรมการเรียนรู้ครบทั้ง 3 ด้าน คือ

2.1 ด้านความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องกับเรื่องเพศ เช่น

2.1.1 เรียนรู้สุขวิทยาและสรีรวิทยาในระบบสืบพันธุ์ของเพศชายและเพศหญิงตลอดจนการปฏิสนธิ

2.1.2 เรียนรู้เรื่องโทษอันตรายจากการประพฤติผิดทางเพศของชายและหญิง

2.1.3 เรียนรู้และเข้าใจปัญหาทางเพศและการป้องกันแก้ไข

2.1.4 เรียนรู้เรื่องโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ โรคเอดส์ การป้องกันและการหลีกเลี่ยงอย่างฉลาด

2.2 ด้านทักษะ/กระบวนการ

2.3 ด้านคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม

3. การเรียนการสอนใช้วิธีสอนและกิจกรรมหลากหลาย โดยใช้หลักบูรณาการให้สอดคล้องสัมพันธ์กับปัญหาความต้องการ และความสนใจของผู้เรียน เช่น การออกแบบแก้ปัญหา การศึกษารณคดีตัวอย่าง การระดมความคิด การแสดงบทบาทสมมติ ฯลฯ

สุชาติ โสมประยูร (2546, หน้า 197) กล่าวว่าไว้ว่า การสอนเพศศึกษาควรจะใช้วิธีสอนหรือกิจกรรมต่างๆ เช่น เกี่ยวกับการสอนวิชาอื่นๆ แต่เนื่องจากความรู้เรื่องเพศ (sex information) ย่อมมีอยู่หลายลักษณะที่แตกต่างไปจากความรู้ด้านอื่นๆ ด้วยเหตุนี้วิธีสอนหรือกระบวนการสอนอาจนับได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากที่สุดในเรื่องความสำเร็จหรือความล้มเหลวโปรแกรมสอนเพศศึกษาในโรงเรียน ดังนี้

1. ก่อนเริ่มบทเรียนเกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษา โดยทั่วไปควรจะให้ครูและนักเรียนมีความคุ้นเคยกันเสียก่อน เพื่อช่วยให้ครูและนักเรียนได้ศึกษาและเข้าใจซึ่งกันและกันได้ดียิ่งขึ้น โดยเปิดโอกาสให้ครูได้สร้างบรรยากาศแห่งความเป็นกันเองเพื่อให้เด็กเกิดความรู้สึกว่าตนเองมีความสามารถและความกล้าพอที่จะซักถามหรือแสดงความคิดเห็นต่างๆ ได้ หรือถ้าหากจัดสอนเพศศึกษาต่อจากเรื่องสุขภาพจิตได้จะช่วยให้บรรยากาศในห้องเรียนดีขึ้น

2. ในการจัดกิจกรรมการสอนและการเรียน ควรจะแสวงหากิจกรรมหรือวิธีการที่ช่วยสร้างทัศนคติความเข้าใจอันดีและความคิดวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งจะเป็นเครื่องให้นักเรียนเกิดความรับผิดชอบและรู้จักเลือก หรือตัดสินใจได้อย่างเฉลียวฉลาด รวมทั้งรู้จักควบคุมหรือเหนี่ยวรั้งจิตใจและไม่ตกเป็นทาสของกามารมณ์โดยกิจกรรมหรือวิธีนั้นๆ ต้องไม่มุ่งไปที่การส่งเสริมความรู้เพียงอย่างเดียว

3. การใช้กล่องคำถาม (question-box) บ้างในโอกาสเป็นสิ่งที่ควรกระทำโดยให้นักเรียนเขียนคำถามในกระดาษแล้วใส่ลงในกล่องที่จัดไว้ คำถามที่นักเรียนเขียนไม่ควรเขียนชื่อลงไปด้วย (ถ้าหากนักเรียนประสงค์เช่นนั้น) เวลาตอบครูควรตอบอย่างตรงไปตรงมาและไม่ควรอ้างถึงเจ้าของคำถาม กล่าวคือ พยายามให้ตอบเป็นเรื่องทั่วๆ ไป คำถามหรือปัญหาส่วนตัวของนักเรียนบางคนอาจจะดูไม่เหมาะที่ครูจะตอบให้ทราบภายในห้องเรียนก็ได้ ทั้งนี้ควรอยู่ในดุลพินิจของครูผู้สอน หากเป็นเช่นนี้ครูควรใช้วิธีพบปะสนทนาหรือพูดคุยกับนักเรียนเป็นรายบุคคลจะเหมาะสมกว่า

4. การอภิปรายถึงเรื่องเพศศึกษาในห้องเรียนควรจะเป็นไปอย่างตรงไปตรงมา ปราศจากอารมณ์และไม่ควรแสดงความกระดากอาย สำหรับครูนั้น ควรจะพูดเรื่องเพศให้เหมือนกับการพูดหรืออธิบายในการสอนวิชาอื่นๆ และครูไม่ควรนำเอาเรื่องส่วนตัวทั้งของครูและของเด็กมาเปิดเผย

5. การให้นักเรียนอ่านหนังสือหรือใช้สื่อใด ๆ เกี่ยวกับเรื่องเพศ บางครั้งก็มีประโยชน์มากเหมือนกันแต่ครูควรจะเป็นผู้แนะนำวิธีเลือกใช้นหนังสือหรือสื่อที่มีประโยชน์ด้วย นอกจากนี้การให้นักเรียนอ่านหนังสือหรือวารสาร หรือเอกสารต่างๆ ยังเป็นการช่วยให้นักเรียนพร้อมที่จะอภิปรายในห้องเรียนได้ดียิ่งขึ้นด้วย

6. ถ้าเป็นโรงเรียนสหศึกษา การสอนเพศศึกษา โดยทั่วไปควรจัดพร้อมกันทั้งเพศชายและเพศหญิง นอกจากบางบทเรียนที่จำเป็นต้องแยกเพศสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับ การอภิปรายเรื่องเฉพาะเพศในระดับมัธยมศึกษา เพราะทำให้การอภิปรายในเรื่องนั้นๆ สามารถอภิปรายแบบตรงไปตรงมา เป็นเรื่องธรรมดา และรู้สึกสนุกสนานได้ ถ้าไม่มีเพศตรงข้ามอยู่ด้วย

7. บทเรียนที่ใช้สอนควรเลือกให้ตรงกับความสนใจ ความต้องการ และปัญหาทางเพศของเด็กตามลักษณะการเจริญเติบโตและพัฒนาการโดยมุ่งตรงไปกับปัญหาของนักเรียนเป็นสำคัญ และยังช่วยให้นักเรียนแก้ไขปัญหาเหล่านั้นแล้วช่วยกันสรุปเอง โดยครูเป็นเพียงผู้คอยแนะนำ

8. ครูควรจัดเตรียมหาคำศัพท์หรือประมวลคำทางด้านวิทยาศาสตร์ทางเพศหรือคำสุภาพต่างๆ ที่ใช้อธิบายเรื่องอวัยวะเพศหรือพฤติกรรมทางเพศไว้ให้พอเพียง เมื่อนักเรียนฟังแล้วจะไม่เกิดอารมณ์หรือทัศนคติที่ไม่ดี หรือมองเรื่องทางเพศเป็นเรื่องที่ไม่สุภาพ

9. การเลือกใช้อุปกรณ์ในการสอนที่เหมาะสมกับบทเรียน นับว่าจะเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้เรื่องเพศได้มาก อุปกรณ์ในการสอนต่างๆ ที่ครูนำมาใช้ควรเป็นชนิดเดียวกันกับอุปกรณ์ที่ใช้สอนวิชาอื่นๆ แต่อย่างไรก็ตามก็ควรมีข้อควรระวังในเรื่องความสะอาดของอวัยวะอยู่บ้าง เช่น ครูไม่ควรใช้ส่วนหนึ่งของร่างกาย ซึ่งเป็นอวัยวะเพศของครูหรือนักเรียนเพื่อใช้ประกอบการสอนเพศศึกษาเป็นเด็ดขาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในห้องเรียนที่จัดการสอนแบบสหศึกษาหรือครูเป็นเพศตรงข้ามกับนักเรียน

10. การประเมินผลตามจุดประสงค์ของแต่ละบทเรียนเป็นสิ่งสำคัญมากของการเรียนการสอนเพศศึกษา ในการประเมินครูควรใช้วิธีการวัดผลแบบหลายวิธี และจะต้องวัดพฤติกรรมทั้งด้านความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติ การวัดความรู้นั้นโดยทั่วไปมักทำได้ง่ายกว่าการวัดทัศนคติและการปฏิบัติ (ตามปกติการวัดความรู้เรื่องเพศทางด้านชีววิทยาและสุขวิทยามักจะทำได้ง่ายกว่าการวัดความรู้เรื่องเพศทางด้านจิตวิทยาและสังคมวิทยา) นอกจากนี้ครูควรจะได้ประเมินพฤติกรรมนักเรียนของนักเรียน รวมทั้งกระบวนการสอนของครูผู้สอนด้วย เพื่อนำไปใช้ปรับปรุงการสอนเพศศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ยังได้เสนอวิธีสอนเพศศึกษาว่าควรอาศัยหลักดังนี้

1. สอนจากเรื่องที่ย้ายไปหาเรื่องที่ยาก
2. สอนจากเรื่องที่ใกล้ตัวไปยังเรื่องที่ไกลตัว
3. สอนจากเรื่องที่ได้กรับผิดชอบน้อยไปสู่เรื่องที่ได้กรับผิดชอบมาก
4. สอนจากเรื่องที่เป็นรูปธรรมไปสู่เรื่องที่เป็นนามธรรม
5. สอนจากเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์เดิมไปสู่ประสบการณ์ใหม่

คุณสมบัติของครูผู้สอนเพศศึกษา

ระวีวรรณ แสงฉาย (2538, หน้า 41-42) ได้กล่าวถึงครูผู้สอนเพศศึกษาควรมีคุณสมบัติดังนี้

1. เป็นคนเปิดเผย ใจกว้าง ซื่อสัตย์
2. เป็นคนที่มีความยืดหยุ่น และยอมรับความคิดเห็นที่ขัดแย้งกับความคิดเห็นส่วนใหญ่

3. ครูจะต้องเป็นผู้ที่แม่นยำ นอกจากนี้ยังต้องพยายามค้นคว้าหาความรู้และวิทยาการใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นได้ ถ้ามีข้อพิสูจน์ว่าความคิดเห็นของครูนั้นล้าสมัย

4. ครูสามารถที่จะตัดสินใจให้ความรู้แก่เด็กนักเรียนได้หลายสาขา โดยมุ่งหวังจะให้เด็กนักเรียนได้ป้องกันและแก้ไขปัญหาอันอาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคตเป็นการเตรียมตัวล่วงหน้า เพราะจุดมุ่งหมายสำคัญของการสอนเพศศึกษาคือ การป้องกันมิให้เกิดปัญหา หากครูไม่ได้สอนถึงปัญหาและการแก้ไขอาจจะทำให้เหตุการณ์ต่างๆ สายเกินแก้ได้

สุชาติ โสมประยูร, และวรรณ โสมประยูร (2541, หน้า 174-175) ได้กล่าวถึงผู้สอนเพศศึกษาว่าควรมีลักษณะดังนี้

1. ผู้สอนเพศศึกษาต้องเป็นคนใจเย็น มีสุขภาพจิตที่ดี มีความอดทนหนักแน่น และสามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี เพราะในการเรียนการสอนบางบทนั้นมีลักษณะเป็นกรณีโต้แย้งมาก นักเรียนอาจต้องการอภิปรายหรือถกเถียงปัญหากันอย่างอิสระพอควร

2. เนื้อหาสาระและวิธีสอนเพศศึกษามีลักษณะแตกต่างจากวิชาอื่นๆ ต้องรู้จักวิชาเพศศึกษาให้ดีจะช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหาในการเรียนการสอนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

3. การเลือกบทเรียนให้สอดคล้องกับความสนใจ ความต้องการและปัญหาทางเพศของเด็กนั้นจำเป็นมากสำหรับการเรียนการสอนเพศศึกษา ครูจะต้องรู้ว่า จะเลือกบทเรียนไหน เมื่อไร และอย่างไร

4. ครูจำเป็นต้องรู้จักสภาพและภูมิหลังของเด็กเป็นอย่างดีและจะต้องเป็นกันเองกับเด็กจะรู้เพียงแต่ชื่อหรือหน้าตาของเด็กเท่านั้นย่อมไม่เพียงพอต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเด็ก

5. การใช้สำนวนภาษาเป็นเรื่องสำคัญที่ครูต้องศึกษาภาษาของเด็กในห้องเรียน มาเป็นอย่างดี ครูจะต้องประมวลค่าเกี่ยวกับเรื่องเพศโดยทั่วไปที่เด็กๆ ชอบใช้อยู่

6. มีบุคลิกภาพที่มั่นคงมีความเด็ดขาด คงเส้นคงวา ซึ่งมีความจำเป็นมากในการสอนเพศศึกษา ครูต้องเป็นหลักเพื่อช่วยเด็กมีวินัยในชั้นเรียน

7. มีความเชื่อมั่นในคุณค่าของวิชาเพศศึกษา

อุปกรณ์การสอนเพศศึกษา

สุชาติ โสมประยูร, และวรรณ โสมประยูร (2541, หน้า 187-188) ได้ยกตัวอย่าง อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการสอนเพศศึกษา ดังนี้

1. ตำราและหนังสือประกอบการเรียน
2. จุลสารและใบปลิว
3. หนังสือพิมพ์ วารสารและนิตยสาร
4. ภาพโฆษณา
5. ภาพพลิก
6. ภาพสเก็ตช์
7. ภาพชุด
8. ภาพกล
9. ภาพถ่าย
10. แผนภูมิ
11. กราฟ
12. การ์ตูน
13. สมุดภาพ
14. ของจริง
15. ของตัวอย่าง
16. หุ่นจำลอง
17. วิทยากร
18. นิทาน
19. เพลง
20. เครื่องบันทึกเสียง วิทยุ โทรทัศน์ วีดิทัศน์

วิธีการสอนเพศศึกษาเพื่อให้ได้ประสิทธิภาพมากที่สุด ควรให้นักเรียนและครูผู้สอนมีความคุ้นเคยรู้จักกันก่อน ซึ่งวิธีสอนเพศศึกษามีอยู่หลายวิธี แต่ควรเลือกวิธีที่ช่วยให้ผู้เรียนสร้างทัศนคติ ความเข้าใจในเรื่องเพศมากที่สุดโดยให้ผู้เรียนสามารถแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล ครูผู้สอนต้องกระตุ้นความคิดของนักเรียนด้วยคำถาม เนื้อหาที่น่าเสนอควรให้

ตรงกับความสนใจของนักเรียนและทันสมัย การประเมินผลผู้เรียนต้องประเมินทั้งด้านความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติควบคู่กันไป

8. จุดมุ่งหมายของการเรียนเพศศึกษา

การจัดการเรียนการสอนเพศศึกษาในโรงเรียนได้มีผู้เสนอแนวการจัดด้านความ มุ่งหมายในการจัดการเรียนการสอน ดังนี้

ณรงค์ดี พรมวัง (2540, หน้า 50-51) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า การสอนเพศศึกษา ควรมีความมุ่งหมาย ดังนี้

1. เพื่อให้เข้าใจถึงความหมายและความสำคัญของชีวิต การแต่งงาน การเป็นพ่อ เป็นแม่และชีวิตครอบครัว
2. เพื่อให้รู้จักควบคุมอารมณ์ มีวินัยในตนเอง รู้จักนับถือผู้อื่นซึ่งจะทำให้เด็ก เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในสังคม
3. เพื่อให้เข้าใจถึงเรื่องเพศของมนุษย์ว่า เป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ทุกคน ที่ควรรู้ไม่ใช่เรื่องที่น่าอายและเป็นเรื่องที่ผิดแต่อย่างใด
4. ให้ผู้เรียนรู้พฤติกรรมทางเพศมนุษย์ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับสุขภาพส่วนตัวเท่านั้น ยังเกี่ยวข้องกับสังคม ศีลธรรมจรรยาและศาสนาอีกด้วย
5. ให้ผู้เรียนรู้ถึงโทษและอันตรายจากการประพฤติดังกล่าวของเด็กรายและ เด็กรวม เช่น การมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน และการทำแท้ง เป็นต้น
6. เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนรู้ข้อเท็จจริงเรื่องเพศ จากบิดามารดา ผู้ให้ คำปรึกษาและหมอสอนศาสนา
7. เพื่อให้เข้าใจกายวิภาคศาสตร์และสรีรวิทยาของอวัยวะสืบพันธุ์ของเพศชาย และเพศหญิงตลอดจนกระทั่งเรื่องการสืบพันธุ์
8. ให้เป็นผู้มีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องมารยาท และศีลธรรมจรรยาในสังคม อันควรประพฤติของชายหญิงในการคบหาสมาคม
9. ให้มีความเข้าใจในเรื่องเพศแต่ละบุคคล เช่น การฟันเปือก การสำเร็จความใคร่ ด้วยตนเองและการมีประจำเดือน เป็นต้น
10. ให้เรียนรู้กฎหมาย ขนบธรรมเนียมและประเพณีศีลธรรมเกี่ยวกับเรื่องเพศ เช่น การแต่งงาน การจดทะเบียนสมรส การจดทะเบียนหย่า การสมรสนอกกฎหมาย และ ปัญหาโสเภณี เป็นต้น
11. ให้เข้าใจถึงเรื่องกรรมพันธุ์ของมนุษย์ เช่นลักษณะต่างๆ ที่ถ่ายทอดจากพ่อแม่ ไปยังลูกหลาน
12. ให้เข้าใจถึงธรรมชาติการตั้งครรภ์ การคลอด การเลี้ยงดูเด็ก การปฏิบัติตัวของ มารดาหลังคลอด
13. ให้ผู้เรียนรู้ถึงปัญหาการเพิ่มประชากร และการวางแผนครอบครัว

จันทร์วิภา ดิลกสัมพันธ์ (2548, หน้า 225) กล่าวว่า การสอนเพศศึกษาควรมีจุดมุ่งหมาย ดังนี้

1. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย อันมีผลต่อความคิด สติปัญญา อารมณ์ และจิตใจ
2. เพื่อจัดความวิตกกังวลเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนา การปรับตัว และการวางตัวให้เหมาะสมกับบทบาททางเพศ
3. เพื่อเสริมสร้างให้เกิดทัศนคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับเพศต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งต่อเพศเดียวกันและเพศตรงข้าม
4. เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องความสัมพันธ์ ของมนุษย์ทั้งสองเพศและตระหนักถึงคุณค่าของการใช้มนุษย์สัมพันธ์ที่ถูกต้อง เพื่อการดำรงชีวิตที่ราบรื่นในสังคม
5. เพื่อให้ตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเองต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม
6. เพื่อให้เกิดความคิดและการตัดสินใจที่ถูกต้องในการป้องกันและแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิต โดยยึดหลักของเหตุผลอย่างมีคุณธรรมและศีลธรรมจรรยา
7. เพื่อให้สามารถนำความรู้ ความเข้าใจและทักษะที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน ครอบครัว และสังคม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์กรแพธ (2550, หน้า 13) กล่าวว่า การสร้างเยาวชนที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่จะนำไปสู่ภาวะทางเพศ จุดมุ่งหมายของเพศศึกษาควรครอบคลุมถึงเรื่องต่อไปนี้

1. เพื่อให้ข้อมูลที่ถูกต้องและรอบด้านเกี่ยวกับการพัฒนาการทางเพศ พฤติกรรมทางเพศ สุขภาพทางเพศ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทักษะส่วนบุคคล สังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง
2. เพื่อจัดโอกาสที่เปิดกว้างและปลอดภัยให้ผู้เรียนจะได้ซักถาม และเปลี่ยนความคิดและประเมินทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ เพื่อบ่มเพาะทัศนคติ สร้างความตระหนักถึงคุณค่าของตน และมีความสัมพันธ์ได้กับทุกเพศอย่างรู้จักรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและผู้อื่น
3. เพื่อพัฒนาทักษะการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น ได้แก่ ทักษะการสื่อสาร การตัดสินใจ การบอกยืนยันความคิดเห็น การต่อรอง การสร้างสัมพันธ์ภาพไมตรีที่ทุกฝ่ายพึงพอใจและแก้ปัญหา รวมทั้งการหาความช่วยเหลือ
4. เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบทางเพศต่อตัวเองและผู้อื่นในทุกแง่ทุกมุม ไม่ว่าจะเป็นการเลือกที่จะไม่มีเพศสัมพันธ์ หรือการมีเพศสัมพันธ์โดยมีการป้องกันโรคและการตั้งครรภ์ รวมถึงการคาดการณ์และจัดการกับแรงกดดันที่จะนำไปสู่เพศสัมพันธ์ที่ไม่ได้เกิดจากความพร้อมและความยินยอมพร้อมใจ

การสอนให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องเพศอย่างถูกต้อง เข้าใจถึงความแตกต่างทางร่างกาย และจิตใจของแต่ละเพศ มีเจตคติที่ดีในเรื่องเพศและเพศตรงข้าม แสดงออกซึ่งพฤติกรรมทางเพศอย่างมีเหตุผล มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม สามารถปรับตัวและวางตัวระหว่างเพศได้ถูกต้อง

9. ข้อดีและข้อเสียของการสอนเพศศึกษาในโรงเรียน

วันทนี วาสิกะสิน (2526, หน้า 199) ได้รวบรวมความคิดเห็นทั้งของฝ่ายที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ที่จะให้มีการสอนเพศศึกษาในสถาบันการศึกษา ไว้ดังนี้

ข้อดี

1. ถ้าครอบครัวไม่อาจทำหน้าที่ในการสอนเพศศึกษาให้กับเด็ก หรือสอนสิ่งผิดๆ ปลุกฝังเจตคติที่ไม่ถูกต้องให้กับเด็ก การที่โรงเรียนมีบทบาทในการสอนเพศศึกษาก็จะช่วยแก้ไขหรือเพิ่มเติมสิ่งที่เด็กยังไม่รู้ให้กับเด็กได้

2. การให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาจะช่วยลดปัญหาความซับซ้อนใจ ขจัดความรู้สึกผิด ความละอายต่างๆ ในเรื่องเพศให้แก่เด็กได้และยังเป็นการสร้างความมั่นคงทางอารมณ์ให้แก่เด็ก

3. การให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาในโรงเรียนจะช่วยป้องกันและลดปัญหาต่างๆ ลงได้ เช่น การแพร่ขยายของโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยเรียน ปัญหาความสับสนทางเพศ

4. การสอนเพศศึกษาในโรงเรียนเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ในเรื่องเพศไปพร้อมๆ กันกับเพื่อนที่อยู่ในวัยเดียวกัน

5. การให้ความรู้เรื่องเพศในโรงเรียน จะช่วยให้เด็กเจริญเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีวุฒิภาวะโดยสมบูรณ์ และการเรียนรู้ที่จะเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมอีกด้วย

ข้อเสีย

1. การสอนเพศศึกษา อาจทำให้เด็กมีความประพฤติกทางเพศมากยิ่งขึ้นเพราะแนวทางในการประพฤติผิดทางเพศ

2. การสอนเพศศึกษา ไม่อาจป้องกันปัญหาไม่ให้เกิดประพฤติกผิดทางเพศได้เสมอไป

3. เรื่องเพศควรเป็นเรื่องส่วนตัว ที่ควรจะกล่าวถึงเฉพาะภายในครอบครัวมากกว่าที่จะกล่าวอย่างเปิดเผยในโรงเรียน

4. ครู – อาจารย์ที่สอนเพศศึกษา อาจใช้เจตคติส่วนตัวมีอิทธิพลต่อการสอน นอกจากข้อดี ข้อเสียของการสอนเพศศึกษาดังกล่าวแล้ว การสอนเพศศึกษานับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการให้การศึกษาทั่วไปแก่เด็ก ดังนั้น เพศศึกษาจึงให้ประโยชน์ต่างๆ ได้เช่นเดียวกับวิชาการศึกษาทั่วไปเหมือนกัน แต่สำหรับประโยชน์ของการสอนเพศศึกษาที่จะพึง

ได้รับเกี่ยวกับเรื่องเพศโดยเฉพาะนั้นมืออยู่หลายประการด้วยกัน ประโยชน์ที่สำคัญๆ อาจกล่าวได้ดังนี้

1. เพศศึกษาจะช่วยให้เด็ก ๆ ได้เกิดทัศนคติที่ดีว่าอวัยวะทุกส่วนของร่างกายและการเจริญเติบโตในแต่ละช่วงของชีวิตนั้น เป็นสิ่งที่น่าพึงปรารถนาและมีจุดมุ่งหมายอยู่ด้วยเสมอ กล่าวคือ ถ้าเด็ก ๆ ไม่ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อใด ๆ ครอบงำอยู่ก่อนแล้ว เด็กก็สามารถจะพูดเกี่ยวกับเรื่องส่วนต่างๆ หรือหน้าที่การทำงานของอวัยวะใด ๆ ของร่างกายออกมาได้อย่างอิสระ และปราศจากความกระดากอาย

2. เพศศึกษาจะช่วยให้เด็ก ๆ ได้มีความเข้าใจเรื่องกระบวนการสืบพันธุ์ของมนุษย์อย่างชัดเจน เช่น เด็กควรจะได้รับความรู้สึกที่ถูกต้องว่า สิ่งที่มีชีวิตย่อมถือกำเนิดมาจากสิ่งที่มีชีวิตด้วยกันเสมอ และการสืบพันธุ์ของสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายย่อมมีลักษณะแตกต่างกันออกไป

3. เพศศึกษาจะช่วยให้เตรียมตัวเด็ก ๆ เพื่อให้สามารถเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องเกิดมีขึ้นอย่างแน่นอนในระหว่างที่เขาเจริญเติบโตขึ้น เด็กผู้ชายทุกคนควรจะรู้เอาไว้ล่วงหน้า ก่อนที่จะมีการหลั่งน้ำอสุจิ (seminal emission) เกิดขึ้นกับตัวของเขาเอง และเด็กผู้หญิงทุกคนก็ควรจะรู้เรื่องการมีประจำเดือนหรือระดู (menstruation) เอาไว้ล่วงหน้าเช่นเดียวกัน รวมทั้งความรู้เรื่องเพศอื่นๆ

4. เพศศึกษาจะช่วยให้บุคคลวัยรุ่นหนุ่มสาวทั้งหลายได้มองเห็นอย่างชัดเจนว่า ความประพฤติทางเพศซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นได้นั้น จำเป็นจะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของการกระทำ หรือการแสดงออกที่บริสุทธิ์ใจ โดยจะต้องคำนึงถึงจิตใจและสวัสดิภาพของผู้อื่นด้วยเสมอ

5. เพศศึกษาจะช่วยให้เด็ก ๆ เกิดความภาคภูมิใจในเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งเพศของตนรวมทั้งยังมีความชื่นชมยินดีต่อคุณสมบัติและสมรรถภาพของเพศตรงข้ามอีกด้วย

6. เพศศึกษาจะช่วยปลูกฝังความรู้สึกที่ดีต่อเรื่องเพศโดยให้เด็กได้เห็นว่าเป็นเรื่องเพศของมนุษย์นั้นเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของชีวิตอย่างแท้จริง เรื่องเพศเป็นธรรมชาติที่ประเสริฐและสวยงามทั้งยังสามารถช่วยสร้างสรรค์จรโลงชีวิตและความเป็นสง่าราศีให้แก่บุคคลได้อย่างน่าภาคภูมิใจ

เมื่อเปรียบเทียบข้อดีและข้อเสียในการสอนเพศศึกษาในโรงเรียน จะเห็นได้ว่าในฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยก็ยังคงมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับครู และเทคนิคการสอน ดังนั้นหากโรงเรียนจะรับหน้าที่ดำเนินการให้มีการสอนเพศศึกษาให้แก่นักเรียน ควรจะได้คำนึงถึงคุณสมบัติของครูผู้สอนเป็นสำคัญ มิใช่มอบหมายให้ใครก็ได้ การพิจารณาคัดเลือกครูผู้สอนเพศศึกษาควรทำด้วยความรอบคอบ และยึดหลักที่ว่าครูผู้สอนที่ดีจะต้องมีความเต็มใจและสมัครใจ มิใช่เป็นการมอบหมายให้ผู้สอนตามหน้าที่เท่านั้น

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

1. ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

บุญชม ศรีสะอาด (2543, หน้า 68) ให้ความหมายผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นจากการศึกษาค้นคว้า การอบรม การสั่งสอน หรือประสบการณ์ต่างๆ รวมทั้งความรู้สึกค่านิยม จริยธรรมต่างๆ ที่เป็นผลมาจากการฝึกอบรม

พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2543, หน้า 29) ให้ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนว่า คือคุณลักษณะรวมถึงความรู้ ความสามารถของบุคคล อันเป็นผลจากการเรียนการสอน หรือมวลประสบการณ์ทั้งปวง ที่บุคคลได้รับจากการเรียนการสอน ทำให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมในด้านต่างๆ ของสมรรถภาพทางสมอง

พิชิต ฤทธิ์เจริญ (2549, หน้า 37) ให้ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง พฤติกรรมด้านความสามารถทางสติปัญญาของบุคคลเป็นสมรรถภาพทางด้านสมอง หรือสติปัญญาของบุคคลในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ

กูด (Good, 1973, p.36) กล่าวว่า ผลสัมฤทธิ์ หมายถึง การทำให้สำเร็จมี ประสิทธิภาพในด้านการกระทำ ในลักษณะที่กำหนดให้หรือในด้านความรู้ส่วนผลสัมฤทธิ์ ทางการนั้นหมายถึงการเข้าถึงความรู้ พัฒนาทักษะในการเรียน โดยปกติพิจารณาจากคะแนน ทดสอบที่กำหนดให้หรือคะแนนที่ได้จากงานที่ครูมอบหมายให้ทำ หรือทั้งสองอย่าง

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเพศศึกษาจากการ ฝึกอบรม ประเมินได้จากคะแนนของนักเรียนที่ได้รับจากการใช้แบบทดสอบวัดความรู้ความ เข้าใจของนักเรียน เป็นแบบทดสอบแบบปรนัย เลือกตอบ 4 ตัวเลือก ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น

2. ประเภทของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

พิชิต ฤทธิ์เจริญ (2545, หน้า 96) ได้สรุปประเภทของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนโดยทั่วไปไว้ ดังนี้

1. แบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นเอง หมายถึง แบบทดสอบที่มุ่งวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนเฉพาะกลุ่มที่ครูสอน เป็นแบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นใช้กันโดยทั่วไปในสถานศึกษา มีลักษณะเป็นแบบทดสอบข้อเขียน ซึ่งแบ่งได้อีก 2 ชนิด คือ

1.1 แบบทดสอบอัตนัย เป็นแบบทดสอบที่กำหนดคำถามหรือปัญหาให้ แล้วให้ผู้ตอบเขียนโดยแสดงความรู้ ความคิด เจตคติได้อย่างเต็มที่

1.2 แบบทดสอบปรนัยหรือแบบให้ตอบสั้นๆ เป็นแบบทดสอบที่กำหนดให้ผู้ตอบเขียนตอบสั้นๆ หรือมีคำตอบให้เลือกแบบจำกัดคำตอบ ผู้ตอบไม่มีโอกาสแสดงความรู้ ความคิดได้อย่างกว้างขวางเหมือนแบบทดสอบอัตนัย แบบทดสอบชนิดนี้แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ 1)แบบทดสอบถูก ผิด 2)แบบทดสอบเติมคำ 3)แบบทดสอบจับคู่ 4)แบบทดสอบเลือกตอบ

2. แบบทดสอบมาตรฐาน หมายถึง แบบทดสอบที่มุ่งวัดผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนทั่วไปซึ่งสร้างโดยผู้เชี่ยวชาญ มีการวิเคราะห์ และปรับปรุงอย่างดีจนมีคุณภาพ มีมาตรฐาน

ประเภทของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นเครื่องมือที่จะใช้วัดผู้เรียนเพื่อดูความก้าวหน้าของการเรียน ซึ่งมีผู้ให้ประเภทของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ไว้ดังนี้
วิลโล ทองแผ่ (2547, หน้า 94-98) ได้แบ่งประเภทของแบบทดสอบไว้ดังนี้

1. แบ่งตามสมรรถภาพที่จะวัด (achievement test) แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1.1 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ เป็นแบบทดสอบที่มุ่งวัดสมรรถภาพ เพื่อใช้วัดความสามารถในขณะที่ทำการทดสอบว่ามีความรู้ในวิชาที่เรียนมากน้อยเพียงใด หรือเพื่อวัดดูผลการเรียนของผู้เรียนและการสอนของครู แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์นี้ประกอบไปด้วยแบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นเอง และแบบทดสอบมาตรฐาน

1.2 แบบทดสอบวัดความถนัด (aptitudes test) เป็นแบบทดสอบที่มุ่งวัดสมรรถภาพทางสมองของผู้เรียนที่นอกเหนือจากวิชาการที่เรียนในห้องเรียน เช่น ความสามารถด้านการคิดหาเหตุผล การปรับตัว เพื่อใช้พยากรณ์หรือทำนายอนาคตของนักเรียน ประกอบไปด้วยแบบทดสอบวัดความถนัดทางการเรียน และแบบทดสอบวัดความถนัดเฉพาะอย่าง

1.3 แบบทดสอบวัดบุคลิกและสังคม (person social test) เป็นแบบทดสอบที่วัดความรู้สึก การปรับตัว ความต้องการ เจตคติ และบุคลิกภาพของบุคคล ประกอบไปด้วยแบบทดสอบวัดความสนใจแบบทดสอบวัดบุคลิกภาพ

2. แบ่งตามจุดมุ่งหมายของการสร้าง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

2.1 แบบทดสอบอัตนัยหรือความเรียง (subjective test or essay type) เป็นแบบทดสอบที่ให้อิสระในการตอบมากที่สุด โดยให้เขียนบรรยายแบบยาวๆ ภายในเวลาที่จำกัด

2.2 แบบทดสอบปรนัยหรือแบบให้ตอบสั้นๆ (objective test or short answer) เป็นแบบทดสอบที่กำหนดให้ตอบสั้นๆ หรือมีคำตอบให้เลือก

3. แบ่งตามจุดมุ่งหมายที่จะใช้ประโยชน์แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

3.1 แบบทดสอบเพื่อวินิจฉัย (diagnostic test) เป็นแบบทดสอบที่มุ่งค้นหาข้อบกพร่องในการเรียน เพื่อนำผลไปปรับปรุงการเรียนการสอน

3.2 แบบทดสอบแบบทำนายหรือพยากรณ์ (prognostic test) เป็นแบบทดสอบที่มุ่งทำนายว่า ใครสามารถเรียนอะไรได้บ้าง และสามารถจะเรียนได้มากน้อยเพียงใด มักนำไปใช้ในการสอบคัดเลือกเพื่อวัดแวว หรือความถนัด

4. แบ่งตามเวลาที่กำหนด แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

4.1 แบบให้ใช้ความเร็ว และแบบกำหนดเวลา (speed test) เป็นแบบทดสอบที่มุ่งวัดทักษะและความแม่นยำในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเป็นข้อสอบง่ายๆ และให้เวลาตอบน้อย ผู้สอบอาจทำไม่ทันเวลาทุกข้อ ผู้ที่เก่งกว่าคือผู้ที่ทำได้ถูกมากกว่า

4.3 แบบให้เวลามากๆ หรือแบบไม่จำเวลา (power test) เป็นแบบทดสอบที่มุ่งวัดความสามารถในเรื่องใดเรื่องหนึ่งของนักเรียนโดยให้เวลาตอบนานๆ เพิ่มความสามารถที่มีอยู่ หรืออาจไม่กำหนดเวลาเลย เพียงให้ทุกคนทำเสร็จ เช่น ให้ค้นคว้า ทำรายงานส่งให้เวลา 1 ภาคเรียน หรือให้นำข้อสอบกลับไปทำที่บ้าน

5. แบ่งตามลักษณะการตอบ แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่

5.1 แบบให้ลงมือทำ (performance test) เป็นแบบทดสอบภาคปฏิบัติซึ่งครูจะสร้างสถานการณ์ขึ้นมาให้นักเรียนปฏิบัติ เช่น การปรุงอาหาร การฝีมือ เป็นต้น

5.2 แบบให้เขียนตอบ (paper-pencil test) เป็นแบบทดสอบที่กำหนดให้ตอบโดยการเขียนซึ่งใช้กระดาษและเครื่องเขียนเป็นอุปกรณ์สำคัญ เช่น การสอบปรนัย การสอบแบบอัตนัย เป็นต้น

5.3 การสอบปากเปล่า (oral-test) เป็นการสอบที่ละคนไม่ต้องใช้กระดาษและเครื่องเขียนโดยใช้การถามตอบปากเปล่า มีการโต้ตอบกันทางคำพูด เช่น การประกวดอ่านคำกลอนการอภิปราย เป็นต้น

6. แบ่งตามลักษณะและโอกาสในการใช้ แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

6.1 แบบทดสอบย่อย (formative test) เป็นแบบทดสอบที่มีจำนวนข้อคำถามไม่มากนักใช้สำหรับประเมินผลการสอนเมื่อเสร็จในแต่ละหน่วยย่อย

6.2 แบบทดสอบรวม (summative test) เป็นแบบทดสอบที่มีข้อคำถามมากวัดความรู้หลายเรื่องและหลายจุดประสงค์ใช้สำหรับสอบปลายภาค หรือปลายปีการศึกษาเมื่อจบเนื้อหาในวิชาหนึ่งๆ

7. แบ่งตามเกณฑ์การนำผลสอบไปประเมิน แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

7.1 แบบทดสอบอิงเกณฑ์ (criterion reference test) เป็นแบบทดสอบที่ต้องการวัดความรู้ของผู้เรียนโดยนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า

7.2 แบบทดสอบอิงกลุ่ม (norm reference test) เป็นแบบทดสอบที่มุ่งนำผล การสอบไปเปรียบเทียบกับบุคคลอื่นที่ใช้ข้อสอบเดียวกัน เพื่อตัดสินใจว่าใครเก่งกว่ากัน

8. แบ่งตามสิ่งเร้า แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

8.1 แบบทดสอบทางภาษา (verbal test) ได้แก่ แบบทดสอบที่ใช้คำพูดหรือตัวหนังสือไปเร้าให้ผู้สอบตอบโดยพูดหรือเขียนออกมา

8.2 แบบทดสอบที่ไม่ใช้ภาษา(non-verbal test) ได้แก่ แบบทดสอบที่ใช้รูปภาพ กริยา ท่าทาง หรืออุปกรณ์ไปเร้าให้ผู้สอบตอบสนอง

9. แบ่งตามลักษณะการตอบ แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

9.1 แบบทดสอบความเรียง (essay type) เป็นแบบทดสอบที่กำหนดคำถามหรือปัญหาให้แล้วให้ผู้ตอบ ตอบโดยเขียนตอบ โดยแสดงความรู้ ความคิด เหตุผล ความรู้สึกให้เต็มที่

9.2 แบบทดสอบแบบตอบสั้นๆ (short answer) เป็นแบบทดสอบที่กำหนดคำถาม หรือ ปัญหาไว้ให้แล้ว ประกอบด้วย แบบทดสอบถูก – ผิด แบบทดสอบเติมคำ แบบทดสอบจับคู่ แบบทดสอบเลือกตอบ

เยาวดี วิบูลย์ศรี (2548, หน้า 28) ได้สรุปแนวคิดไว้ว่า แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ เป็นแบบทดสอบวัดความรู้เชิงวิชาการ มักใช้วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นการวัดความรู้ความสามารถจากการเรียนรู้ในอดีต หรือสภาพปัจจุบัน ของแต่ละบุคคล

สรุปได้ว่า แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. แบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นเองประกอบด้วยแบบทดสอบอัตนัย และแบบทดสอบปรนัย
2. แบบทดสอบมาตรฐาน เป็นแบบทดสอบที่สร้างโดยผู้เชี่ยวชาญซึ่งมีมาตรฐานในการดำเนินการสอบ

3. คุณลักษณะของแบบทดสอบที่ดี

ลักษณะของแบบทดสอบที่ดีนั้น ชวาล แพร์ตกุล (2520, หน้า 123-136) ได้เสนอไว้ดังนี้

1. ความเที่ยงตรง (validity) เป็นคุณลักษณะที่แสดงให้เห็นว่าสามารถวัดได้ในสิ่งที่ต้องการวัดหรือต้องการศึกษา มีความถูกต้องครบถ้วนตามคุณสมบัติของสิ่งที่ต้องการวัด
2. ต้องยุติธรรม (fair) คือคำถามที่ดีจะไม่ชี้แนะให้เด็กฉลาดเดาได้ถูกหรือเด็กที่เกียจคร้านหนังสือเพียงลวกๆ ก็ตอบได้ ข้อสอบที่ดีจะต้องไม่ลำเอียงต่อเด็กกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ
3. ต้องถามลึก (searching) คือ คำถามจะไม่ถามแต่เพียงความรู้ความจำแต่ต้องให้นักเรียนนำความรู้จากตำราไปวิเคราะห์ไปขยายและนำไปใช้ คำถามที่ดีนั้นนักเรียนจะตอบได้ต้องใช้สมองคิด
4. ต้องยั่วยุเป็นตัวอย่าง (exemplary) คือ คำถามต้องท้าทายชวนให้นักเรียนคิดและประพฤติปฏิบัติไปตามนั้น เมื่อสอบแล้วเกิดรอยประทับใจที่ดี
5. ต้องจำเพาะเจาะจง (definite) คือ เมื่อนักเรียนอ่านคำถามก็จะเข้าใจแจ่มชัดว่าครุถามอะไร ต้องการให้คิด ให้ทำอะไร คำถามจะต้องไม่คลุมเครือ
6. ความเป็นปรนัย (objectivity) คำถามมีความชัดเจน การตรวจให้คะแนนมีความแน่นอน มีความชัดเจนในการแปลงความหมาย
7. ต้องมีประสิทธิภาพ (efficiency) คือข้อสอบจะต้องสามารถให้คะแนนเที่ยงตรงและเชื่อถือได้มากที่สุด ภายในเวลา แรงงาน และการลงทุนที่น้อยที่สุด
8. ความยากง่าย (difficulty) บอกให้ทราบว่าข้อคำถามนั้นมีคนทำถูกมากน้อยเพียงใด ถ้ามีคนทำถูกมาก คำถามนั้นหรือแบบทดสอบนั้นก็มีความยากน้อย คือง่ายนั่นเอง ถ้ามีคนทำถูกน้อย แสดงว่าแบบทดสอบนั้นยาก เป็นต้น

9. อำนาจจำแนก (discrimination power) เป็นคุณสมบัติของแบบทดสอบที่สามารถจำแนกหรือแยกลักษณะของกลุ่มต่างๆ ตามลักษณะที่วัด ที่มีคุณลักษณะต่างกันในเรื่องที่ทำการศึกษาได้อย่างชัดเจน เช่น คนเก่งกับคนอ่อน

10. ความเชื่อถือได้ (reliability) เป็นความสามารถในการวัดได้ผลคงที่แน่นอนสม่ำเสมอ และมีความถูกต้อง ไม่ว่าจะนำแบบทดสอบนั้นไปวัดกี่ครั้งก็ตาม

สรุปได้ว่า ลักษณะของแบบทดสอบที่ดี คือ ต้องมีความเที่ยงตรง มีประสิทธิภาพ และเชื่อถือได้

4. วิธีวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

รวีวรรณ ศรีครามครัน (2544, หน้า 235) ได้เสนอวิธีการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไว้ดังนี้

1. การให้เขียนรายงาน ไม่ว่าจะเป็นการเรียนลักษณะกลุ่มหรือรายบุคคลจะต้องวางแผนและดำเนินการเขียนรายงานตามที่ผู้สอนมอบหมาย การประเมินผลในลักษณะนี้ผู้สอนอาจจะประเมินด้วยตนเองหรือผู้เรียนประเมินผลงานของตนเอง ร่วมกับเพื่อนในห้องเรียนในกลุ่มหรือร่วมกับผู้สอน

2. การให้รายงานด้วยคำพูด เป็นการเขียนรายงานที่สรุปรายงานชั้นเรียนด้วยปากเปล่าเป็นการพิจารณาความสามารถของผู้เรียนในด้านการสื่อความหมายลักษณะท่าทาง เช่น การโต้ว่าที่ การตอบคำถามครู

3. การใช้แบบทดสอบ เป็นเครื่องมือวัดความสามารถในการเรียนรู้ และทัศนคติของผู้เรียน ซึ่งนำมาใช้ก่อนการเรียน ระหว่างการเรียน และหลังการเรียน เป็นเครื่องมือที่ผู้สอนสร้างให้ตรงกับจุดประสงค์การเรียนรู้ในหัวข้อเรื่องนั้นๆ ในแบบทดสอบจะมีคำแนะนำ มีการกำหนดคะแนน ซึ่งต้องแจ้งให้ผู้เรียนทราบเพื่อเป็นข้อมูลว่า ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจเนื้อหา มากน้อยเพียงใด

4. การประเมินผลกิจกรรมผู้เรียนหากจุดประสงค์ระบุพฤติกรรมที่สังเกตได้ การประเมินก็ควรเน้นที่พฤติกรรมของผู้เรียน เช่น ความสามารถในการวาดภาพ การจัดนิทรรศการ ซึ่งเกณฑ์ในการกำหนดระดับความสามารถและผลงานที่ผู้เรียนทำ ตามที่ผู้สอนกำหนดในจุดประสงค์การเรียนรู้

5. การให้การบ้าน เป็นการมอบหมายงานให้ผู้เรียนทำเป็นรายบุคคล หรือเป็นกลุ่มเพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์เพิ่มเติมนอกเหนือจากการเรียนการสอนในห้องเรียน ดังนั้นผู้สอนต้องคอยติดตามให้ผู้เรียนทำการบ้านให้เสร็จ และส่งงานทุกครั้ง ซึ่งทำให้ผู้สอนทราบความสามารถและระดับการเรียนรู้ของผู้เรียน

6. การสังเกต เป็นวิธีการประเมินความสามารถของผู้เรียนได้ประการหนึ่ง แต่มีข้อจำกัดด้านความเชื่อมั่น และความเที่ยงตรง เนื่องจากมีความลำเอียงของการสังเกตในด้านต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การสังเกตการณ์ทำงาน การตอบคำถาม ความสนใจของนักเรียน

สรุปได้ว่า การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสามารถวัดได้หลายวิธี ได้แก่ การรายงาน แบบทดสอบ การสังเกต การประเมินผลกิจกรรม และการให้การบ้าน

ความพึงพอใจ

1. ความหมายของความพึงพอใจ

นักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของความพึงพอใจแตกต่างกันดังนี้

อเนก กลยณี (2542, หน้า 20) กล่าวว่า ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกส่วนตัวที่รู้สึกเป็นสุขหรือยินดีที่ได้รับการตอบสนองความต้องการในสิ่งที่ขาดหายไปหรือสิ่งที่ทำให้เกิดความไม่สมดุล ความพึงพอใจเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมที่จะแสดงของบุคคล ซึ่งมีผลต่อการเลือกที่จะปฏิบัติในกิจกรรมใดๆ นั้น

มณี โปธิเสน (2543, หน้า 18) กล่าวว่า ความพึงพอใจ เป็นความรู้สึกยินดี เจตคติที่ดีของบุคคล เมื่อได้รับการตอบสนองความต้องการของตน ทำให้เกิดความรู้สึกดีในสิ่งนั้นๆ

ชูศรี การเกษ (2546, หน้า 60) กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดหรือเจตคติของบุคคลที่มีต่อการทำงาน หรือการปฏิบัติกิจกรรมในเชิงบวก ดังนั้นความพึงพอใจในการเรียนรู้จึงหมายถึง ความรู้สึกพอใจ ชอบใจ ในการร่วมมือกันปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ และต้องดำเนินกิจกรรมนั้นๆ จนบรรลุผลสำเร็จ

ระพีรินทร์ โพธิ์ศรี (2549, หน้า 38) กล่าวว่า ความพึงพอใจ คือความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบของบุคคลแต่ละคนที่มีต่อสิ่งแวดล้อมต่างๆ เป็นความรู้สึกที่อาจดำรงอยู่ได้นานพอสมควรและอาจมากหรือน้อยก็ได้

โวลแมน (Wolman, 1973, p.384) ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจว่า ความพึงพอใจ คือความรู้สึกมีความสุข เมื่อได้รับผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ความต้องการ หรือแรงจูงใจ

จากความหมายของความพึงพอใจ ที่มีผู้ให้ความหมายไว้ข้างต้น พอสรุปได้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดหรือเจตคติของบุคคลที่มีต่อการทำงานหรือการปฏิบัติกิจกรรมในเชิงบวก ดังนั้น ความพึงพอใจในการเรียนรู้จึงหมายถึง ความรู้สึกพอใจ ชอบใจ ในการร่วมปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอน และต้องการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ จนบรรลุผลสำเร็จ

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ

ในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ความพึงพอใจเป็นสิ่งสำคัญที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนทำงาน หรือที่ต้องปฏิบัติให้บรรลุผลตามจุดประสงค์ ครูผู้สอนจึงต้องคำนึงถึงความพึงพอใจในการเรียนรู้ของผู้เรียน การทำให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจในการเรียนรู้หรือการปฏิบัติงาน มีแนวคิดพื้นฐานที่แตกต่างกัน ดังนี้ (ศุภศิริ โสมาเกตู, 2542, หน้า 53)

1. ความพึงพอใจนำไปสู่การปฏิบัติงาน การตอบสนองความต้องการของผู้ปฏิบัติงานจนเกิดความพึงพอใจ จะทำให้เกิดแรงจูงใจในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานที่สูงกว่าผู้ไม่ได้รับการตอบสนอง

2. ผลของการปฏิบัติงานนำไปสู่ความพึงพอใจ ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจและผลการปฏิบัติงาน จะถูกเชื่อมโยงด้วยปัจจัยอื่นๆ ผลการปฏิบัติงานที่ดีจะนำไปสู่ผลตอบแทนที่เหมาะสม ซึ่งในที่สุดจะนำไปสู่การตอบสนองความพึงพอใจ ผลการปฏิบัติงานย่อมได้รับการตอบสนองในรูปของรางวัลหรือผลตอบแทน ซึ่งแบ่งออกเป็นผลตอบแทนภายใน (intrinsic rewards) และผลตอบแทนภายนอก (extrinsic rewards)

ศุภศิริ โสมาเกตู (2542, หน้า 49) ได้เสนอแนวความคิดในเรื่องการจูงใจให้เกิดความพึงพอใจต่อการทำงานที่จะให้ผลเชิงปฏิบัติ มีลักษณะดังนี้

1. งานควรมีส่วนสัมพันธ์กับความปรารถนาส่วนตัว และมีความหมายสำหรับผู้ทำ

2. งานนั้นต้องมีการวางแผนและวัดความสำเร็จได้ โดยใช้ระบบการทำงานและการควบคุมที่มีประสิทธิภาพ

3. เพื่อให้ได้ผลในการสร้างสิ่งจูงใจภายในเป้าหมายของงาน จะต้องมียุทธศาสตร์ดังนี้

3.1 คนทำงานมีส่วนในการตั้งเป้าหมาย

3.2 ผู้ปฏิบัติได้รับทราบผลสำเร็จในการทำงานโดยตรง

3.3 งานนั้นสามารถทำให้สำเร็จได้

จากแนวคิดพื้นฐานดังกล่าว เมื่อนำมาปรับใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอนจึงต้องมีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรม วิธีการ สื่ออุปกรณ์ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เพื่อตอบสนองความพึงพอใจให้ผู้เรียนมีแรงจูงใจในการเรียน จนบรรลุวัตถุประสงค์ในการเรียนการสอนในแต่ละครั้ง โดยให้ผู้เรียนได้รับผลตอบแทนจากการเรียนรู้ในแต่ละครั้ง โดยเฉพาะผลตอบแทนภายในหรือรางวัลภายในที่เป็นความรู้สึกของผู้เรียน เช่น ความรู้สึกถึงความสำเร็จของตนเมื่อสามารถเอาชนะความยุ่งยากต่างๆ ได้ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ความมั่นใจ โดยครูอาจให้ผลตอบแทนภายนอก เช่น คำชมเชย หรือการให้คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับที่น่าพึงพอใจ

3. การวัดความพึงพอใจ

เนื่องจากความพึงพอใจ เป็นทัศนคติในทางบวกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การจะวัดว่าบุคคลมีความรู้สึกพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างเครื่องมือที่ช่วยในการวัดทัศนคตินั้น ซึ่งนักวิชาการหลายคนได้กล่าวถึงเครื่องมือวัดความพึงพอใจสรุปได้ดังนี้

ภณิดา ชัยปัญญา (2542, หน้า 28) กล่าวว่า การวัดความพึงพอใจสามารถกระทำ
ได้หลายวิธี ได้แก่

1. การใช้แบบสอบถาม โดยผู้สอบแบบสอบถามจะออกแบบสอบถามเพื่อ
ต้องการทราบ ความคิดเห็น ซึ่งสามารถทำได้ในลักษณะที่กำหนดคำตอบให้เลือกหรือตอบ
คำถามอิสระ คำถามดังกล่าวอาจถามความพึงพอใจในด้านต่างๆ โดยทั่วไปนิยมให้วิธีจัดอันดับ
คุณภาพ 5 อันดับ และประเด็นวัดความพึงพอใจเป็นทางบวก คะแนนจะเป็นดังนี้

ระดับ 5 หมายถึง มีความพึงพอใจมากที่สุด

ระดับ 4 หมายถึง มีความพึงพอใจมาก

ระดับ 3 หมายถึง มีความพึงพอใจปานกลาง

ระดับ 2 หมายถึง มีความพึงพอใจน้อย

ระดับ 1 หมายถึง มีความพึงพอใจน้อยที่สุด

2. การสัมภาษณ์ เป็นวิธีวัดความพึงพอใจทางตรงทางหนึ่ง ซึ่งต้องอาศัยเทคนิค
และวิธีการที่ดี จึงจะทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง

3. การสังเกต เป็นวิธีการวัดความพึงพอใจโดยสังเกตพฤติกรรมของบุคคล
เป้าหมายไม่ว่าจะแสดงออกจากการพูด กิริยาท่าทาง วิธีนี้จะต้องอาศัยการกระทำอย่างจริงจัง
และสังเกตอย่างมีระเบียบแบบแผน

ในการใช้แบบมาตราส่วนประมาณค่า นั้น จะต้องรายงานผลการตอบของ
กลุ่มตัวอย่างของแต่ละข้อหรือแต่ละด้าน และโดยรวมแล้วแปลความหมายค่าเฉลี่ยอีกที่
การแปลความหมายจะใช้เกณฑ์เป็นระบบเดียวกันกับการให้คะแนน โดยเกณฑ์การ
แปลความหมาย ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2543, หน้า 102-103)

ค่าเฉลี่ย 4.50-5.00 แปลความว่า พึงพอใจมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.50-4.49 แปลความว่า พึงพอใจมาก

ค่าเฉลี่ย 2.50-3.49 แปลความว่า พึงพอใจปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.50-2.49 แปลความว่า พึงพอใจน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00-1.49 แปลความว่า พึงพอใจน้อยที่สุด

ในการวัดความรู้สึกหรือวัดทัศนคติ นั้นจะวัดออกมาในลักษณะของทิศทาง
(direction) ซึ่งมีอยู่ 2 ทิศทาง คือ ทางบวกและทางลบ ทางบวก หมายถึง การประเมินค่า
ความรู้สึกไปในทางที่ดี ชอบ หรือพอใจ ส่วนทางลบ จะเป็นการประเมินค่าความรู้สึกไปในทางที่
ไม่ดี ไม่ชอบ หรือไม่พอใจ และการวัดในลักษณะปริมาณ (magnitude) ซึ่งเป็นความเข้มข้น
ความรุนแรง หรือระดับทัศนคติ ไปในทิศทางที่พึงประสงค์นั่นเอง ซึ่งการวัดนั้นมีอยู่หลายวิธี
เช่น วิธีการสังเกต วิธีการสัมภาษณ์ วิธีการใช้แบบสอบถาม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้
(พรชัย คำสิงห์นอก, 2550, หน้า 51-52)

1. วิธีการสังเกต เป็นวิธีการใช้ตรวจสอบบุคคลอื่น โดยการเฝ้ามอง และจดบันทึกอย่างมีแบบแผน วิธีนี้เป็นวิธีการศึกษาที่เก่าแก่ และยังเป็นที่ยอมรับใช้อย่างแพร่หลายจนถึงปัจจุบัน แต่ก็เหมาะสมกับการศึกษาเป็นรายกรณีเท่านั้น

2. วิธีการสัมภาษณ์ เป็นวิธีการที่ผู้วิจัยจะต้องออกไปสอบถามโดยการพูดคุยกับบุคคลนั้นๆ โดยมีการเตรียมแผนงานล่วงหน้า เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็จริงมากที่สุด

3. วิธีการใช้แบบสอบถาม วิธีการนี้จะเป็นการใช้แบบสอบถามที่มีข้อคำอธิบายไว้ อย่างเรียบร้อย เพื่อให้ผู้ตอบทุกคนตอบมาเป็นแบบแผนเดียวกัน มักใช้ในกรณีที่ต้องการข้อมูล จากกลุ่มตัวอย่างจำนวนมากๆ วิธีนี้นับเป็นวิธีที่นิยมใช้กันมากที่สุดในการวัดความ

พึงพอใจ หรือทัศนคติ รูปแบบของแบบสอบถามจะใช้มาตราวัดทัศนคติ ซึ่งที่นิยมใช้ในปัจจุบันวิธีหนึ่งคือ มาตราส่วนแบบลิเคิร์ต (Likert scales) ประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึง ทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้าอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วมีคำตอบที่แสดงถึงระดับความรู้สึก 5 คำตอบ เช่น มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

ครูผู้สอนสร้างเครื่องมือได้ตามความเหมาะสม เช่น แบบมาตราส่วนประมาณค่า มี 5 ระดับ คือ ระดับมากที่สุด ระดับมาก ระดับปานกลาง ระดับน้อย และระดับน้อยที่สุด การให้คะแนนแบบมาตราส่วนประมาณค่า จะให้คำตอบคะแนนดังนี้

มากที่สุด	ให้น้ำหนักคะแนนเป็น	5
มาก	ให้น้ำหนักคะแนนเป็น	4
ปานกลาง	ให้น้ำหนักคะแนนเป็น	3
น้อย	ให้น้ำหนักคะแนนเป็น	2
น้อยที่สุด	ให้น้ำหนักคะแนนเป็น	1

สรุปได้ว่า การวัดความพึงพอใจมีหลายวิธี ได้แก่ การใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และการสังเกต ซึ่งใช้แบบมาตราส่วนประมาณค่า แล้วแล้วแปลความหมายค่าเฉลี่ยอีกที

4. ความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรม

จากความหมาย ทฤษฎี และวิธีวัดความพึงพอใจ ผู้วิจัยจึงสรุปให้ความหมายของความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมไว้ดังนี้

ความพึงพอใจต่อหลักสูตรฝึกอบรม หมายถึง การแสดงความรู้สึก ความคิดเห็นของผู้เรียนที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมวัยใสเข้าใจเพศศึกษา ซึ่งวัดจากแบบสอบถามความพึงพอใจ โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

เพ็ชรอารีย์ สุขประเสริฐ (2554, บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หัตถกรรมรากไม้ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านหนองผือ จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1)การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หัตถกรรมรากไม้ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มี 7 ขั้นตอน คือ 1)การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน 2)การกำหนดหลักการและจุดมุ่งหมาย 3)การเลือกเนื้อหา 4)การจัดเนื้อหา 5)การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ 6)การจัดประสบการณ์การเรียนการสอน 7)การประเมินผล ผลการทดลองใช้หลักสูตรและได้หลักสูตรฉบับร่าง มีองค์ประกอบคือ ความเป็นมาของหลักสูตร วิสัยทัศน์ของหลักสูตร หลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้างหลักสูตร คำอธิบายรายวิชา อัตราเวลาเรียนและหน่วยการเรียนรู้ กำหนดการจัดการเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล จำนวน 9 กิจกรรมการเรียนรู้ มีคุณภาพสอดคล้องและเหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน และท้องถิ่น 2)ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง หัตถกรรมรากไม้ ของนักเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3)ผลงานหัตถกรรมรากไม้ตามหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง หัตถกรรมรากไม้ ของนักเรียนอยู่ในระดับดี 4)ความพึงพอใจต่อหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง หัตถกรรมรากไม้ ของนักเรียน อยู่ในระดับมากที่สุด

วัชรภรณ์ บัตรเจริญ (2554, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้ความสามารถของตนเองในการหลีกเลี่ยงพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศและการควบคุมกำกับติดตามของผู้ปกครองมีความสัมพันธ์ทางลบ ในขณะที่ช่องทางเข้าถึงสื่อกระตุ้นอารมณ์ทางเพศ และความสะดวกในการเข้าถึงสื่อกระตุ้นอารมณ์ทางเพศ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ ($p < .001$) และการรับรู้ความสามารถในการหลีกเลี่ยงพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศช่องทางเข้าถึงสื่อกระตุ้นอารมณ์ทางเพศ การอาศัยอยู่กับบิดาและมารดา และอายุ เป็นปัจจัยทำนายพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ ($p < .001, .001, .002$ และ $.007$ ตามลำดับ) โดยสามารถร่วมกันทำนายพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของนักเรียนได้ร้อยละ 40.6

อาวุธ เจริญนนทสิทธิ์ (2554, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาตัวแบบการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมต่อปัญหาพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นไทย ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาของพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นไทยช่วงเวลาที่ผ่านมามีได้แก่ ปัญหาการติดโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ ปัญหาการขายบริการทางเพศ ปัญหายาเสพติด และปัญหาด้านวัฒนธรรม ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นไทยในช่วงเวลาที่ผ่านมามีประกอบด้วย ปัจจัยด้วย ปัจจัยด้านภูมิหลัง ปัจจัยด้านครอบครัว ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม แนวทางการแก้ไขปัญหามาของพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นไทยประกอบด้วย 1)การ

ได้รับความรู้ด้านเพศและการปรับการใช้ชีวิตของวัยรุ่น ได้แก่ ความรู้ด้านเพศศึกษา ทักษะชีวิต และการวิเคราะห์สถานการณ์เสี่ยงต่อมีเพศสัมพันธ์ การป้องกันด้วยตัววัยรุ่นเอง 2)การจัดกิจกรรมแวดล้อม ได้แก่ กิจกรรมครอบครัวอบอุ่น กิจกรรมกลุ่มเพื่อน (activity adaptation for friend) เพื่อให้เกิดความท้าทายและสร้างสรรค์ รวมถึงมีจิตสาธารณะ สถาบันการศึกษาพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับเนื้อหาด้านคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบในเนื้อหาหลักสร้างกฎระเบียบ และข้อบังคับ เพื่อควบคุมการเอาใจใส่ ด้านการประพฤติปฏิบัติตัว และ 3)การได้รับความร่วมมือจากส่วนต่างๆ ของสังคม ได้แก่ สื่อมวลชน หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคประชาสังคม และหน่วยงานภาคเอกชน

โกสินทร์ อัครศักดิ์ (2555, บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการแก้ปัญหา เรื่อง เพศศึกษา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดการสร้างสรรคความรู้ ผลการวิจัยพบว่า 1)การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พบว่า จำนวนนักเรียน 26 คน จากนักเรียนทั้งหมด 32 คน คิดเป็นร้อยละ 81.25 มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนผ่านเกณฑ์คะแนนร้อยละ 70 ของคะแนนเต็ม 2)การศึกษาความสามารถในการแก้ปัญหาเรื่อง เพศศึกษา พบว่า จำนวนนักเรียน 28 คน จากนักเรียนทั้งหมด 32 คน คิดเป็นร้อยละ 87.50 มีคะแนนความสามารถในการแก้ปัญหาเรื่อง เพศศึกษาผ่านเกณฑ์คะแนนร้อยละ 70 ของคะแนนเต็ม

สุมาลี กล้ารอด (2555, บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ 4 MAT เรื่อง เพศศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัย พบว่า 1)ประสิทธิภาพของแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ 4 MAT เรื่อง เพศศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เท่ากับ 83.20/82.48 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้ 2)ดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ 4 MAT เรื่อง เพศศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีค่าเท่ากับ 0.7075 แสดงว่านักเรียนมีคะแนนทางการเรียนเพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 70.75 3)นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีเจตคติต่อวิชาสุขศึกษาหลังเรียน เรื่อง เพศศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา ด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ 4 MAT สูงขึ้นจากก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จักรกฤษณ์ ชวนฤทัย (2556, บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การเปรียบเทียบความสามารถในการคิดแก้ปัญหาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพศศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนด้วยวิธีการสอนด้วยกรณีตัวอย่างและวิธีการสอนตามปกติ ผลการวิจัย พบว่า 1)ความสามารถในการคิดแก้ปัญหาเรื่องเพศศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนด้วยวิธีการสอนด้วยกรณีตัวอย่างมีความสามารถในการคิดแก้ปัญหาเรื่องเพศศึกษาสูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการสอนตามปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2)ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องเพศศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา

ปีที่ 2 ที่เรียนด้วยวิธีการสอนด้วยกรณีตัวอย่างมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องเพศศึกษาสูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการสอนตามปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

นุเวช ยอดไฟอินทร์ (2557, บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ผลการใช้แบบฝึกทักษะเรื่องเพศศึกษา โดยการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิค STAD สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่า 1)ประสิทธิภาพของแบบฝึกทักษะ เรื่อง เพศศึกษา โดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีประสิทธิภาพเท่ากับ 84.58/82.71 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 80/80 2)ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง เพศศึกษา สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3)ดัชนีประสิทธิผลของการจัดการเรียนด้วยแบบฝึกทักษะ เรื่อง เพศศึกษา มีค่าเท่ากับ 0.7182 ซึ่งแสดงว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูงขึ้นร้อยละ 71.82 และ 4)นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยแบบฝึกทักษะ เรื่อง เพศศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก

2. งานวิจัยต่างประเทศ

ริค (Rick, 2001, p.476) ได้ศึกษาโปรแกรมส่งเสริมให้การศึกษาการมีเพศสัมพันธ์อย่างปลอดภัยในเด็กนักเรียนระดับ 7 ระดับ 9 และระดับ 11 ในเมืองทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศสหรัฐอเมริกา ค่าความเบี่ยงเบนของนักเรียนระดับ 7 มีค่า 43% ค่าความเบี่ยงเบนในนักเรียนระดับ 9 มีค่า 27% และค่าความเบี่ยงเบนของนักเรียนระดับ 11 มีค่า 17% จากการศึกษาแนะนำว่าการส่งเสริมการศึกษาการมีเพศสัมพันธ์อย่างปลอดภัยควรมุ่งเน้นกลุ่มนักเรียนที่มีอายุน้อยส่วนในนักเรียนที่มีอายุมากกว่าถ้าจะให้การศึกษาที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ควรขยายความรู้ไปสู่ครอบครัวและสังคมรอบรอบข้างด้วย

รอลา (Luara, 2005, p.413) ได้ศึกษาเรื่องความภาคภูมิใจในตนเอง (self-esteem) กับการมีเพศสัมพันธ์อย่างปลอดภัยในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นหญิงวัยรุ่นอเมริกัน ออฟริกัน จำนวน 522 ราย พบว่าความภาคภูมิใจในตนเองไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และการตั้งครรภ์ แต่ในหญิงวัยรุ่นที่มีความภาคภูมิใจในตัวเองสูงจะมีทัศนคติที่ดีต่อการใช้ถุงยางอนามัยมากกว่าหญิงวัยรุ่นชาวนิโกร ซึ่งมีการใช้ถุงยางอนามัยน้อยและยังมีความกลัว เรื่องการใช้ถุงยางอนามัย ดังนั้นจากผลการศึกษาดังกล่าว การสร้างความภาคภูมิใจในตัวเองจึงควรนำมาพิจารณาในการให้การศึกษาเพื่อลดพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศในกลุ่มประชาชน

บราเรซา (Barraza, 2011, abstract) ได้ทำการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น จากผลที่การศึกษาพบว่า มีปัจจัยเสี่ยงจำนวนมากที่ส่งผลให้มีการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ควรเพิ่มโปรแกรมการสอนเรื่องสุขภาพและการสอนเพศศึกษาเพื่อลดอัตราการเพิ่มของการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น และการศึกษาทำให้ช่วยเข้าใจว่าอะไรเป็นสาเหตุการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นส่งผลกระทบต่อตนเอง ครอบครัว อย่างไรก็ตามเพื่อให้คำแนะนำที่ดีในการ

จัดโปรแกรมการสอนเพศศึกษา และโปรแกรมการสอนเพศศึกษาต้องไม่ขัดแย้งกับความแตกต่างกับเชื้อชาติ วัฒนธรรม

โกวาโน (Govano, 2011, abstract) ได้ทำการศึกษาความแตกต่างของพฤติกรรม และทัศนคติในการสอนเพศศึกษาในโรงเรียนของรัฐและโรงเรียนคาทอลิก โดยกลุ่มตัวอย่างคือ ครู ผู้บริหาร นักพัฒนาหลักสูตร ครอบครัวและนักเรียน จากผลการศึกษาพบว่า ในการสอนเพศศึกษาส่งผลให้ทัศนคติและพฤติกรรมของนักเรียนในโรงเรียนของรัฐและโรงเรียนคาทอลิกมีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่เคยมีผู้อื่นศึกษา

ทอมสัน (Thompson, 2011, abstract) ได้ทำการศึกษาวิจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมทางเพศของเยาวชนจามาิกา เป็นการศึกษาผลการรับรู้เรื่องเพศครั้งแรกจากโรงเรียนและผู้ดูแล ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้เรื่องเพศจากโรงเรียนในเพศชายจะมีการรับรู้ที่ช้ากว่าเพศหญิง การรับรู้ข้อมูลจากผู้ดูแลแรกรับสูงขึ้นในเพศชาย เพศหญิงมีแนวโน้มเรื่องการรับรู้เรื่องเพศด้านลบมากกว่าเพศชาย

ฮาทแมน (Harmann, 2012, abstract) ได้ทำการศึกษาความคิดเห็น ของแม่ชาวแม็กซิกัน วัยรุ่น และครูผู้สอนเพศศึกษาต่อโปรแกรมการสอนเพศศึกษาในสหรัฐอเมริกา ผลการศึกษาพบว่า เมื่อแม่ได้รับข้อความกระตุ้นจะป้องกันลูกของตนเอง แต่ปัญหาของแม่ก็คือขาดความรู้และความสามารถในการสอนเรื่องเพศศึกษาและไม่สบายใจที่จะสอนเพศศึกษา โดยแม่คาดหวังว่าโรงเรียนจะเป็นผู้สอนเรื่องเพศศึกษาในทุกเรื่องแก่ลูก ครูมีปัญหาเรื่องการใช้การสอนแบบเก่าและความแตกต่างทางค่านิยมและวัฒนธรรมในการสอน ในวัยรุ่นจะมีปฏิกริยาที่แตกต่างจากแม่และครู เมื่อได้รับข้อคำถาม ซึ่งวัยรุ่นทั้งหมดมีความคาดหวังที่จะได้รับความรู้เรื่องเพศจากผู้ปกครอง วัยรุ่นมีการเลียนแบบพฤติกรรมและค่านิยมทางเพศจากแม่

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพศศึกษา ทั้งในประเทศและต่างประเทศ สรุปได้ว่า การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมวัยใสเข้าใจเพศศึกษา จะช่วยให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษา ตลอดจนการแสดงพฤติกรรมทางเพศได้อย่างเหมาะสมกับวัย ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวัยใสเข้าใจเพศศึกษา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ความหมาย แนวคิดทฤษฎี หลักการจัดทำหลักสูตร การนำไปใช้ และการประเมินหลักสูตร เพื่อให้ได้หลักสูตรฝึกอบรมที่ตรงตามกรอบและมีคุณภาพ สอดคล้องกับการสอนกลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษา ตามหลักสูตรหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สาระที่ 1 การเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์ มาตรฐาน พ 1.1 เข้าใจธรรมชาติของการเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์ สาระที่ 2 ชีวิตและครอบครัว มาตรฐาน พ 2.1 เข้าใจและเห็นคุณค่าตนเอง ครอบครัว เพศศึกษา และมีทักษะในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สิ่งใกล้ตัว สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ และเป็นการปลูกฝังให้ผู้เรียนตระหนักถึงความสำคัญของเรื่องเพศศึกษาในวัยเรียน